

Strateji Geliştirme Başkanlığı
AB ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı

EVDE ÇOCUK BAKIMI PROJESİ ETKİ ANALİZİ RAPORU

EVDE ÇOCUK BAKIMI PROJESİ ETKİ ANALİZİ PROJE EKİBİ

Prof. Dr. Fuat OĞUZ
[Proje Yürütücüsü]

Doç. Dr. Halime ÜNAL, Dr. Koray GÜKSAL, Dr. Serpil OĞUZ, Gamze KARGIN AKKOÇ

Bu çalışma, Sosyal Güvenlik Kurumu Strateji Geliştirme Başkanlığı AB ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı ile imzalanan 10.03.2017 tarihli tedarik sözleşmesine istinaden, Evde Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi kapsamında, Projenin Etki Analizi çalışması olarak Fidecon Regülasyon ve Rekabet Danışmanlığı Ltd. Şti tarafından hazırlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	4
ŞEKİLLER LİSTESİ	5
KISALTMALAR	6
YÖNETİCİ ÖZETİ	8
1. GİRİŞ	14
2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	18
2.1. Dünya'da Kadın İstihdamının Mevcut Durumu	18
2.2. Türkiye'de Kadın İstihdamının Mevcut Durumu	23
2.3. Kadın İstihdamı ve Ekonomik Gelişme	29
2.4. Türkiye'de Kadın İstihdamını Etkileyen Faktörler	30
2.4.1. Tarımsal Üretimde Çözülme	30
2.4.2. Eğitim Seviyesi	30
2.4.3. Medeni Durum	31
2.4.4. Kayıt Dışı Ekonomi	32
2.4.5. Cinsiyete Dayalı İş Bölümü	33
2.5. Türkiye'de Kadın İstihdamını Teşvik Edici Politika ve Projeler	38
2.6. Dünyada Kadın İstihdamını Teşvik Edici Politika ve Projeler ile Çocuk Bakım Destekleri	41
2.7. Çocuk Bakım Desteklerinin Kadın İstihdamı Üzerindeki Etkileri	43
3. ETKİ ANALİZİ METODOLOJİSİ	47
3.1. Etki Analizinin Tanımı ve Değerlendirme Kriterleri	47
3.2. Anket Çalışması	48
3.3. Anketin Temel Bulguları	50

3.3.1. Annelerin Sosyo-Demografik Karakteristikleri	51
3.3.2. Bakıcıların Sosyo-Demografik Karakteristikleri	55
4. ETKİ ANALİZİ SONUÇLARI	56
4.1. Uygunluk	56
4.2. Verimlilik	58
4.3. Etkinlik	60
4.4. Etki	61
4.4.1. Annelerin Sigortalılığının Teşviki	61
4.4.2. Bakıcıların Sigortalılığının Teşviki	66
4.4.3. Ülke Ekonomisine Doğrudan ve Uyarılmış Etkiler	67
4.4.4. Bakım Hizmetlerinin Kurumsallaşması	78
4.4.5. Kurumsallaşmanın Önündeki Engeller	81
4.4.6. Beklenmeyen Etkiler	83
4.5. Sürdürülebilirlik	83
4.5.1. Annelerin İstihdamda Kalması	83
4.5.2. Çocuk Bakım Hizmeti	85
5. BULGU VE ÖNERİLER	88
REFERANSLAR	93
EK-1: DENEY GRUBU ANKET SORULARI VE SONUÇLARI	98
EK-2: KONTROL GRUBU ANKET SORULARI VE SONUÇLARI	109

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Hanedeki Küçük Çocukların Bakımını Yapan Kişilerin Dağılımı	33
Tablo 2. Kadınların Çalışmama Nedenleri	34
Tablo 3. Çalışmayan Kadınların Son İşlerinden Ayrılma Nedenleri	35
Tablo 4. Çalışan Kadınların Çocuklarına Bakan Kişilerin Dağılımı	37
Tablo 5. Projeden Faydalanan ve Faydalanmayan Annelerin Sosyo-Demografik Karakteristikleri	51
Tablo 6. Projeden Faydalanan Kadınların Sektöre Göre Mesleki Dağılımları (%)	52
Tablo 7. Projeden Faydalanmayan Kadınların Sektöre Göre Mesleki Dağılımları	53
Tablo 8. Projeden Faydalanan Kadınların Eğitime Göre Mesleki Dağılımları (%)	54
Tablo 9. Projeden Faydalanmayan Kadınların Eğitime Göre Mesleki Dağılımları (%)	54
Tablo 10. Projeden Faydalanan Kadınların Küçük Çocuk Sayıları (%)	55
Tablo 11. Annelerin Eğitime Göre Ortalama Çalışma Süreleri	62
Tablo 12. Annelerin Sektöre Göre Ortalama Çalışma Süreleri	63
Tablo 13. Annelerin Mesleklerine Göre Ortalama Çalışma Süreleri	64
Tablo 14. Bakıcıların Sigortalı Çalışma Durumuna Göre Yaş Ortalamaları	66
Tablo 15. Projenin Anneler Üzerindeki Doğrudan Ekonomik Etkisi	74
Tablo 16. Projenin Anneler Üzerindeki Doğrudan ve Uyarılmış Ekonomik Etkisi	75
Tablo 17. Projenin Bakıcı Gelirleri Üzerinden Doğrudan Ekonomik Etkisi	75
Tablo 18. Projenin Bakıcı Gelirleri Üzerinden Doğrudan ve Uyarılmış Ekonomik Etkisi	76
Tablo 19. Toplam Ekonomik Etkiler	76
Tablo 20. Proje Öncesi Çocuğunu Büyükanneye Baktıran Annelerin Proje Sonrası Çocuk Bakım Tercihleri (%)	81
Tablo 21. Bakıcıların Yaşlarına Göre Aldıkları Ortalama Ücretler	82
Tablo 22. Programdan Faydalanan Kadınların Eğitim Düzeyleri ve Mesleki Kurs Alma Durumları	84
Tablo 23. Programdan Faydalanan Kadınların Proje Öncesi Çalışma Durumuna Göre Çocuk Bakım Tercihleri (%)	86

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Erkek ve Kadınların Gelir Sınıflarına Göre İşgücüne Katılım Oranları	18
Şekil 2. Erkek ve Kadınların Bölgelere Göre İşgücüne Katılım Oranları	19
Şekil 3. Kadınların Ülkelere Göre İşgücüne Katılım Oranları	21
Şekil 4. Erkeklerin Ülkelere Göre İşgücüne Katılım Oranları	22
Şekil 5. Kurumsal Olmayan Kentsel ve Kırsal Nüfusun Cinsiyete göre İşgücüne Katılım Oranları	23
Şekil 6. Kurumsal Olmayan Kırsal Nüfusun Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları	24
Şekil 7. Kurumsal Olmayan Kentsel Nüfusun Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları	24
Şekil 8. Cinsiyete ve Yaşa Göre İşgücüne Katılım Oranları	25
Şekil 9. Cinsiyete ve Yaşa Göre Kırsal İşgücüne Katılım Oranları	26
Şekil 10. Cinsiyete ve Yaşa Göre Kentsel İşgücüne Katılım Oranları	27
Şekil 11. Cinsiyete Göre İstihdam Oranları	28
Şekil 12. Cinsiyete Göre Kırsal İstihdam Oranları	28
Şekil 13. Cinsiyete Göre Kentsel İstihdam Oranları	29
Şekil 14. Cinsiyete ve Eğitime Göre Kentsel İşgücüne Katılım Oranları	31
Şekil 15. Cinsiyete ve Medeni Duruma Göre Kentsel İşgücüne Katılım Oranları	32
Şekil 16. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerin Proje Sonrası Çalışma İstekleri	60
Şekil 17. Proje Faydalanıcısı Annelerin Tipolojisi	68
Şekil 18. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerin 20 Yıllık Brüt Geliri	69
Şekil 19. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerin 10 Aylık Brüt Geliri	70
Şekil 20. Proje Öncesi Çalışmayan Anneler Üzerindeki Doğrudan Ekonomik Etki	70
Şekil 21. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerden Alınan Vergi ve Prim	71
Şekil 22. Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Annelerin 11 Yıllık Brüt Geliri	72
Şekil 23. Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Annelerin 10 Aylık Brüt Geliri	72
Şekil 24. Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Anneler Üzerindeki Doğrudan Ekonomik Etki	73
Şekil 25. Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Annelerden Alınan Vergi ve Prim	73
Şekil 26. Kamusal Harcama ve SGK Prim Geliri Karşılaştırılması	77

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
CCDF	Çocuk Bakımı Geliştirme Fonu
ÇATOM	Çok Amaçlı Çocuk Bakım Merkezi
ECEC	Erken Çocukluk Eğitimi ve Bakım Hizmetleri
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	Uluslararası İşgücü Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KAGİDER	Kadın Girişimciler Derneği
KEDV	Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme İdaresi Başkanlığı
NUTS	Türkiye İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SIDA	İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı
TANF	Muhtaç Ailelere Geçici Yardım
TGMP	Türkiye GrameenMikrokredi Programı
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

YÖNETİCİ ÖZETİ

- [1] Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği tarafından ortaklaşa finanse edilen ve Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından yürütülmekte olan “Evde Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi”nin temel amacı; annelere verilen mali destek ile çocuk bakım maliyetlerini düşürmek ve böylece kayıtlı kadın istihdamının artırılması ve sürekliliğinin sağlanmasını teşvik etmektir.
- [2] Proje ayrıca, çocuk bakıcılarının kayıtlı olarak istihdam edilmelerini sağlamak, çocuk bakımında sertifikasyonu teşvik etmek ve çocuk bakıcılığının bir meslek olarak yerleşmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.
- [3] Proje kapsamında, kayıtlı bir işte tam zamanlı çalışan ve 0-24 ay aralığında çocuğu olan annelere aylık 320 Avro bakım desteği ödenmektedir. Annelerin bakım desteği alabilmesi için kayıtlı çalışma şartı yanında çocuk bakıcılarını da kayıtlı olarak çalıştırmaları gerekmektedir.
- [4] Projenin toplam bütçesi 49,6 milyon Avro olup, proje sonuna kadar yaklaşık 40 milyon Avro'nun projeye kayıtlı annelere ödenmesi beklenmektedir. Bugüne kadar projeden yaklaşık 11.400 anne ve 14.400 bakıcı faydalanmıştır.
- [5] Farklı ülkelerde kadınları istihdama kazandırmak için çeşitli istihdam politikaları uygulanmakla beraber çocuk bakımı konusunda uygulanan politikalar ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü kadınların işgücüne katılmasının önündeki en önemli problemlerden biri olarak çocuk bakım sorumlulukları gelmektedir.
- [6] Refah devletleri kadınları işgücü piyasası içinde tutma veya işgücü piyasası içine girmeyen kadınları girme yönünde teşvik etmek için uzun yıllardır çocuk bakım politikaları uygulamaktadırlar.
- [7] Türkiye’de son yıllarda kadınların işgücüne katılımında artış olsa da hala oran oldukça düşüktür. Kadınların işgücüne katılması bireysel düzeyde kadınları ve ailelerini etkileyeceği gibi ülkenin kalkınma hedeflerine ulaşma ve yoksulluğu azaltma konusunda da önemli bir yere sahiptir. Sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için kadınların işgücü piyasasında aktif ve üretken halde yer alması gerekmektedir.
- [8] Ülkemizde kayıtdışı bakıcılık sektörünün, kayıtlı bakıcılık sektörüne göre çok daha büyük olması nedeniyle, proje kayıtlı kadın istihdamını artırmaya dönük olarak önemli bir katkı sağlamıştır.
- [9] Bu raporun temel amacı Evde Çocuk Bakımı Projesinin sosyal ve ekonomik etki analizini gerçekleştirmektir. Evde çocuk bakımı projesinin hedeflenen amaçlara ne ölçüde ulaştığı, kayıtlı kadın istihdamını ne ölçüde artırdığı, kayıtlı çalışma bilincinin oluşmasına katkısı ve çocuk bakıcılığı mesleğinin kurumsallaşmasına etkisi rapor kapsamında incelenmiştir.
- [10] Etki analizi kapsamında İzmir, Bursa ve Antalya illerinde bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması; proje faydalanıcısı olan 1.000 anne ve projeden faydalanmayan 1.000 anne olmak üzere, toplam 2.000 anne üzerinde gerçekleştirilmiştir.
- [11] Anket sonuçları, OECD tarafından standartlaştırılmış olan; projenin uygunluk, verimlilik, etkinlik, etki ve sürdürülebilirlik kriterleri bağlamında raporda değerlendirilmiştir.
- [12] Proje öncesinde fiilen bir işte çalışmayan annelerin oranı yaklaşık yüzde 12’dir. Proje, proje öncesinde fiilen bir işte çalışmayan bu anneleri işgücü piyasası içine girmeye teşvik etmiştir.

- [13] Proje öncesinde fiilen bir işte çalışmasına rağmen, proje olmasaydı çalışmayı bırakmayı düşünen annelerin oranı ise yüzde 57’dir. Proje, proje öncesinde çalışmasına rağmen çalışmayı bırakmayı düşünen anneleri de işgücü piyasası içinde kalmaları yönünde ikna etmiştir.
- [14] Projeden faydalanmayan anneler yüzde 51 oranıyla çocuğunu bakıcıya vermemelerinin en önemli nedeni olarak bakıcı ücretini karşılayamamak olduğunu belirtmektedir. Annelerin bakıcı istihdam etmemesi ekonomik nedenlerden kaynaklanmakta olup, annelerin işgücü piyasasına girişini engellemektedir.
- [15] Proje kayıtlı kadın istihdamını artırmak için doğru hedef kitleye yönelmiştir. Proje faydalanıcısı annelerin yüzde 56’sı projenin anneleri çalışmaya teşvik etme konusunda başarılı olduğunu düşünmektedir.
- [16] Proje, faydalanıcı annelerin iş hayatında kalma olasılığına önemli bir katkı sağlamıştır. Projeden faydalanan annelerin yüzde 74’ü proje bittikten sonra da çalışmaya devam edeceğini belirtmiştir. Bu durum annelerin çalışma eğilimini teşvik etmek açısından projenin önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.
- [17] Proje öncesinde faydalanıcı annelerin yüzde 89’u bakıcılarını sigortasız olarak çalıştırmaktaydı. Proje ile birlikte sigortasız çalışan bakıcıların tamamı kayıtlı istihdama yönlendirilmiştir. Proje sigortasız çalışan bakıcıları kayıtlı istihdama çekme ve annelerde sigortalı bakıcı çalıştırma bilincinin oluşmasına destek sağlamıştır.
- [18] Kadınlar en fazla çocukları 0-3 yaş arasında iken işgücü piyasasından çekilmektedirler. Çocuğun küçük olması annenin çalışma olasılığını azaltan bir unsurdur. Proje faydalanıcısı annelerin dörtte üçü çocuğu proje desteği almaya başladıklarında bir yaşın altındadır. Proje doğru bir yaklaşımla, çocuğu küçük olan annelere yönelerek kayıtlı istihdam içerisinde kalmaları en zor olan kesimin çalışma hayatına devamını sağlamıştır.
- [19] Proje öncesinde çocuk bakıcısı çalıştıran anneler bakıcılarına asgari ücretin altında bir ödeme yapmaktadırlar. Proje süresince bakıcılara ödenen ücret, asgari ücretin üzerine çıkmıştır.
- [20] Proje sonrasında bakıcı çalıştırmayı planlayan annelerin yüzde 32’si bakıcılarına proje süresince verdikleri ücretin aynısını vermeyi düşünmektedirler. Bu durum, annelerin proje süresince elde ettikleri kayıtlı bakıcı çalıştırma bilincini devam ettirdiklerini ve projenin etkilerinin sürdürülebilir olduğunu göstermektedir.
- [21] Bakıcılarının yüzde 63’ü çocuklara annenin evinde bakarken, yüzde 37’si ise kendi evinde bakmaktadır. Proje, bakıcının kendi evi dışında hizmet vermesine imkan sağlayarak bakıcılık mesleğinin kurumsallaşmasına olumlu katkıda bulunmuştur.
- [22] Kurumsallaşmanın en önemli göstergelerinden birisi bakıcılık mesleğindeki iş tanımlarının netleşmesidir. Proje kapsamındaki bakıcıların yüzde 86’sı sadece çocuk bakım işini gerçekleştirmekte olup, ev işi yapmamaktadır.
- [23] Proje kapsamında sağlanan mali destek, proje öncesinde hiç bakıcı çalıştırmamış anneleri bu hizmetten faydalanmaları konusunda teşvik etmiştir. Proje çocuk bakıcılığını enformel ilişkiler ağından çıkararak, çocuk bakıcılığınının kayıtlı bir meslek olarak algılanmasını desteklemiştir.
- [24] Projeden faydalanmayan annelerin hizmet aldığı bakıcılarının eğitim düzeyi ortalama olarak daha düşüktür. Proje faydalanıcısı annelerin bakıcılarında ilkökul eğitimi olanların oranı yüzde 50 iken, bu oran proje faydalanıcısı olmayan annelerin bakıcılarında yüzde 60’ın üzerindedir. Projenin sağladığı maddi destek, anneleri daha eğitimi ve profesyonel bakıcı bulma konusunda motive etmiştir.

EXECUTIVE SUMMARY

- [25] Projenin kayıtlı kadın istihdamını artırmaya yönelik doğrudan etkileri dışında, makroekonomik etkilerinin de yaygın ve önemli olduğu görülmektedir.
- [26] Proje yaklaşık 29 bin kişiye doğrudan ve uyarılmış olarak istihdam sağlamıştır. İstihdam ulusal ekonomide yaklaşık 4,5 milyar TL gelirin oluşumuna ve bu gelir nispetinde mal ve hizmet üretiminde artışa neden olacaktır. Devlet artan gelirden 488 milyon TL vergi toplayacaktır.
- [27] Projenin yürütülmesi için yapılan, 21 milyonu kamusal olmak üzere yaklaşık 140 milyon TL harcama doğrudan ve uyarılmış gelirlerdeki artışa bağlı olarak SGK'ya toplamda 1,3 milyar TL prim kazancı sağlayacaktır. Yapılan harcamanın yaklaşık dokuz katı SGK'ya prim geliri olarak geri dönecektir.
- [28] Projenin ulusal ekonomiye kendisine yapılan kamusal harcamadan daha büyük etkisi olmuş ve etkinin sürdürülebilir olması sağlanmıştır.

- [1] The main objective of the “Project for Supporting Registered Employment of Women through Home-based Child Care”, jointly financed by the Republic of Turkey and the European Union and carried out by the Social Security Institution (SSI) is to reduce the costs of child care with financial support given to mothers, and thereby encouraging the increase of registered women employment and the maintenance of sustainability.
- [2] The project also aims to provide registered employment of child caregivers, to encourage certification in child care, and to institutionalize child care as a profession.
- [3] Within the scope of the project, a monthly subsidy of 320 Euros is paid to mothers who work full-time in a registered job and have children between 0-24 months. In addition to the registered working conditions, child caregivers must also be employed as registered.
- [4] The total budget of the project is 49.6 million Euros and it is expected that approximately 40 million Euros will be paid to registered mothers until the end of the project. Up to now, approximately 11,400 mothers and 14,400 child caregivers benefited from the project.
- [5] In addition to various employment policies in order to encourage women employment in different countries, the policies on child care have a special importance. Child care responsibilities are one of the most important problems in joining the labor force for women.
- [6] Welfare states have been implementing child care policies for many years to encourage women to enter labor markets or to keep them in the labor market.
- [7] Although the participation of women into the labor force has increased in Turkey in recent years, the rate is still very low. Participation of women in the labor force will affect women and their families at the individual level, as well as having an important place in achieving the development goals of the country and reducing poverty. For sustainable growth and development, women need to be participate in the labor market.
- [8] Since the informal child care sector in our country is much larger than the registered child care, the Project has made a significant contribution towards increasing registered women employment.
- [9] The main objective of this report is to carry out an analysis of the social and economic effects of the Project of Home-based Child Care. The extent of which the home-based child care project at home has reached the intended goals, the extent to which the registered women employment has been increased, the contribution to the registered employment perception and the institutionalization of the child care profession have been examined in the report.
- [10] As part of the impact analysis, a survey was conducted in the cities of Izmir, Bursa and Antalya. The survey was conducted on a total of 2,000 mothers, 1,000 mothers who were beneficiaries of the project and 1,000 mothers who did not benefit from the project.
- [11] Survey results were assessed in the context of conformity, productivity, efficiency, impact and sustainability criteria in the project standardized by the OECD.

- [12] The share of mothers who do not have actually a job before the project is about 12%. The project encouraged these mothers, who did not actually work at the beginning of the project to enter the labor market.
- [13] The share of the mothers who are willing to stop working is 57 percent, despite working in a job before the Project. The project convinced them to stay in the labor market,
- [14] 51 percent of mothers, who do not benefit from the Project, indicate that the most important reason for not giving the child to child caregivers is that they cannot afford wages of child caregivers. The fact that mothers do not employ a child caregiver due to economic reasons, and this prevents the entry of mothers into the labor market.
- [15] The project has targeted the right group to increase registered women employment. 56 percent of project beneficiary mothers think the project is successful in encouraging mothers to work in a job.
- [16] The project has made an important contribution to the likelihood of beneficiary mothers remaining at work. 74 percent of the mothers who benefited from the project stated that they will continue to work after the project is over. This suggests that the Project has a significant influence on mothers in terms of promoting the tendency to work.
- [17] At the beginning of the project, 89% of beneficiary mothers were employed their child caregivers without insurance. With the project, all non-insured child caregivers were directed to registered employment. Project provided support for directing uninsured child caregivers to registered employment and for the employment of a registered child caregiver.
- [18] Women are mostly withdrawn from the labor market when their children are between 0 and 3 years old. Having a small child is a factor that reduces the likelihood of employment of mothers. Approximately 75 % of children in the beneficiary group were under one year old when their mothers started receiving project support. With a correct approach, the project has directed the mothers with younger children to continue working.
- [19] Before the project, the mothers who employed child caregiver paid a salary under the minimum wage. The salary paid during the project has been above the minimum wage.
- [20] 32% of mothers who plan to employ a child caregiver after the project are considering paying the same amount to the child caregivers as they paid during the project. The mothers gained an awareness of employing registered child caregivers.
- [21] While 63 percent of child caregivers of the project beneficiary mothers take care of children at the mother's house, 37 percent are at their own home. The Project positively contributed to the institutionalization of the child care profession by allowing the child caregiver to serve outside her home.
- [22] One of the most important signs of institutionalization is the clarification of job descriptions in the child care profession. 86 percent of child caregivers only does childcare and not contribution to housework.
- [23] The financial support provided by the project encouraged mothers who did not employ child caregivers before to take advantage of this service as the project started. The project has supported the perception of childcare as a registered profession by removing child care from the network of informal relationships.

- [24] The level of education of child caregivers of mothers who do not benefit from the project are lower on average. While 50 percent of child caregivers of non-beneficiary mothers have primary school education, this ratio is above 62 percent for child caregivers of beneficiary mothers. The financial support provided by the project has motivated mothers to find more educated and professional child caregivers.
- [25] Apart from the direct effects of the project on increasing registered women employment, macroeconomic impacts are also found to be widespread and important.
- [26] The project provided direct and induced employment for about 29 thousand people. Employment will create an income of around 4.5 billion TL in the national economy and this will cause an increase in the production of goods and services in proportion to the income. The state will collect 488 million TL tax from the increasing income.
- [27] Expenditure of approximately 140 million TL for the execution of the project (public expenditure is 21 million) will provide a total of 1.3 billion TL of premiums to the SSI as a result of the increase in direct and induced income. Approximately nine times of the expenditure made will return to SSI as premium revenue.
- [28] The project has had a great impact on the national economy than the direct projects pending and provided the sustainability of the effect.

1. GİRİŞ

Kadın istihdamını artırmak ülkelerin kalkınmasının önündeki önemli sorunlardan biridir. Kalkınmanın hızlanması ve GSYH'nin sürdürülebilir bir şekilde artması için kadınların çalışma yaşamına kazandırılmasının gerekliliği üzerine çalışmalar mevcuttur (Loko ve Diouf, 2009; Dollar ve Gatti, 1999). İstihdam piyasalarına kadınların daha az katılımından kaynaklanan kişi başı GSYH kayıplarının dünyanın bazı bölgelerinde %27'ye kadar çıktığı tespit edilmiştir (Cuberes ve Teignier, 2012). Kadınların işgücüne katılma oranları erkeklere yaklaştığında ABD'de GSHY'nin %5, Japonya'da %9, BAE'nde %12, Mısır'da %34 oranında artacağı tespit edilmiştir (Aguirre, vd. 2012). Kadınların evin dışında ücretli bir işte çalışmaları hem kalkınmaya hem de kadının kendisine ve ailesine katkı sağlayacaktır. Kadınların işgücünde yer alması ülkelerin gelişmesi için bu kadar önemli iken Türkiye'de 2015 yılında kadınların işgücüne katılım oranı %31 ile OECD ülkelerinin ortalamasından (%51.6) düşüktür. Kadınların işgücüne katılımlarının önünde çeşitli engeller mevcuttur. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de tarımsal üretimdeki çözülme, kadınların eğitim seviyesinin düşük olması, medeni durumları ve evlilik ile iş yaşamının getirdiği sınırlamalar, kayıt dışı ekonominin yaygınlığı ve cinsiyete dayalı iş bölümünün toplumda bir norm olarak kabul edilmesi, kadınların işgücü piyasasına aktif olarak katılmalarının ve uzun süreli orada kalmalarının önündeki başlıca engellerdir. İstihdam edilen kadınlar ağırlıklı olarak enformel veya kayıt dışı ekonomi içinde yer almaktadır ve düşük ücretlere güvencesiz şekilde çalıştırılmaktadır (Dedeoğlu, 2012; İlkaracan, 2012; Kümbetoğlu, User ve Akpınar, 2012). Bir şekilde işgücüne giren kadınlarında işgücü piyasasında sürekli kalması, ayrılanların geri dönmesi veya ilk kez girebilmelerinin önünde cinsiyete dayalı iş bölümü bir set kurmaktadır. Çalışıyor olsalar bile kadınların çocuk bakımının tek sorumlusu olarak görülmesi, anne ve çocuğun birbiri ile özdeşleştirilmesi, çalışan ve işgücü piyasasına girmeyi planlayan anneler için önemli bir problemdir.

Kadınların çocuk bakım sorumluluğu ile özdeşleştirilmesi, kayıtlı ekonomi içindeki işler için gerekli olan mesleki bilgi ve becerileri elde etme ihtimallerini de azaltmaktadır. Çocuk bakım sorumlulukları, kadınların emek piyasasındaki varlıklarını kesintiye uğrattığı için kadınların işte tecrübe edinmelerinin de önüne geçmektedir. Doğum nedeni ile işlerinden ayrılmak zorunda kalıp geri döndüklerinde, kadınlar daha düşük düzeydeki işlerde istihdam edildiklerinden bir verimlilik kaybı yaşanmaktadır. Daha önce yüksek statülü işlerde çalışan bu kadınlar, doğum sonrası düşük statülü işlerde çalıştıkları için önceki iş tecrübelerini kullanmakta zorluk çekmektedirler (Walby ve Olsen, 2002). Bakım sorumlulukları kadınların çeşitli kurslara gitmelerini sınırlayarak, güvenceli işlerde gerekli olan becerileri kazanmak için kendilerine yatırım yapma fırsatlarını zayıflatmaktadır.

İşgücü piyasasında yaşanan birçok soruna rağmen kadınlar için ücretli çalışmak önemlidir. Çalışmanın kadınların hayatına olan katkısı ekonomik ve sosyal olarak iki boyutlu incelenebilir. Ekonomik bağlamda, ücretli çalışan kadınlar kendilerini ekonomik olarak özgür hissetmektedirler. Kimseye bağımlı olmadan kendilerinin veya ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmekte ve ekonomik kaynakları kullanmada daha fazla söz sahibi olmaktadır (İlkaracan, 2012; Kabeer, Mahmud ve Tasneem, 2011). Ekonomik anlamda birçok kadın için çalışmak, ailelerinin hayatta kalması veya yoksulluktan kurtulması için oldukça elzemdir (Bayisenge, 2010; Erman, Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 2002). Bazen çalışmak, ihtiyaçların karşılanabilmesi için gerekli olan geliri elde etmenin bir aracı olmanın ötesine geçmez (Person, May ve Mayer, 2016; Walter, 2005), bazen de kadınların kimliklerinin bir parçası olur (Marks ve Houston, 2002; Person, May ve Mayer, 2016). Çalışmak, kadınların kendilerini ekonomik olarak aktif ve üretken bireyler olarak görmelerini sağlamaktadır (İlkaracan, 2012; Ören, Negiz ve Akman, 2012; Tömen ve Savran, 2015).

Ev dışında ücretli bir işte çalışmak, kadınların yeteneklerinin ve güçlerinin farkına varmasına olanak tanımaktadır. Çalışma ile kadınların kendilerine güvenleri artar, kamusal alanın aktif bir üyesi olurlar (Bayisenge, 2010; İlkaracan, 2012), toplumsal statüleri artar (Kabeer, Mahmud ve Tasneem, 2011), sosyal ağların içinde bulunurlar (Bayisenge, 2010; Person, May ve Mayer, 2016; Walter, 2005) ve tecrübe kazanırlar (Kabeer, Mahmud ve Tasneem, 2011). Bazen kadınlar için iş ve çalışmak bireysel bir başarı ve kendini kanıtlanmanın bir yolu haline gelmektedir (Altschuler, 2004; Walter, 2005). Sonuç olarak denebilir ki; kadınların iş gücüne katılmaları, ülkenin kalkınmasında önemli bir role sahip olduğu gibi kadınların ekonomik olarak özgürleşmelerini, sosyal statülerinin yükselmesini ve kendilerine olan güvenlerinin artmasını da beraberinde getirmektedir.

Kadınların işgücü piyasasına girebilmeleri ve çalışanların piyasada kalabilmeleri için önlerindeki en önemli engel olan çocuk bakım sorumluluklarının hafifletilmesi ve bakım maliyetlerinin düşürülmesi gerekmektedir. Bahsedildiği üzere, kadınların çoğunluğunun güvencesiz ve düşük ücretli işlerde istihdam edilmesi çocuk bakım maliyetlerini karşılama konusunda zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Kadınların işlerinden elde edecekleri ücret ile çocuk bakıcısına verecekleri ücretin nerede ise birbirine yakın olması ve iş güvenceleri az olduğu için bakıcı ücretlerini ödeme konusunda yaşayacakları sıkıntılar göz önüne alındığında, kadınların işgücü piyasasına geri dönmeleri veya çalışanların işten ayrılması söz konusu olmaktadır.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki; kadın işgücü arzının, çocuk bakım maliyetlerine olan esnekliğinin yüksek olması, çocuk bakım maliyetlerinin sübvansede edilmesi durumunda, kadının işgücüne katılımının ve mevcut çalışma saatlerinin artacağını ortaya koymaktadır. Çocuk bakım maliyetlerindeki değişme karşısında kadın işgücü arzındaki değişimin esnekliği 0.13 ile 0.2 arasında bulunmaktadır (Gong, Breuning ve King, 2010; Kalb, 2009). Kadınların istihdamda kalabilmeleri için çocuk bakım maliyetini azaltacak vergi indirimleri, ücretsiz bakım hizmetleri, mali yardımlar gibi çeşitli politikalar ve programlar farklı ülkelerde uygulanmaktadır.

Geçtiğimiz 15 yıllık dönemde, çocuk sahibi (25-54 yaş arası) kadınların işgücüne katılım oranı birçok ülkede yükselmiştir. Bu artışta çocuk sahibi kadınlara yönelik politikaların önemli bir payı bulunmaktadır. Çocuk bakımına yönelik sübvansiyonlar ve okul öncesi çocuklara yönelik erken eğitim imkanlarının artması kadın istihdamını destekleyen politikalarlardır. Ülkelere göre farklılaşan çocuk destek programlarını; i) Almanya ve Danimarka gibi Kuzey Avrupa ülkelerindeki gibi evrensel ve yüksek düzeyde sübvansede edilen çocuk bakımı; ii) kamunun sağladığı ancak özellikle 3 yaşın altındaki çocuklar için mevcut olmayan İtalya gibi Güney Avrupa ülkelerindeki çocuk bakımı; iii) ABD, İngiltere, Kanada gibi ülkelerdeki yüksek ücretli ve özel sektör tarafından verilen çocuk bakımının özellikle bekar anneler için sübvansede edilmesinin hedeflendiği çocuk bakımı programları olmak üzere 3 gruba ayırabiliriz. Ülkelere göre değişen çocuk bakımına yönelik olarak verilen teşviklerin kadın istihdamı üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar, İsveç, Norveç, Fransa ve Hollanda gibi bazı ülkelerde teşviklerin istihdam üzerindeki etkisinin az olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, Kanada ve ABD gibi ülkelerdeki teşviklerin kadın istihdamı üzerindeki etkisinin önemli olduğu tespit edilmektedir. Avrupa ülkelerinde çocuk bakımına yönelik desteklerin etkisinin küçük olmasını, bu ülkelerde çocuk bakımına yönelik mevcut desteklerin yüksekliği ve kadının işgücüne katılımının halihazırda yüksek düzeyde olmasıyla açıklamak mümkündür (Vuri, 2016).

Kadının işgücüne katılımını desteklemeye yönelik politikaları tasarlarlarken, politika yapıcılarının öncelikle en etkili enstrümanları tespit etmeleri gerekmektedir. Özellikle küçük çocuk sahibi kadınların işgücüne katılımını teşvik etmek için çocuk bakımına yönelik destekler önemlidir. Çocuk bakım maliyeti ve bakım imkanlarının mevcudiyeti kadının istihdamını doğrudan etkileyen faktörlerdir. Bunların

yanısıra, kadının çocuk sahibi olmadan önceki çalışma statüsü, ortalama ücretler, sosyal güvenlik sistemi ve sosyal normlar kadının çalışma hayatı içerisinde yer almasını dolaylı olarak etkileyen önemli faktörlerdir. Bütün bu faktörlerin, kadın istihdamını teşvik etmeye yönelik politikaların etkinliğini zayıflatması veya güçlendirmesi mümkündür. Bu nedenle, politika tasarımında bu faktörlerin dikkate alınarak en etkili enstrümanların kullanılması önemlidir.

Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği tarafından ortaklaşa finanse edilen ve Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından yürütülmekte olan “Evde Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi” veya kısaca “Evde Çocuk Bakımı Projesi”nin ekonomik ve sosyal etkileri açısından temel amacı; 0-24 ay aralığında çocuğu olan annelere verilecek destek ile çocuk bakım maliyetlerini düşürerek kayıtlı kadın istihdamının artırılması ve sürekliliğinin sağlanmasının teşvik edilmesidir. Projenin yan amaçları olarak ise; çocuk bakıcılarının kayıtlı olması, çocuk bakımında sertifikasyonun teşvik edilmesi ve çocuk bakıcılığının bir meslek olarak yerleşmesine katkı sağlanması sayılabilir. Evde Çocuk Bakımı Projesi çocuk bakım maliyetlerini karşılamakta zorluk çeken düşük gelirli kadınları hedef kitlesi olarak belirlemiştir. Bu bağlamda proje, kadının aylık ücretinin asgari ücretin 2 katını aşmaması şartı getirerek, düşük ücretli işlerde çalışan anneleri hedef kitlesi olarak seçmiştir. Örneğin 2016 yılı için brüt olarak 3294 TL ve aşağı gelire sahip olan, kayıtlı bir işte tam zamanlı çalışan ve 0-24 ay aralığında çocuğu olan anneler, projeden aylık 320 Avro (Ekim 2016 tarihine kadar aylık 300 Avro) bakım desteği almayı hak etmektedirler. Proje kapsamında tek ebeveyn olan annelere, %40 ve üzeri oranda engelli çocuğu olan annelere veya sertifikalı çocuk bakıcısı çalıştıran annelere ise 416 Avro (Ekim 2016 tarihine kadar aylık 390 Avro) ödeme yapılmaktadır. Annelere çocukları 36 aylık oluncaya kadar ödeme gerçekleştirilmektedir. Annelerin bakım desteği alabilmeleri için kayıtlı çalışma şartı yanında, çocuk bakıcılarını da kayıtlı olarak çalıştırmaları gerektirmektedir. Annelerin çocuk bakıcılarının en az ilkokul mezunu ve 18 yaşını tamamlamış olması ve anne veya baba ile bakıcının birinci derecede akrabalık ilişkisinin olmaması gerekmektedir. Proje, 6 Mart 2015 tarihinde başlamış olup 5 Kasım 2017 tarihinde sona erecektir. Projenin bütçesi 46,9 milyon Avro hibe desteği ve 2,7 milyon Avro diğer giderler olmak üzere toplam 49,6 milyon Avrodur. Projenin birinci aşamasında Antalya, Bursa ve İzmir’deki kayıtlı olarak çalışan kadınlara mali destek verilmiş ve ikinci aşamasında 5 Aralık 2016’dan itibaren bu üç ildeki kadınlara Ankara ve İstanbul’daki kadınlar da dahil edilmiştir. Projeye 30.883 anne ön kayıt yaptırmış ve yaklaşık 11.400 anne projeden faydalanmıştır. 15 Eylül 2015 tarihinden itibaren her ayın 15’inde annelere ödemeler yapılmaya başlanmış ve Ekim 2017 tarihine kadar ödemeler devam edecektir. Proje sonunda yaklaşık toplam 40 milyon Avro ödeme gerçekleştirilmiş olacaktır.

Evde çocuk bakım hizmetlerinin desteklenmesi ile kayıtlı kadın istihdamını artırmayı amaçlayan bu proje, aynı zamanda kayıt dışı çalışmanın yoğun olarak gerçekleştiği çocuk bakıcılığını da kayıt altına çekmeyi hedeflemektedir. Çocuk bakıcılığında içinde yer aldığı ev hizmetleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) ve özellikle Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) için ücret karşılığı ev halkı dışındaki kişiler tarafından görülen ve çalışıyor olmaktan kaynaklı yasal hak ve yükümlülüklerle sahip olan ev işçiliği anlamına gelmektedir. Ev hizmetleri kayıt dışı istihdamın yaygın olduğu bir alandır (ILO 2013). Evde Çocuk Bakımı Projesi faydalanıcı annelere, bakıcılarını sigortalı çalıştırma şartı getirerek kayıt dışı istihdamı kayıtlı istihdama dönüştürmeyi sağlamaktadır. Proje kapsamında yaklaşık 14.400 bakıcı kayıt altına alınmıştır.

Bu raporun temel amacı, Evde Çocuk Bakımı Projesinin sosyal ve ekonomik etki analizini gerçekleştirmektir. Evde çocuk bakımı programının amaçlarına ne ölçüde ulaştığı, kadınların kayıtlı istihdamını ne ölçüde artırdığı, kayıtlı çalışma bilincinin oluşmasına katkısı, bakıcılık mesleğinin kurumsallaşmasına etkisi gibi sosyo-ekonomik etkilerini ölçmek amacıyla işbu etki analizi çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu etki analizi, projenin uzun dönemli sonuçlarını da değerlendirmektedir.

Etki analizi kapsamında üç temel etki inceleme konusu yapılmıştır. Birincisi, Evde Çocuk Bakımı Projesinin, küçük çocuğu olduğu için iş yaşamının dışında kalmış ya da iş yaşamından belirli bir süre için çekilmiş olan annelerin işgücüne katılımı ve işe geri dönüşüne etkisi; ikincisi, projenin kayıtdışı olarak istihdam edilmekte olan çocuk bakıcılarının kayıtlı istihdamına etkisi; Üçüncü ve son olarak ise hem proje faydalanıcısı anneler hem de proje faydalanıcısı bakıcılar için projenin ailenin sosyo-ekonomik gelir düzeyine etkisi incelenmiştir.

Söz konusu üç etkinin incelenmesi için çalışmada anneler odak noktası yapılmıştır. Annelerin odak noktası olmasının temel nedeni; Evde Çocuk Bakımı Projesinin amacının kayıtlı kadın istihdamının artırılması olması ve SGK’nın amaçları açısından, bakıcıların da annelerin istihdam ettiği bir kişi olmasından dolayı, annelere yoğunlaşmanın projenin amacı ve verimliliği açısından en doğru yöntem olmasıdır. Bakıcının çalışma şartları ve sigortalı olarak çalışması, işvereni annenin kayıtlı çalışmasına bağlıdır. Anne kayıtlı çalıştığı müddetçe bakıcının da kayıtlı çalışma ihtimali yükselmektedir. Kayıtsız çalışan annenin, kayıtlı bakıcı istihdam etmesi olasılığı oldukça düşüktür. Zira, kayıtdışında çalışan annenin aldığı ücret düşük olacağı için, sigortalı bir bakıcıyı istihdam etme gücüne sahip olmayacaktır. Sigortasız çalışan anne, ancak, sigortasız bir bakıcı çalıştırabilir veya ücretsiz olarak akrabalarından destek alabilir. Bu nedenlerle, annelere yoğunlaşmak, projenin kayıtlı kadın istihdamını artırma amacının etkilerini ölçmek açısından daha düşük maliyetli ve daha verimli bir alternatif oluşturmaktadır. Nitekim işbu etki analizi kapsamında bakıcılara ilişkin sorular da annelere sorulmuş ve değerlendirmeler de raporda yer almıştır.

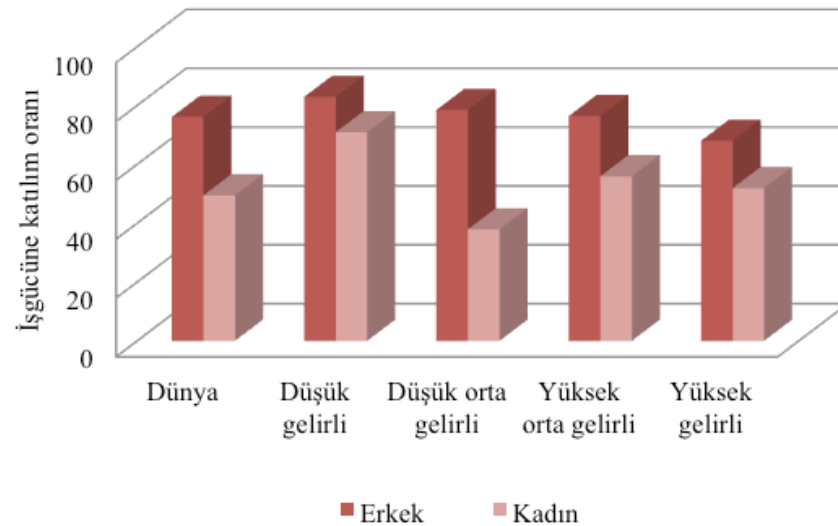
Etki analizi raporu farklı bölümlerden oluşmaktadır. Giriş niteliğindeki bu bölümden sonra, ikinci bölümde kadın istihdamının Dünya’da ve Türkiye’deki mevcut durumu ve kadınların işgücü piyasasına girmelerini etkileyen faktörler farklı boyutları ile irdelenmiş, Dünya’da ve Türkiye’de kadın istihdamını teşvik edici politika ve projeler ile çocuk bakım destekleri ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde, etki analizinin metodolojisi açıklanmıştır. Bu bölümde etki analizinin tanımı ve kullanılan değerlendirme kriterleri açıklanmış, ayrıca anket çalışmasına ilişkin temel bulgulara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde etki analizi sonuçları uygunluk, verimlilik, etkinlik, etki ve sürdürülebilirlik başlıkları altında analiz edilmiştir. Rapor, beşinci ve son bölüm olan bulgu ve öneriler ile son bulmaktadır.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

2.1. Dünya'da Kadın İstihdamının Mevcut Durumu

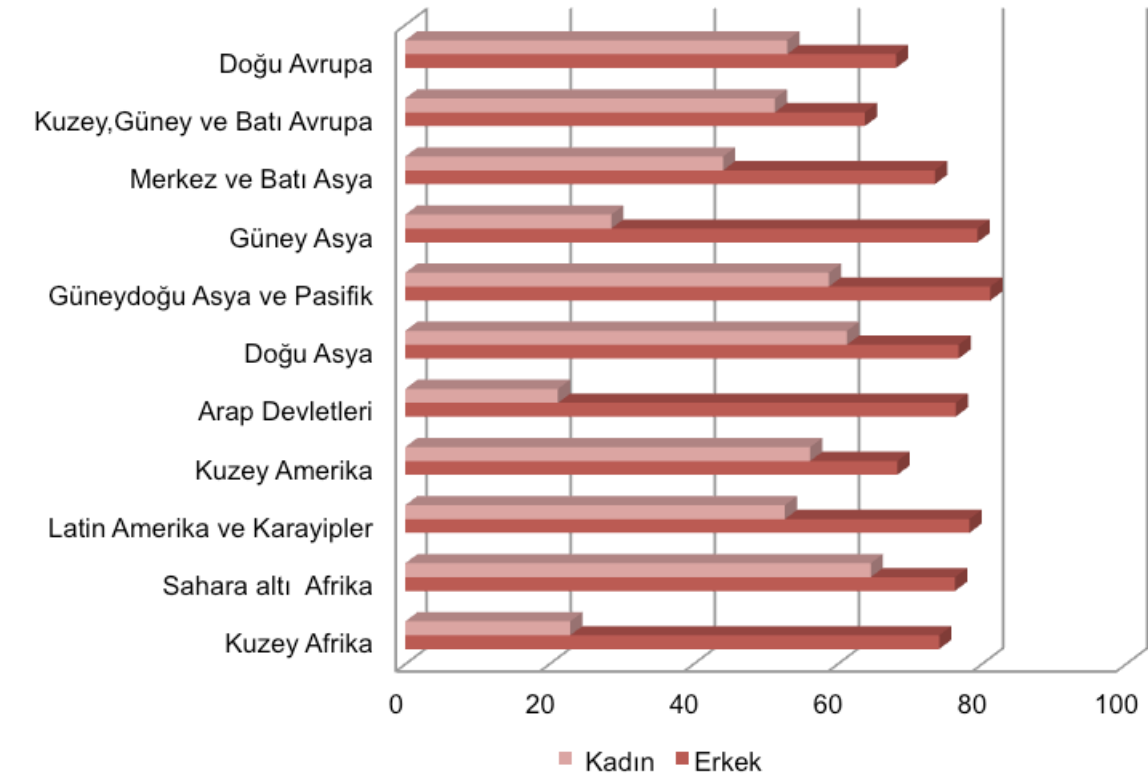
Dünya genelinde kadınların işgücüne katılma oranı erkeklere göre her zaman daha düşük olmuştur. Uluslararası İşgücü Örgütü'nün (International Labour Organization, ILO) 2017 yılı verilerine göre, kadınların işgücüne katılımının dünya ortalaması %49.4 iken erkeklerde bu oran %76.1'dir. Düşük gelirli ülkelerde kadınların işgücüne katılım ortalaması %70.9, düşük orta gelirli ülkelerde %37.9, yüksek orta gelirli ülkelerde %55.9 ve yüksek gelirli ülkelerde ise %51.9'dur (bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Erkek ve Kadınların Gelir Sınıflarına Göre İşgücüne Katılım Oranları

Bölgelere göre kadınların ve erkeklerin işgücüne katılım oranlarında da farklılıklar mevcuttur. ILO'nun verilerine göre Saharalı Afrika ve Doğu Asya ülkelerinde kadınların işgücüne katılım oranı %60'ın ve Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Karayipler, Kuzey, Güney ve Batı Avrupa ile Doğu Avrupa ülkelerinde %50'nin üzerindedir. Fakat Kuzey Afrika, Arap Devletleri ve Güney Asya ülkelerinde bu oran %30'un altına düşmektedir (bkz. Şekil 2). Erkeklerin işgücüne katılım oranları ise %81 ile %64 arasında değişmektedir. Bazı bölgelerde kadınların işgücüne katılım oranları görece olarak yüksek olmakla beraber, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların ücretli ve maaşlı olarak çalışma oranları erkeklere göre daha düşüktür. Bu ülkelerde kadınlar daha çok ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadırlar (The World's Women, 2015). Arap ülkeleri, Afrika ve Asya-Pasifik ülkelerinde kadınlar ağırlıklı olarak ücretsiz emek olarak ev işlerini ve bakım işlerini gerçekleştirmektedirler (World Employment and Social Outlook-Trends 2017).

Şekil 2. Erkek ve Kadınların Bölgelere Göre İşgücüne Katılım Oranları

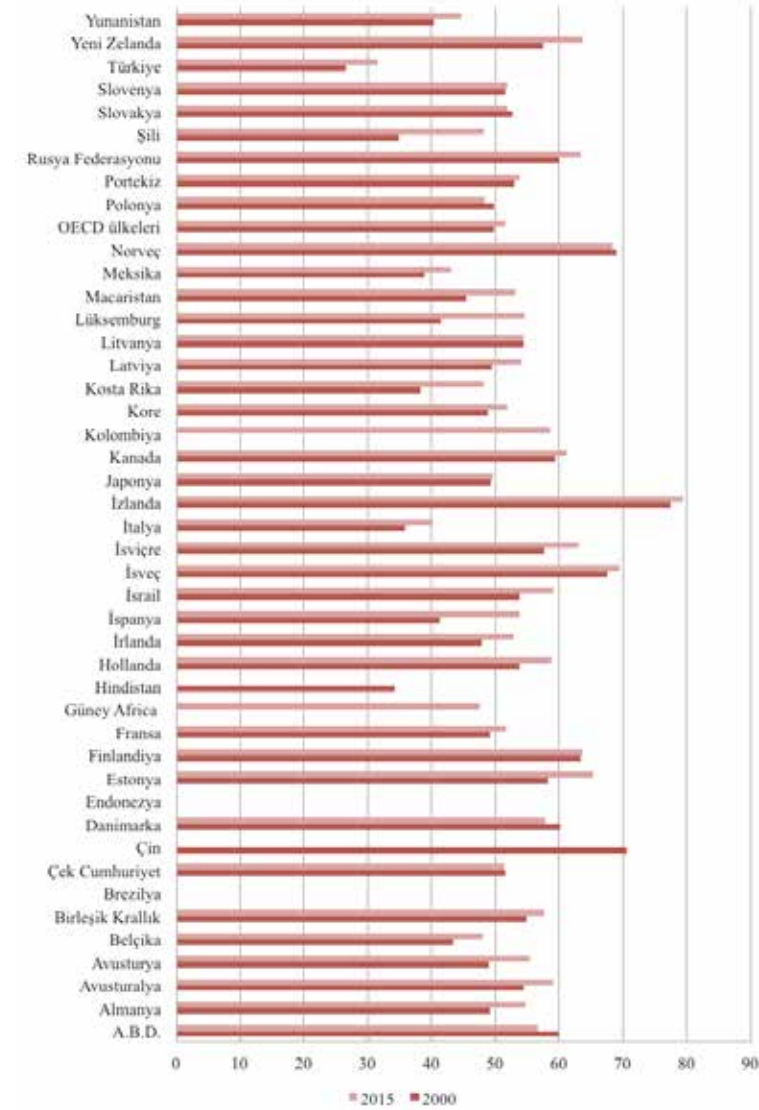

Şekil 3'de kadınların ve Şekil 4'de erkeklerin işgücüne katılım oranları 2000 ve 2015 yılları için verilmektedir. Kadınların işgücüne katılım oranları daha ayrıntılı olarak OECD verilerine göre incelendiğinde, 2000-2015 yılları arasında kadınların işgücüne katılımında birçok ülkede artış olduğu görülmektedir. 2015 yılında kadınların en yüksek oranda (%79.3) işgücüne katıldığı ülke İzlanda'dır. Estonya, Finlandiya, İsveç, İsviçre, Kanada, Norveç, Rusya Federasyonu ve Yeni Zelanda'da bu oran %60'ın üstündedir. OECD ülkelerinde kadınların işgücüne katılım ortalaması 2015 yılında %51.6'dır. OECD ülkeleri ortalamasının altında kalan ülkelerden Belçika, Güney Afrika, İtalya, Kosta Riko, Meksika, Polonya, Şili ve Yunanistan'da kadınların işgücüne katılımı %40'ın üstündedir. Kadınların işgücüne katılma oranının en düşük olduğu ülke %31 ile Türkiye'dir.

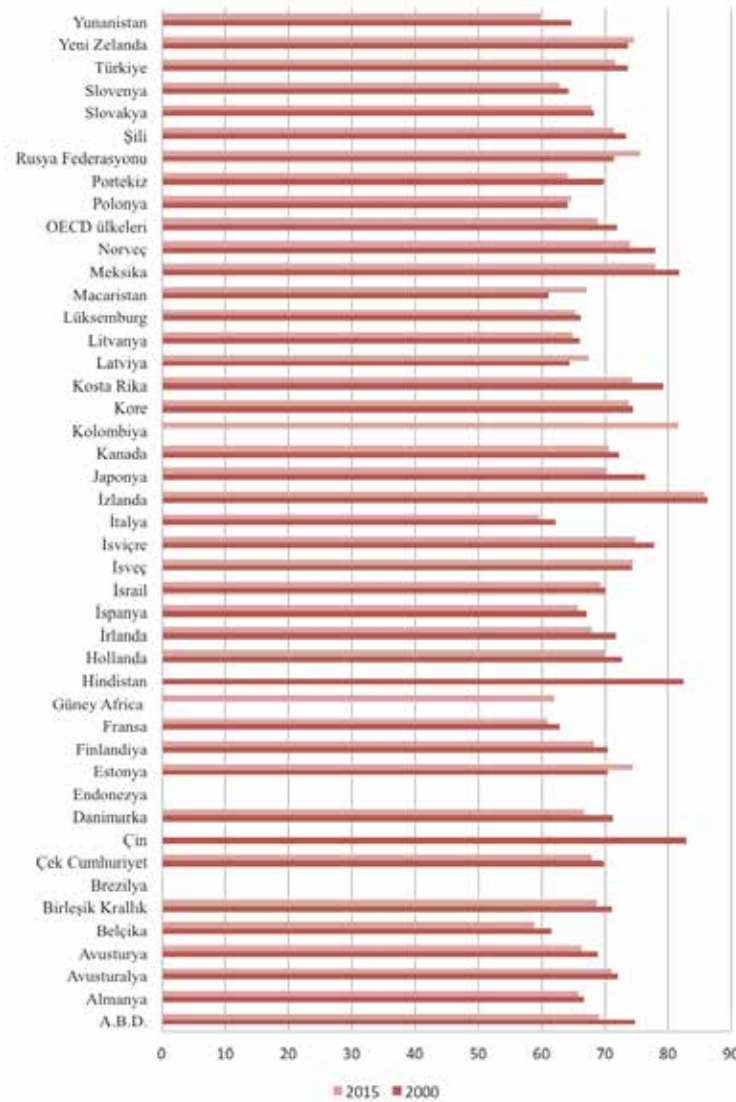
Erkeklerin işgücüne katılım oranlarında 2000-2015 yılları arasında düşme görülmektedir. İzlanda kadınlar olduğu gibi erkeklerde de %85.7 ile ilk sırada yer almaktadır. Birçok ülkede erkeklerin işgücüne katılım oranları %70 veya %60'ın üzerinde olmakla beraber 2000-2015 yılları arasında 3-5 puan işgücüne katılım oranlarında düşüş olduğu görülmektedir. 2015 yılında erkeklerin işgücüne katılım oranının en düşük olduğu ülkeler %58.9 ile Belçika, %59.6 ile İtalya ve %59.8 ile Yunanistan'dır. Türkiye'de ise, erkeklerin işgücüne katılım oranı 2010-2015 yılları arasında azalmakla birlikte %70'in üzerindedir.

Genel olarak erkeklerin işgücüne katılım oranları kadınlara göre yüksek olmakla beraber, kadınların oranlarında artma eğilimi görülmektedir. Bu artış Avrupa ülkelerinde daha belirgindir. İşgücü piyasasında kadın ve erkeklerin katılım oranları arasındaki farkın, gelişmiş ülkelerde daha az olduğu gelişmekte olan ülkelerde ise daha yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 3. Kadınların Ülkelere Göre İşgücüne Katılım Oranları

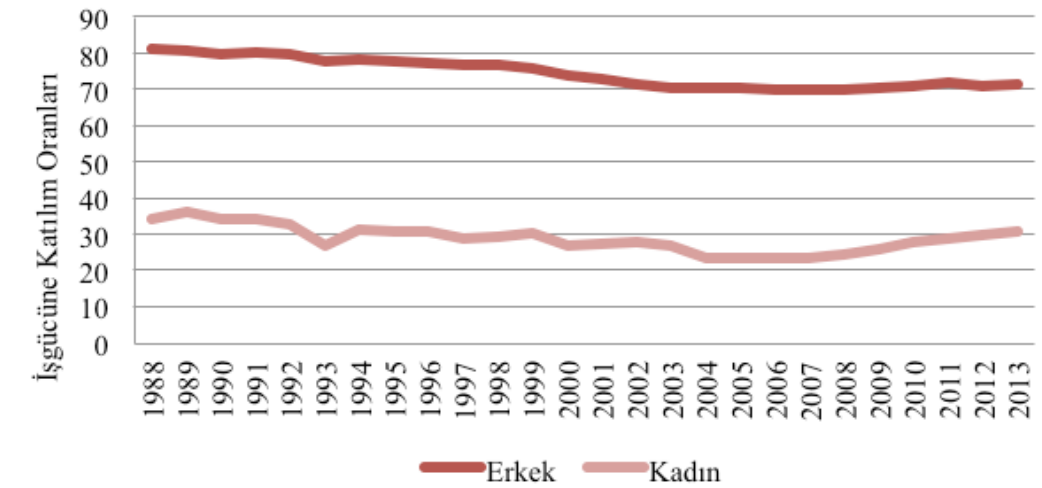
Şekil 4. Erkeklerin Ülkelere Göre İşgücüne Katılım Oranları

2.2. Türkiye'de Kadın İstihdamının Mevcut Durumu

Diğer ülkelerdeki kadınların işgücü piyasasına katılma oranları ülkemize göre yüksektir. Şekil 5'de erkek ve kadınların 1988-2013 yılları arasında işgücüne katılım oranları gösterilmektedir. Erkek ve kadınların işgücüne katılım oranlarında genel olarak bir azalma olduğu görülmektedir. Erkeklerin katılım oranları 1988 yılında %81 iken, 2013 yılında %71.5'e düşmüştür. Kadınların işgücüne katılım oranlarında 1988 yılından itibaren düşüş görülmekle beraber, son birkaç yıldır tekrar yükselme görülmektedir. Kadınların katılım oranları 1988 yılında %34,3 iken, 2007 yılında %24'e kadar düşmüş ve 2013 yılında %30.8'e yükselmiştir.

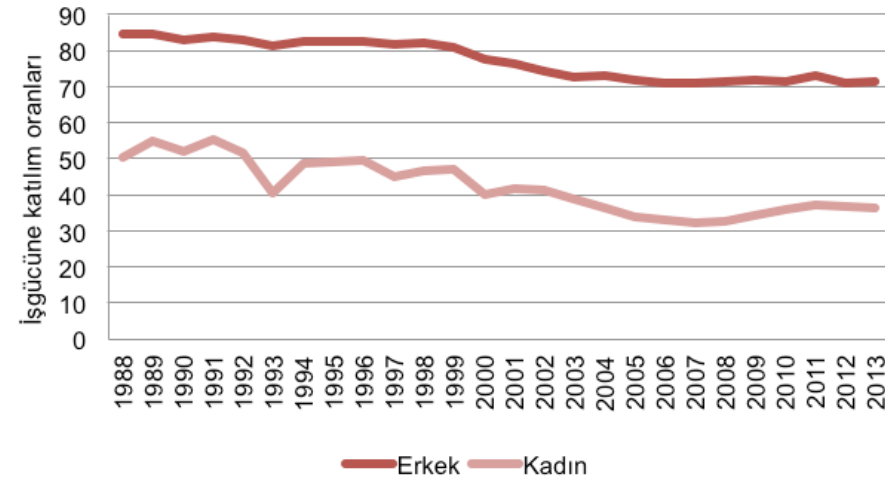
Şekil 5. Kurumsal Olmayan Kentsel ve Kırsal Nüfusun Cinsiyete göre İşgücüne Katılım Oranları

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

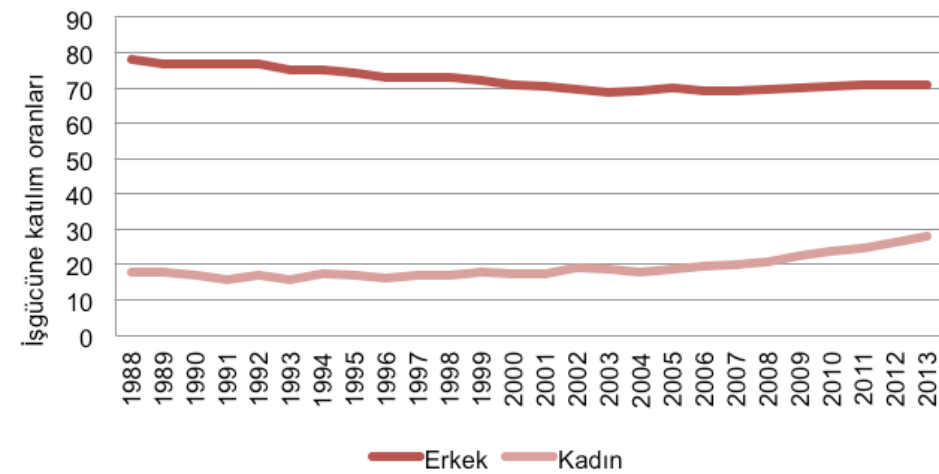
Şekil 6'da kırsal ve Şekil 7'de kentsel işgücüne katılım oranları yıllara göre gösterilmektedir. Kırsal alanlardaki katılım oranlarında yıllar itibarı ile düşüş gözlemlenmektedir. Kırsal alanda erkeklerin işgücüne katılım oranları 1988 yılında %85 iken, 2012 yılında %71'dir. Kırsal alanda kadınların işgücüne katılım oranları daha belirgin olarak düşmektedir. 1988 yılında %52 iken, bu oran 2013 yılında %37'ye düşmüştür. Kentsel işgücü piyasasında da katılım oranları düşmektedir. Erkeklerin katılım oranı 1988 yılında %78 iken, 2013 yılında %71'dir. Kentsel işgücü piyasasında kadınların oranlarının özellikle son yıllarda arttığı görülmektedir. Kadınların oranları 1988 yılında %18 iken, bu oran 2013 yılında %28'e çıkmıştır. Ancak, kadınların kentsel işgücü piyasasına katılım oranları hala kırsal işgücü piyasasına katılım oranlarından düşüktür.

Şekil 6. Kurumsal Olmayan Kırsal Nüfusun Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

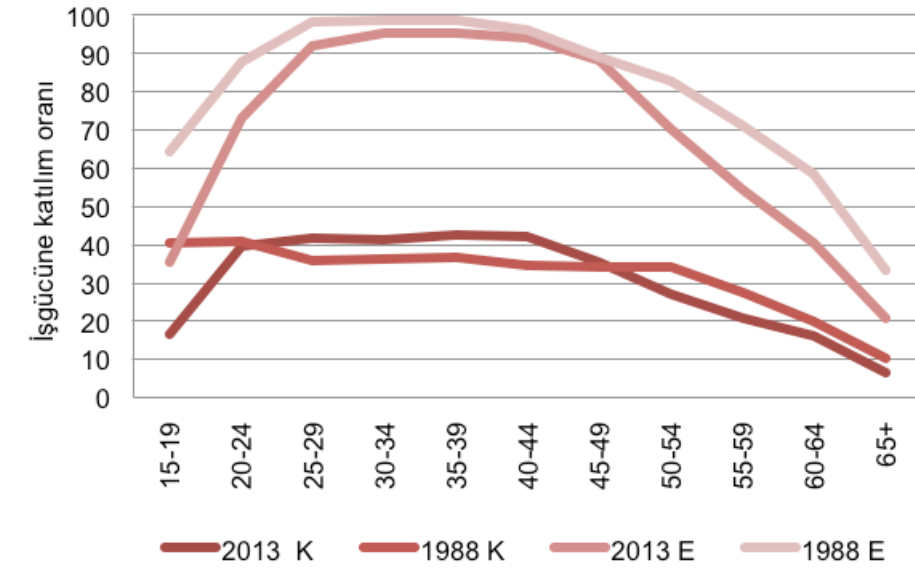
Şekil 7. Kurumsal Olmayan Kentsel Nüfusun Cinsiyete Göre İşgücüne Katılım Oranları

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Zaman içerisinde kadınların yaşa göre işgücü piyasasına katılımı incelendiğinde, Şekil 8'de görüldüğü üzere 2013 yılında 20-49 yaş arasındaki kadınların en fazla işgücü piyasasına katıldıkları görülmektedir. Erkeklerde en yüksek katılım 25-49 yaşları arasında görülmektedir.

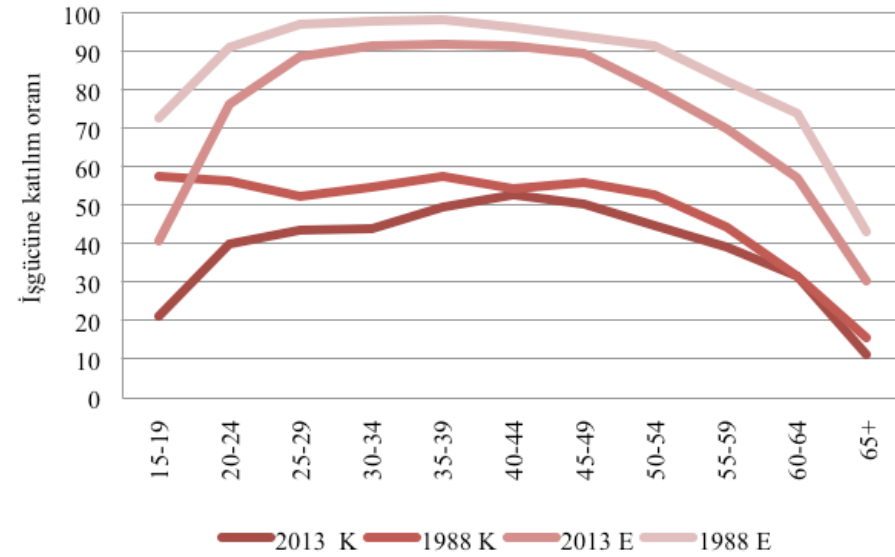
Şekil 8. Cinsiyete ve Yaşa Göre İşgücüne Katılım Oranları

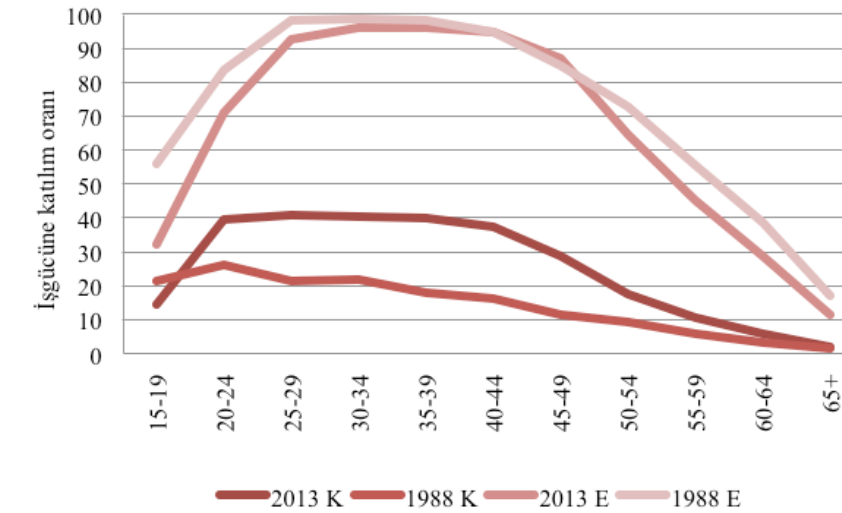
Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Kırsal işgücüne katılım oranları yaşa göre incelendiğinde ise düşüş gözlemlenmektedir. 1988 yılında 15-19 yaş grubundaki kadınların %57.7'si işgücüne katılırken, bu oran 2013 yılında sadece %21.4'dür. 20-39 yaş grubundaki kadınların işgücüne katılımlarında belirgin bir düşüş olduğu görülmektedir. 2013 yılında 40-44 yaş grubundaki kadınlar en fazla işgücüne katılmaktadırlar. Benzer düşüş eğilimleri erkeklerin oranlarında da mevcuttur.

Şekil 9. Cinsiyete ve Yaşa Göre Kırsal İşgücüne Katılım Oranları

Şekil 10. Cinsiyete ve Yaşa Göre Kentsel İşgücüne Katılım Oranları

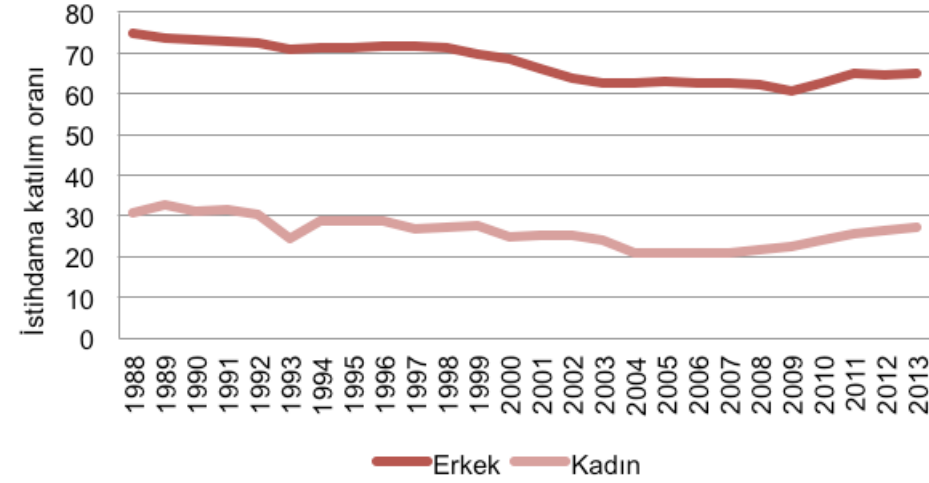
Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Kentsel işgücüne katılım oranları yaşa göre ayrıntılı olarak incelendiğinde Şekil 10'da görüldüğü üzere zaman içinde erkeklerin işgücüne katılımlarında bir düşüş görülürken, kadınlarda ise 15-19 yaş grubu hariç artış görülmektedir. Örneğin 20-24 yaş grubundaki kadınların 1988 yılında %26.3'ü kentsel işgücüne katılırken, bu oran 2013 yılında %39.2'dir. Benzer bir eğilim 25-29 ve 30-34 yaş gruplarındaki kadınlarda da görülmektedir. 15-19 yaş grubundaki kadınların kentsel işgücüne katılımındaki düşüşün temel nedenleri arasında eğitimde harcanan sürenin artması gelmektedir.

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Yıllara göre istihdama katılma oranları Şekil 11'de gösterilmektedir. Hem kadınların hem erkeklerin istihdama katılma oranlarında düşüş görülmektedir. 1988 yılında erkeklerin istihdam oranı %75.1 iken, 2013 yılında %65.2'dir. Kadınlarda ise 1988-2005 yılları arasında istihdam oranı %30.6'dan %20.7'ye kadar düşmüş fakat 2006 yılından itibaren artmaya başlamıştır. 2013 yılında bu oran %27.1'e ulaşmıştır. Kadınların istihdam oranlarında son 6 yıldır yükselme gözlemlenmektedir.

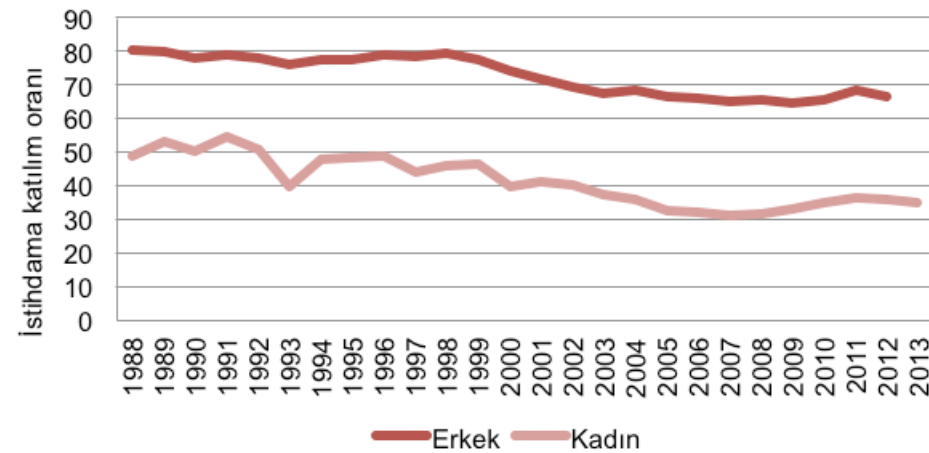
Şekil 11. Cinsiyete Göre İstihdam Oranları

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Şekil 12'de yer verildiği üzere, hem kadınların hem de erkeklerin kırsal istihdam oranlarını düşmektedir.

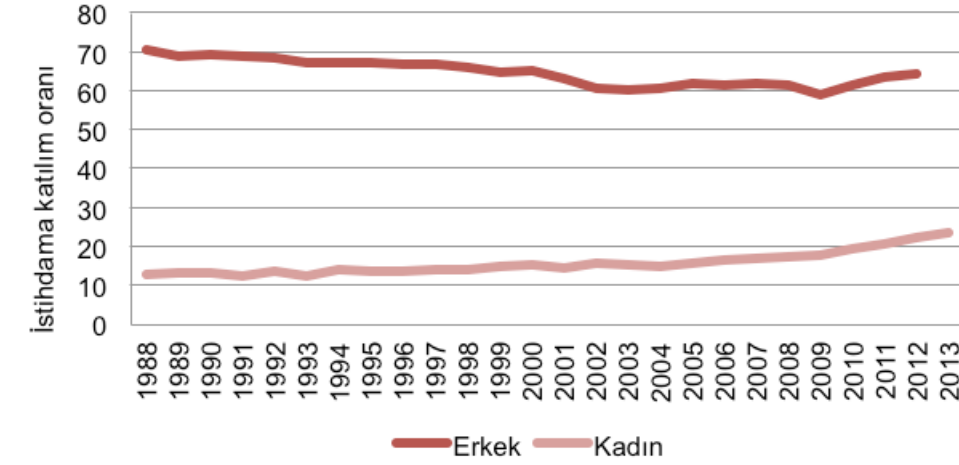
Şekil 12. Cinsiyete Göre Kırsal İstihdam Oranları

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Kentsel istihdam oranları Şekil 13'de gösterilmektedir. Şekle göre, 1988 yılından itibaren erkeklerin kentsel istihdam oranlarında düşme görülürken kadınların oranları ise artmaktadır. 1988 yılında kadınların kentsel istihdamı %12.7 iken, 2013 yılında %23.4'dür.

Şekil 13. Cinsiyete Göre Kentsel İstihdam Oranları

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

2.3. Kadın İstihdamı ve Ekonomik Gelişme

Kadının çalışma hayatına tam olarak katılmasının ülkelere önemli ekonomik kazançlar sağlayacağına ilişkin literatürde birçok çalışma bulunmaktadır (Dollar ve Gatti, 1999; Loko ve Diouf, 2009). İstihdam piyasalarına kadınların daha az katılımından kaynaklanan kişi başına GSYH kayıplarının, dünyanın bazı bölgelerinde %27'ye kadar çıktığı bulunmuştur (Cuberes ve Teignier, 2012). Aguirre vd. (2012), kadının işgücüne katılımı erkekler ile aynı düzeye yükseldiğinde, ABD'de GSYH'nın %5 oranında, Japonya'da %9 oranında, BAE'nde %12 oranında, Mısır'da %34 oranında artacağını hesaplamışlardır. Ayrıca, Aguirre vd. (2012) ILO rakamlarını esas alarak dünyada 865 milyon kadının, ülkelerinin ekonomilerine daha fazla katkıda bulunabilecek potansiyele sahip olduğunu ve bunun 812 milyonunun yükselen ve gelişmekte olan ekonomilerde yaşadığını tahmin etmişlerdir.

Hızla yaşanan ekonomilerde, kadının istihdam gücüne katılımının artması, azalan işgücü arzının olumsuz etkilerini dengeleyerek, büyümenin artmasına katkıda bulunacaktır. IMF (2012) tarafından yapılan bir çalışmada, Japonya'da kadının istihdama katılım oranı, G7 ülkelerinin ortalama oranına yükseldiği takdirde, Japonya'da kişi başına GSYH'nın kalıcı olarak %4 oranında artabileceği bulunmuştur. Ayrıca, kadının daha yüksek eğitim seviyesine sahip olduğu dikkate alındığında, kadının işgücüne daha yüksek oranda katılımı işgücünün vasfını da artıracaktır (Steinberg ve Nakane, 2012).

Kadına gelir kazanmaya yönelik daha iyi fırsatlar verilmesi, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Örneğin, kız çocuklarının daha fazla okula kayıt olmalarını destekleyecektir. Kadınlar erkeklerle kıyasla aile gelirinin daha büyük bir oranını çocuklarının eğitimi için ayırabilmektedir. ILO'ya göre, ücretli ya da ücretsiz kadının çalışması gelişmekte olan ülkelerde fakirliği azaltabilecek en önemli faktördür (Heintz, 2006). Kadının istihdama daha fazla katılması ve daha çok kazanç elde etmesi, kız çocukları dahil çocukların daha fazla okula gönderilmesi için harcama yapılabilmesine katkı sağlayacaktır (Aguirrevd, 2012; Miller, 2008).

Hammaddeye eşit erişim, kadınların sahip olduğu şirketlerin verimliliğini artıracaktır (Do, Levchenko ve Raddatz, 2011). Kadınlar ve erkekler tarafından sahip olunan şirketler arasındaki verim farklılığının, esas olarak verimli kaynaklara erişim konusundaki farklılıklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir (Blackden ve Hallward-Driemeier, 2013). Dünya Bankası (2011), verim farklılığındaki bu farkın azaltılmasının ise önemli üretim kazançlarına yol açacağını bulmuştur.

Kadının eşit şartlarda istihdam edilmesi ise, şirketlere mevcut kaynakları en iyi şekilde kullanmalarını sağlayarak, büyümelerini olumlu etkileyecektir (Barsh ve Yee, 2012; CAHRS, 2011). Kadınların yönetim kurullarında ve üst düzey yönetim kadrolarında yer almalarının, şirketlerin performanslarını olumlu etkilediğine yönelik kanıtlar bulunmaktadır (IMF, 2013). Ayrıca, kadınların dominant olduğu piyasalara yönelik şirketler, kadın yöneticilerle daha iyi performans gösterebilmekte ve kadınların yönetim kurullarında yer alması daha geniş bir perspektiften bakış imkanı vermektedir (OECD, 2012).

2.4. Türkiye'de Kadın İstihdamını Etkileyen Faktörler

Bu bölümde Türkiye'deki kadın istihdamının düşük olmasının temel nedenleri ve belirleyicileri üzerinde durulmaktadır. Türkiye'de kadın istihdamının düşük olmasının temel nedenleri arasında; makineleşmeye bağlı olarak tarımsal üretimdeki çözülme, kadınların eğitim seviyesinin düşük olması, kadının medeni durumu ile evliliğin iş yaşamına getirdiği sınırlandırmalar, kayıt dışı ekonominin yaygınlığı ve cinsiyete dayalı iş bölümünün toplumda bir norm olarak kabul edilmesi sayılabilir. Bu temel nedenlerin Türkiye'deki kadın istihdamı üzerindeki olumsuz etkileri aşağıdaki başlıklar kapsamında ayrıntısıyla açıklanmaktadır.

2.4.1. Tarımsal Üretimde Çözülme

Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren hem kadın hem de erkeklerin işgücüne katılımının düşmesinin temel nedenlerinden birisi olarak tarımsal üretimdeki istihdamın azalması gelmektedir. Kadınların ağırlıklı olarak tarım sektöründe istihdam edildiği göz önüne alındığında, tarımdaki makineleşmeyle bağlantılı olarak işgücüne duyulan ihtiyacın azalması ile kadınların işgücüne katılımında düşme meydana gelmiştir. Tarımsal çözülmeyle takip eden kırdan kente göç, kentleşmeyi artırmış fakat kadınların işgücüne katılımını artırmada başarılı olamamıştır. Kentsel alanlarda kırsal alanlara göre kadınların işgücüne katılım oranları daha düşüktür ve tarımsal üretimdeki çözülme, kentsel kadın işgücünün artmasına yol açmamıştır. 2013 yılında tarımsal alanlarda kadın işgücü (%36.7), kentsel alanlardakine göre daha yüksektir (%23,4). Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası işbirliği ile hazırlanan "Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkiler ve Eğilimler" başlıklı raporda tarımsal üretimdeki azalmanın yanı sıra kadınlar çalışmak istedikleri halde işgücüne katılmalarını engelleyen öğelerin olduğuna dikkat çekilmektedir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010).

2.4.2. Eğitim Seviyesi

Kadınların kentsel işgücüne katılmasını engelleyen veya zorlaştıran unsurların başında eğitim seviyesinin düşük olması gelmektedir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010; İlkaracan, 2012; Kılıç ve Öztürk, 2014; Korkmaz ve Korkut 2012; Özer ve Biçerli, 2004). 2013 yılında

eğitime göre kentsel işgücüne katılım oranları Şekil 14'de gösterilmektedir. Yüksekokul ve fakülte mezunlarında işgücüne katılma oranları hem erkeklerde hem de kadınlarda yüksektir. Yüksekokul veya fakülte mezunu kadınların %72.4'ü, lise dengi meslek okulu mezunu kadınların %38.8'i ve genel lise mezunu kadınların %31.7'si kentsel işgücüne katılmaktadırlar. Diğer okul mezunları arasında işgücüne katılma oranları oldukça düşüktür. Kentsel alanlarda, eğitim seviyesinin işgücüne katılım oranlarında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 14. Cinsiyete ve Eğitime Göre Kentsel İşgücüne Katılım Oranları

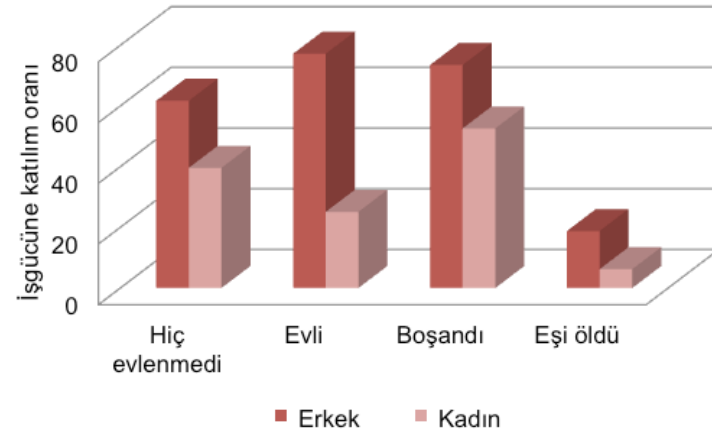

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

2.4.3. Medeni Durum

Kadınların işgücüne katılımını etkileyen diğer bir faktör medeni durumdur (Berber ve Yılmaz Eser, 2008; Dayıoğlu ve Kırdar, 2010; Kılıç ve Öztürk, 2014). Şekil 15'de görüldüğü üzere 2013 yılı için işgücüne katılım oranları boşanmış kadınlar arasında en yüksektir. İkinci olarak, hiç evlenmemiş kadınlar, evli ve eşi ölmüş kadınlara göre daha fazla işgücüne katılmaktadırlar.

Şekil 15. Cinsiyete ve Medeni Duruma Göre Kentsel İşgücüne Katılım Oranları

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Evli kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olmasının arkasında yatan en önemli neden, evliliğin kadınlar için bir norm haline gelmesidir. Kadınlar erkeklere göre daha erken yaşta evlenmekte ve evlendikten kısa bir süre sonrada çocuk sahibi olmaktadır. TÜİK tarafından gerçekleştirilen Aile Yapısı 2016 araştırmasının sonuçlarına göre ülke genelinde ilk evliliklerin %37.5'i 20-24 yaş arasında gerçekleşmektedir. Kadınların %62.5'i 25 yaşına gelmeden ilk evliliklerini yaparken, erkeklerin ise %46.9'u ilk evliliklerini 25 yaşına gelmeden yapmaktadır. Kadınların beşte üçü genç yaşta evlenmektedir.

2.4.4. Kayıt Dışı Ekonomi

Kadınların kentsel işgücü piyasasına katılım oranlarının düşük olmasının temel bir nedeni de giderek büyüyen enformel veya kayıt dışı ekonomi içinde istihdam edilmeleridir (Dedeoğlu, 2012; İlkaracan, 2012). Resmi istatistiklerde her ne kadar kadınlar kendilerini çalışmıyor olarak tanımlıyor olsalar bile yapılan alan araştırmaları, kadınların kayıt dışı ekonomide yoğun olarak çalıştıklarına işaret etmektedir (Dedeoğlu 2010; İlkaracan, 2012; Ustek, 2015). Ekonomilerde ihracata dayalı endüstrileşmeye geçiş ve gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru endüstrinin kayması kayıt dışı ekonominin genişlemesine yol açmıştır. Yedek işgücü olarak görülen kadınlar düşük ücretli ve esnek işlerde istihdam edilmektedirler (Kümbetoğlu, User ve Akpınar, 2012). Kocacık ve Ayan (2011). 2009 TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketine göre, tarım dışı istihdam edilen kadınlar arasında sadece %21'nin ücretli yevmiyeli olarak sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı iken %74'ünün ücretsiz aile işçisi olarak kayıt dışı istihdam edildiği ortaya çıkmaktadır. Kayıt dışı ekonomi kapsamındaki işler genel olarak güvencesiz, düzensiz ve düşük ücretlidir. Kadınların çoğunluğu tekstil sektöründe fason üretim yapan işletmelerde çalıştığı gibi ev eksenli olarak parça başı iş yapmakta, gündeliğe ev işlerine, büro temizliğine veya başka işlere gitmekte, çocuk, hasta veya yaşlı bakmakta ve örgü, oya, dikiş gibi işleri yapıp satmaktadırlar (Dedeoğlu, 2010; Erman, Kalaycıoğlu,

Rittersberger-Tılıç, 2002; Kocacık ve Ayan, 2011). Bu tür işlerde kadınların elde ettikleri gelirin sürekliliğini sağlamaları oldukça zor olduğu gibi kolayca işten çıkartılmakta ve uzun saatler düşük ücretlere güvencesiz şekilde çalıştırılmaktadırlar (Kümbetoğlu, User ve Akpınar, 2012).

2.4.5. Cinsiyete Dayalı İş Bölümü

Kadınların ücretli işgücüne katılımının önündeki diğer önemli bir zorluk kamusal ve özel alan ayrımı üzerinden erkeklerin ve kadınların yapacağı işlerin ayrımını yapan cinsiyete dayalı iş bölümüdür. Erkekler kamusal alan ile özdeşleştirilip eve ekmek getirmekten veya evin geçimini sağlamaktan sorumlu tutulurken, kadınlar özel alan ile özdeşleştirilip aileden sorumlu tutulurlar. Geleneksel olarak kadınların ev ile özdeşleştirilmesi ve temel sorumluluklarının ev işleri ve hanedeki çocuk, yaşlı ve hasta bakımı gibi diğer bireylerin bakım işleri olarak tanımlanması, kadınların ücretsiz emeğe daha fazla zaman ayırması ve ücretli işgücü piyasasına katılmalarını engellemektedir. Araştırma bulguları, 6 yaşının altında çocuğu olan kadınların ücretli işgücüne katılım olasılıklarının düşük olduğunu göstermiştir (Kılıç ve Öztürk, 2014). Kadınların, genel olarak, ücretsiz bakım işlerine erkeklere göre daha fazla zaman ayırmak zorunda olmaları ücretli çalışmaya ayırdıkları zamanı kısıtlayarak, aktif olarak işgücüne katılmalarını engellemektedir (Antonopoulos, 2009). Ayrıca, katılan kadınların da nitelikli işlere ulaşmasını sınırlar veya ulaşmış olanların işlerinden ayrılmasına neden olur. Dünyadaki farklı coğrafyalarda kadınlar ortalama olarak günde ücretsiz bakım işlerine 3-6 saat ayırırken, erkeklerde bu oran 30 dakika ile 2 saat arasında değişmektedir. (Ferrant, Pesonda ve Nowacka, 2014). TÜİK tarafından gerçekleştirilen Aile Yapısı 2016 çalışmasına (bkz. Tablo 1) göre hanedeki 0-5 yaş aralığındaki çocukların gündüz bakımının %86 ile anneler tarafından gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Tablo 1. Hanedeki Küçük Çocukların Bakımını Yapan Kişilerin Dağılımı

Bakımı yapan kişi	%
Annesi	86,0
Anneannesi veya babaannesi	7,4
Kreş veya anaokulu	2,8
Bakıcısı	1,5
Diğer yakın akraba veya komşusu	1,3
Birden fazla gündüz bakımı olan	1,0
Toplam	100

Kaynak: TÜİK Aile Yapısı Araştırması 2016

Çocuk bakımının anneler tarafından gerçekleştirilmesi, kadınlar çalışmak istese bile ücretli işgücü piyasasına katılmalarını engellemektedir. Tablo 2'de yer alan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2013'ün bulguları, kadınların yaşadıkları zorlukları göstermektedir. Genel olarak kadınların %21.7'si ev kadını oldukları, %19.2'si çocuk baktıkları ve %14.8'i ise eşleri veya ailesi izin vermediği için çalışmamaktadır. Ailevi sorumlulukları kadınların çalışma yaşamı önündeki en büyük engeldir. Yaş aralıkları dikkate alındığında, çocuk bakımının kadınların işgücüne katılmasında belirleyici olduğu görülmektedir. Örneğin, 25-29 yaş aralığındaki kadınların %34.8'i ve 30-34 yaş aralığındakilerin ise %37.9'u çocuklarına baktıkları için çalışmamaktadırlar. Tablo 2'de gösterildiği üzere 20-39 yaş aralığındaki kadınlar için çocuk bakımı işgücü piyasasına katılmakta önemli bir engel oluşturmaktadır.

Tablo 2. Kadınların Çalışmama Nedenleri

Temel Çalışmama Nedeni	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	Ort.
Öğrenci	65.9	20.6	3.4	0.7	0.2	0.5	0.0	16.5
Ev Kadını	3.1	12.1	19	23.4	30.7	38.7	41.5	21.7
Emekli	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.4	6.3	0.7
Hasta/Engelli	0.7	1.4	0.6	2.0	4.8	8.2	13.8	3.7
Yaşlı Bakımı	0.7	0.4	1.0	2.3	3.0	2.8	3.3	1.8
Çocuk Bakımı	1.9	17.9	34.8	37.9	26	9.9	1.6	19.2
İş arıyor/işsiz	3.3	11.2	7.6	5.3	5.3	7.0	4.7	6.3
Eşi/Ailesi izin vermiyor	11.5	17.2	17	15.4	16.2	15.4	10.5	14.8
Taşındı/Göç etti	0.0	0.6	0.2	0.3	0.0	0.2	0.0	0.2
İhtiyacı yok	7.5	8.4	8.7	5.8	7.3	10.5	13.1	8.4
Hamile/ Yeni doğum yaptı	0.5	4.0	3.8	3.1	1.7	0.1	0.0	2.0
Diğer	4.8	5.9	3.3	3.8	3.7	6.1	4.4	4.6
Cevapsız	0.1	0.2	0.6	0.1	0.6	0.1	0.7	0.3

Kaynak: Türkiye'de Sağlık ve Nüfus Araştırması, 2013

Ailevi sorumluluklar çalışan kadınların işgücü piyasasından ayrılma nedenlerinin başında gelmektedir. Tablo 3'de yer alan TNSA-2013'ün bulgularına göre evlilik ve gebe kalmak-çocuk bakımı kadınların ücretli işgücü piyasasından ayrılma sebepleri arasında ilk sıralarda yer almaktadırlar. Kadınların %24.8'i evlendikten sonra ve %14.3'ü ise gebelikten-çocuk bakımından dolayı işlerinden ayrıldıklarını beyan etmişlerdir. 20-34 yaş aralığındaki kadınlar arasında evlilikten ve gebelik-çocuk bakımından kaynaklı olarak ücretli işlerini bırakma oranları oldukça yüksektir. Yaş grupları incelendiğinde 20-44 yaş grubundaki kadınların çoğunluğu evlilik ve gebe kalma veya çocuk bakımı nedeni ile işten ayrılmaktadırlar.

Tablo 3. Çalışmayan Kadınların Son İşlerinden Ayrılma Nedenleri

İşten Ayrılma Nedenleri	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	Ort.
Evlilik	14.1	25.6	35	27.1	24.8	19.7	15.4	24.8
Gebe kalma/çocuk bakımı	1.7	13.4	11.5	22.9	19	13.3	5.8	14.3
Taşındı/Göç etti	7.9	4.6	2.1	4.9	4.8	7.7	8.3	5.3
Eşi/Büyükleri karşı	4.7	3.4	3.9	4.1	3.4	0.9	1.8	3.2
İş yeri kapandı	0.2	9.3	4.3	5.8	5.5	9.6	13	6.9
İşten çıkarıldı	0.6	1.0	2.3	3.2	2.7	1.6	5.0	2.5
Daha iyi bir iş buldu	1.3	2.5	1.8	2.3	2.4	1.4	0.0	1.8
İş yerindeki sorunlar	7.3	12.4	11.4	6.3	10.3	8.8	5.7	9.1
Mevsimlik/Geçici işçi	20.1	3.6	4	3	1.3	2.2	2.1	3.7
Ailede yaşlı/Hasta bakımı	0.0	0.8	2.6	0.6	2.2	0.5	3.3	1.6
Hasta/Engelli	0.5	4.1	5.2	5.5	9.4	15	16	8.3
Emeklilik	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.6	6.9	1.1
Çalışması gerekmedi	1.9	2.2	1.4	1.4	1.8	4.1	6.3	2.6
Çalışmak istemedi	16.7	8.8	10.1	8.3	8.9	9.5	7.4	9.3
Eğitim	18	6.1	2.6	0.9	0.0	0.2	0.0	2.5
Diğer	5.2	2.0	1.8	3.6	3.3	3.2	2.8	2.9
Cevapsız	0.0	0.2	0.1	0.2	0.3	0.4	0.0	0.2

Kaynak: Türkiye'de Sağlık ve Nüfus Araştırması, 2013

Çalışmaya devam eden kadınlar için çocuk bakımı önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Tablo 4'de yer alan çalışan kadınların çalıştıkları sürede 6 yaşın altındaki çocuklarına kim baktığı ile ilgili TNSA-2013 verileri, çalıştıkları zaman diliminde de annelerin çocuk bakım işlerini ağırlıklı olarak kendilerinin yerine getirdiğini göstermektedir. Kendileri dışında, çalışan kadınların çocuklarına kendisinin veya eşinin annesi bakmaktadır. Hatta kız çocukları annelerin bakım sorumluluğunu üstlenmektedirler. Kurumsal bakım hizmeti alan çalışan kadınların sayısı oldukça düşüktür. Kurumsal bakım hizmeti alan çalışan kadınlar lise ve üstü eğitime sahiptirler. Lise altı düzeyde eğitime sahip olan kadınlar çalışırken 6 yaşından küçük çocuklarına kendileri bakmaktadır. Eğitim düzeyleri düşük olan kadınların ücretli işgücü piyasasında ağırlıklı olarak güvencesiz, düşük ücretli ve her an işten çıkarılma tehlikesinin olduğu işlerde çalışma olasılıkları oldukça yüksektir. Aldıkları ücretlerin kurumsal bakım hizmetlerini karşılama olasılığı da zayıftır. Refah düzeyleri düşük olan kadınlar kurumsal bakım hizmetlerini satın alma konusunda güçlük yaşarken, refah düzeyleri yüksek olan kadınların bu hizmetlere ulaşma olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Sanayi sektöründe çalışan kadınların nerede ise yarısı, çalışırken çocuklarına kendileri bakarken, tarım sektöründe çalışan her üç kadından biri ise çocuklarına kendisi bakmaktadır. Sanayi ve tarım sektöründe çalışan kadınların kurumsal bakım veya bakıcı hizmetinden faydalanma ihtimalleri çok düşüktür. Hizmetler sektöründe çalışan kadınların diğer kadınlardan daha fazla kurumsal bakım ve bakıcı hizmetlerinden faydalandıkları görülmektedir.

Tablo 4. Çalışan Kadınların Çocuklarına Bakan Kişilerin Dağılımı

	Kendi	Eşi	Kız çocuklar	Kadının annesi	Erkeğin annesi	Erkek çocuklar	Akraba	Bakıcı	Kreş	Çalışmıyor	Diğer
Yerleşim Yeri											
Kent	24.6	2.2	5.1	19	13.1	1.3	4.6	7.3	18.3	2.2	1.0
Kır	34.3	1.4	10.4	9.1	26	1.6	8.1	3.0	4.3	0.0	1.8
Eğitim Düzeyi											
Eğitimi yok	39.7	2.6	22.4	7.4	15.6	0.8	7.7	0.9	0.5	0.0	1.1
İlkokul	40	2.8	12.1	13	12.8	4.1	6.8	1.4	2.6	0.1	2.8
Ortaokul	38	0.4	2.4	8.4	34.4	0.0	3.9	5.2	5.5	0.3	0.0
Lise ve üzeri	12.6	1.8	0.2	23	14	0.1	4.6	10.9	28.5	3.3	0.5
Hanenin Refah Düzeyi											
En düşük	39.6	2.0	16.9	5.6	26.3	1.0	5.6	0.0	1.0	0.0	2.1
Düşük	38	2.8	5.3	16.1	21.1	5.0	6.6	0.6	1.2	0.2	1.3
Orta	35.5	2.6	10.8	16	9.9	2.2	9.0	3.1	4.6	0.7	2.5
Yüksek	32.1	0.0	5.6	13.5	13.4	0.3	2.3	6	22.1	3.7	1.0
En yüksek	9.1	2.3	0.1	23.9	13.3	0.0	4.9	13.7	29.3	2.5	0.2
Sektör											
Tarım	33.1	1.1	14	6.0	32	2.4	8.1	0.0	0.2	0.4	1.7
Sanayi	49.5	0.0	4.4	26.6	9.0	2.3	3.1	1.9	2.3	0.8	0.0
Hizmet	20.7	2.7	3.5	19.3	10.8	0.8	4.8	9.7	23.1	2.2	1.2
Toplam	27.1	2.0	6.5	16.4	16.4	1.4	5.5	6.2	14.7	1.6	1.2

Kaynak: Türkiye'de Sağlık ve Nüfus Araştırması, 2013

Bu verilerin gösterdiği gibi kadınların küçük çocuklarına bakarken işgücüne katılmaları nerede ise imkansız hale gelmektedir. Bundan dolayı, çalışan kadınlar ya çocuklarına bakmak için işgücü piyasasından çekilmekte ya da ailenin diğer kadınlarına, akraba ve komşulara bakım işlerini devretmektedir. Kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygın olmaması ve ticari olanların fiyatlarının yüksek olması, küçük yaşta çocuğu olan kadınların işgücüne katılımını zorlaştırmaktadır. Bundan dolayı, çocuk bakım hizmetleri için kadınlara yapılacak teşvik veya destekler, özellikle dar gelirli kadınların işgücü piyasasına girmelerinin önündeki engelleri aşmalarına yardımcı olacaktır. Kamusal çocuk bakım hizmetlerinin ulaşılabilir ve yaygın olduğu ülkelerde kadınların ev içinde bakım işlerine ayırdıkları zamanı azaltmakta ve ücretli işgücü piyasasına katılmalarını artırmaktadır (Antonopoulos, 2009).

2.5. Türkiye’de Kadın İstihdamını Teşvik Edici Politika ve Projeler

Verilerin işaret ettiği üzere Türkiye’de son yıllarda kadınların işgücüne katılımında artış olsa da hala oran oldukça düşüktür. Kadınların işgücüne katılması bireysel düzeyde kadınları ve ailelerini etkileyeceği gibi ülkenin kalkınma hedeflerine ulaşma ve yoksulluğu azaltma konusunda da önemli bir yere sahiptir. Sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için kadınların işgücü piyasasında aktif ve üretken halde yer alması gerekmektedir. Hükümetler 1995’li yıllardan itibaren kadınların işgücüne katılımını artırmak için çeşitli programlar geliştirmektedirler.

Kadın istihdamını teşvik edici tedbirler ilk olarak 2008 yılında yürürlüğe giren 5763 sayılı kanununun 20. Maddesi uyarınca, 4447 sayılı “İşsizlik Sigortası Kanunu”na kadın ve genç istihdamı teşviklerini içeren geçici madde 7 ile alınmıştır. Bu madde ile kadın ve genç istihdamını teşvik etmek için sigorta teşvik primleri uygulanmaya başlanmıştır. Ardından bu teşvik 2011 yılında 6111 sayılı Kanununun 74. Maddesi uyarınca, 4447 sayılı Kanuna eklenen Geçici 10. Madde ile yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, 18-30 yaş arası erkek ya da 18 yaş üstü kadın çalışan istihdam edilmesi durumunda, mesleki yeterliliklerine göre 24 aydan 54 aya kadar sigorta primleri devlet tarafından karşılanmaktadır. Söz konusu teşvikler yenilenerek 2015 yılında Bakanlar Kurulu tarafından 31.12.2020’ye kadar uzatılmıştır. Teşviklerin yürürlükte olduğu dönem boyunca kayıtlı kadın istihdamı belirgin biçimde artmıştır. Kadın istihdamına yönelik sigorta teşvikinin, genel olarak kadın istihdamını artırdığı, özeldense sanayi sektöründe, evli kadınlarda ve lise ve altı eğitime sahip kadınlarda daha yüksek istihdam etkisi yarattığı rapor edilmiştir. Teşvik sonrasında, özellikle 30-44 yaş grubundaki kadınların kayıtlı istihdam katılımlarının, aynı yaş grubundaki erkeklere kıyasla arttığı gözlemlenmiştir (Uysal, 2013).

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) uzun yıllardır kadınların kendi işlerini kurmaları için destekler sağlamaktadır. Amaç, kadın girişimciliğini artırmak ve kadınları kayıtlı istihdamın içine çekmektir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Kurumu (İŞKUR) bünyesinde aktif işgücü programları düzenleyerek kadınların işgücü piyasasına ve istihdama katılmasını artırmayı hedeflemektedir. Örneğin, 2009 yılında Çalışma Bakanlığı, Avrupa Birliği ve İŞKUR ortaklığı ile Kadın İstihdamının Desteklenmesi Operasyonu Hibe Programı hayata geçirilmiştir. Hibe programı kapsamına Türkiye ortalamasının %75’inden daha az gelire sahip olan NUTS II bölgesinde yer alan 43 il alınmıştır. Bu illerde 131 proje, kadın istihdamını artırmak için uygulanmıştır. Programın hedef grupları, bakım sorumlulukları nedeni ile uzun süredir işsiz kalmış kadınlar ve tarım sektöründe çalışmış fakat tarımsal çözülmeye kaynaklı olarak işsiz kalmış kentsel alanlarda yaşayan işgücüne dahil olmayan kadınlardır. Projeler kapsamında uygulanan meslek edindirme kurslarından toplam 9856 kadın faydalanmış ve 914 kadın istihdam edilmiş ve 113 kadında kendi işini kurmuştur. Projelerin 52’sinde eğitim sonrasında istihdam sağlanmış ve 27’sinde kadınlar girişimci olarak kendi işlerini kurmuşlardır. Projelerin 36’sında eğitim

verilen konularda sürdürülebilirliği sağlayacak kooperatif dernek, üretim merkezi ya da atölye gibi kurumsal yapılar oluşturulmuştur.

GAP Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP BKİ)’nin, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)’nin teknik ve İşveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (SIDA)’nin finansmanı ile Mayıs 2008’den beri GAP Bölgesinde Kadının Güçlendirilmesinde Yenilikler Projesi uygulanmaktadır. Projenin amacı Güneydoğu Anadolu’daki kadınların sosyal ve ekonomik olarak güçlendirilmesini sağlamaktır. Proje kapsamında üretilen ürünler Argande markası ile satışa sunulmaktadır. Kadınların iş yönetimi ve becerilerinin artırılması yolu ile kadınların istihdam ve gelir elde etme olanaklarının artırılması hedeflenmiştir. Bu proje kapsamında, kadınların çalışma yaşamına katılmasının önünde engel olan çocuk bakımı ile ilgili erken çocuklukta bakım modeli geliştirilmiştir. Çok Amaçlı Çocuk Bakım Merkezi (ÇATOM)’nde çocuk bakım hizmetleri verilmesi için çalışmalar yapılmıştır (Sulargil, 2015).

GAP dahilinde 1995 yılında bölgenin kalkınma hedeflerine ulaşabilmesi için kurulan ÇATOM’lar kadınların sosyal, ekonomik ve bireysel olarak becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedirler. Bu merkezlerde kadınların ekonomik ve sosyal olarak güçlendirilmesi için eğitim ve beceri geliştirme kursları verilmektedir. Yapılan bir çalışmada, şehirdeki ÇATOM’un toplumsal cinsiyet farkındalığını artırdığı tespit edilmiştir (Çabuk-Kaya, 2010).

Bu programların yanı sıra Hükümet, kalkınma amaçları kapsamında kadınların işgücüne katılımını artırmak için çeşitli hedefler belirlemektedir. 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı çerçevesinde, kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için kadın istihdamının artırılması üzerinde durulur. Bu bağlamda geliştirilen Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013), kadınların işgücüne katılması için Kalkınma planında geçen hedeflere ulaşmak için stratejiler belirlemektedir. Ulusal Eylem Planında, kadınların işgücüne katılım oranlarının düşük olduğu ifade edilerek, kadınların eğitim düzeylerinin düşüklüğü, çocuk, engelli ve yaşlı bakımındaki kamusal hizmetlerin yetersizliği ve düşük düzeyli işlerde ödenen düşük ücretlerin kadınların işgücüne katılımını azalttığı vurgulanmaktadır. Kadınlar çoğunlukla kayıt dışı sektörde çalışmakta ve sosyal güvenlik kurumunun sağladığı olanaklardan yararlanamamaktadırlar. Kadınlar tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışmanın yanı sıra hane içinde işçi, bebek veya hasta bakıcısı olarak çalışmakta, ev eksenli dikiş, örgü işleri yapmakta ve giyim tekstil, ambalajlama ve gıda üretiminde çalışmaktadır. Ulusal Eylem Planı, kadınların işgücü piyasasına katılımını artırmak ve işgücü piyasasında yaşanan zorlukları azaltmak ve Kalkınma Planı hedeflerine ulaşmak için stratejiler oluşturmaktadır. Bu stratejilerden bazıları şunlardır:

- Kadınların istihdam edilebilirliklerinin, işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda eğitim, mesleki eğitim, girişimcilik eğitimi, yetişkin eğitimi ve aktif işgücü programları ile artırılması, ayrıca sosyal ve psikolojik danışmanlık, kamu kurumlarıyla tanışma, özgüven kazanma, çatışma çözme vb. konularda güçlendirme eğitiminin verilmesi,
- Yöresel özellikler dikkate alınarak kadınlara yönelik istihdam garantili meslek kurslarının yaygınlaştırılması,
- Çocuk, hasta, özürü ve yaşlı bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir hale getirilmesi,
- Çocuk bakımı sorumluluğunun anne ve baba arasında paylaşılması için “Ebeveyn İzni” konusunda yasal düzenlemelerin yapılması,
- Kayıt dışı ekonomi ile mücadele kapsamında kadınların sosyal güvenlik sistemi içinde istihdamına yönelik çalışmaların yapılması,

- Kadınlar ve erkekler arasında ücret farklılıklarının giderilmesine yönelik çalışmalar yapılması,
- Kadınların istihdama girişte ve çalışma hayatında karşılaştığı her türlü ayrımcılığa karşı gerekli önlemlerin alınmasıdır.

Bu politikalar 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı kapsamında da yer almaktadır. Onuncu Kalkınma Planı'nda 2023 hedeflerine ulaşmak için kadınların işgücüne katılımının artırılması gerekliliği ortaya konulur. Amaç; "Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesidir" (Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı, syf: 40). Bu amacın yerine getirilmesi için belirlenen politikalar arasında,

- Kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almaları, kadın istihdamının artırılması, eğitim ve beceri düzeylerinin yükseltilmesinin sağlanması,
- Aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik güvenceli esnek çalışma, kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişebilir kılınması ile ebeveyn izni gibi alternatif modellerin uygulanması,
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturacak ve örnek uygulamaların geliştirilmesi yer almaktadır (Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı syf: 41).

Kalkınma planı hedeflerinde de belirtildiği gibi kadınların istihdamının artırılması için çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması veya desteklenmesi gerekmektedir.

Türkiye'de istihdam teşviklerinin yanı sıra, kadın istihdamı ile ilgili çok sayıda büyük çaplı uygulama ya da araştırma projesi hayata geçirilmiştir. 2013 yılında İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (SIDA) ve İŞKUR işbirliğinde yürütülen "Kadınlar için Daha Çok ve Daha İyi İşler: Türkiye'de İnsana Yakışır İş için Kadınların Güçlendirilmesi" projesi kapsamında Türkiye'nin ilk Kadın İstihdamı Eylem Planı oluşturulmuştur. Türkiye'de faaliyet gösteren 20 kurumun işbirliği ile hazırlanan eylem planı, kadın istihdamının artırılması için kadınlara mesleki beceriler kazandırılmasını ve kadınların işgücü piyasasına erişim olanaklarının artırılmasını hedeflemektedir.

Türkiye'deki kurumların faydalanıcısı ve ortağı olduğu çok sayıda uluslararası proje, kadın istihdamına yönelik uygulamaları ve araştırmaları desteklemiştir. "Kadın İstihdamının Desteklenmesi Operasyonu" 2011 yılında İŞKUR'un kadın istihdamını teşvik etmeye yönelik aktif işgücü politikaları izleme kapasitesini arttırmıştır. Yine İŞKUR'un faydalanıcısı olduğu, "İş Hayatında Kadınlar" projesi 2013 yılında kadın işletmelerine uygun şartlı kredi olanakları, danışmanlık hizmetleri sağlamış ve kadın odaklı kredi mekanizmalarının piyasada yer bulmasına öncülük etmiştir.

Bangladeşli ekonomist Muhammed Yunus tarafından geliştirilen mikro kredi uygulamaları ülkemizde de kadınların işgücü piyasasına katılımını ve kendi işlerini kurmalarını sağlamak için uygulanmaktadır. Türkiye'de Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) ve Türkiye Grameen Mikrokredi Programı (TGMP) Türkiye İsrافی Önleme Vakfı ve Grameen Bank işbirliği ile kurulmuş ve kadın girişimciliğini artırmayı amaçlamaktadırlar. Örneğin 1986 yılından beri kadınların ekonomiye aktif olarak katılması için çalışan KEDV, 2002 yılında mikro finans kuruluşu MAYA Mikro Ekonomik Destek işletmesini hayata geçirmiştir. Kendi işini kurmak isteyen dar gelirli kadınlara mikro kredi vermektedir. Benzer şekilde 2003 yılında TGMP, yoksulluğu azaltmak için özellikle yoksul kadınlara kendi kendilerine gelir getirici faaliyette bulunmaları için mikro kredi sağlamaktadır (Ören, Negiz ve Akman, 2012). Mikro kredi uygulamalarından faydalanan

kadınlarla yapılan çalışmalarda kadınların hayatlarında olumlu dönüşümlerin meydana geldiği tespit edilmiştir (Ören, Negiz ve Akman, 2012; Tömen ve Sarvan, 2015).

ASPB Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından, Dünya Bankası'nın işbirliğinde ve İsveç Kalkınma Ajansı (SIDA)'nın mali desteğinde, "Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması Projesi" gerçekleştirilmiştir. 2012 yılında başlayan beş yıllık projenin temel bileşenleri; kanıt temelli politika oluşturmanın güçlendirilmesi, bilgi paylaşımı ve farkındalık yaratma ile kadın kooperatiflerinin desteklenmesidir. Bunun yanı sıra Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından 2012 yılında kırsal alandaki kadın çiftçilerin eğitimi projesi gerçekleştirilmiştir. 771 kadın çiftçi tarım, toplumsal cinsiyet, kişi hak ve özgürlükleri konusunda eğitim almışlardır. 2015 yılında ise, belirli illerde kadınlara yönelik fikir kampları ve sosyal girişimcilik eğitimleri düzenlenmiştir.

Aynı zamanda kadın istihdamının artırılması için faaliyet gösteren çeşitli kuruluşlar bulunmaktadır. Örneğin, Kadın Girişimciler Derneği (KAGIDER) İstanbul'da başta olmak üzere birçok farklı ilde kadınlara kendi işlerini kurma ve geliştirme konusunda eğitimler vermekte ve çeşitli danışmanlık hizmetleri ile kadın istihdamını desteklemektedir.

Son olarak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 2017 yılında yürütülmeye başlanan "Kadın İstihdamının Desteklenmesi için Büyükanne Projesi" kapsamında üç yaşını doldurmamış torununa bakmakta olan büyüannelere maddi destek verilerek, kadınların çocuk bakımı yükünün azaltılması ve kadın istihdamının artırılması hedeflenmektedir. 10 pilot ilde uygulanmakta olan projenin etkileri analiz edilerek, projenin devamına karar verilmesi öngörülmektedir.

2.6. Dünyada Kadın İstihdamını Teşvik Edici Politika ve Projeler ile Çocuk Bakım Destekleri

Kadının işgücüne katılımının iyileştirilmesi amacıyla ülkeler çeşitli maliye politikası tedbirlerine başvurabilmektedir. Ailenin ikinci çalışanının gelir vergisinin azaltılması, 1995-2001 yılları arasında Kanada'da kadınların istihdama katılım oranının yükselmesine önemli katkı sağlamıştır (Tsounta, 2006). Hollanda'da 1980'de %35 olan kadının işgücüne katılım oranının, 2008'de %80'in üzerine çıkması, tam zamanlı ve yarı zamanlı çalışma sözleşmeleri arasındaki engellerin kalkması ile iyileştirilmiş ebeveyn izinlerine bağlanabilir. Hollanda'da yarı zamanlı çalışanlar, tam zamanlı çalışanlar ile aynı saatlik ücretlere, sosyal güvenlik kapsamına, iş korumasına ve kurallara sahip olduğu gibi, yarı zamanlı statüden tam zamanlıya geçiş hakkına da sahiptirler (ILO, 2010; Steinberg ve Nakane, 2012). Lizbon stratejisi kapsamında, AB ülkeleri kadının işgücüne katılım oranını AB-27'de 2010 yılı itibarıyla %60 seviyesine çıkarmak için aktif istihdam politikaları uygulamayı kararlaştırmış ve 2010 yılı itibarıyla bu oran hedefe çok yaklaşarak %58,3 olarak gerçekleşmiştir (European Parliament, 2010).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kadınların istihdama katılmalarını engelleyen temel sorunlardan birisi çocuk bakım sorumlulukları (Razavi, 2007) olduğundan ülkeler çeşitli çocuk bakım politikaları uygulayarak kadınları istihdama çekmeye çalışmaktadırlar. Çocuk bakım maliyetlerinin yüksek olması kadınların işgücü piyasasından düşme veya hiç girmeme olasılıklarını kuvvetlendirdiği için farklı politikalarla çocuk bakım maliyetleri düşürülmeye çalışılmaktadır. OECD ülkelerinde iki yaşındaki bir çocuğun onaylı bir bakım merkezindeki bakım ücreti, annenin ortalama gelirinin yaklaşık%27'sidir. Çocuk bakım hizmetine dar gelirli veya tek ebeveynli ailelerin ulaşabilmesi için ülkelerde farklı uygulamalar mevcuttur. Çoğu zaman verilen destekler ile çocuk bakım ücreti bu aileler için düşürülmeye çalışılmaktadır. Nakit yardımı, geri ödeme veya vergi indirim gibi uygulamalar ile ebeveynlerin çocuk bakım maliyetinin azaltılması amaçlanmaktadır.

İsveç, Norveç ve Finlandiya gibi sosyal refah ülkelerindeki programlar kadınların işgücü piyasasına katılmaları yönünde farklı uygulamalara sahiptirler. Örneğin, İsveç'te çocuk bakım programlarının devlet tarafından finanse edilmesinin geçmişi 1960'lı yılların sonlarına dayanmaktadır. 1970'li yıllarda devlet, çocuk bakım programlarının kapsamını genişletmiştir. Çünkü 0-6 yaş arasındaki çocuğa sahip annelerin yarısı çalışmakta ve var olan programlar yetersiz kalmaktaydı. Kapsam genişletilmesine rağmen, okul öncesi yaşta çocukları olan annelerin çoğu çocuk bakım ihtiyaçlarını enformel yollarla karşılamaktaydılar. 1980'li yılların ortaları ve 1990'lı yılların başlarında, çalışan veya okuyan ebeveynlere sahip olan 1.5-7 yaş arasındaki çocukların hepsi kamusal çocuk bakımının kapsamına alınmıştır. Buna karşın; arz ve talep arasındaki denge oluşturulamadığı için, 1995 yılında yerel otoriteler çocuk bakım hizmeti vermekten sorumlu tutulmuşlardır. 2000'li yıllardan başından itibaren sadece çalışan ve okuyan ebeveynlerin çocukları değil, işsiz ve ebeveyn izninde olan ebeveynlerin çocukları da kamusal çocuk bakım hizmetlerinden faydalanma hakkı kazanmışlardır. Kamusal bakım hizmetlerinden 2011 yılında 2-4 yaşında olan çocukların %91'i ve 5 yaşında olan çocukların %97'si faydalanmaktadır. Bu hizmetler 3, 4 ve 5 yaş grubundaki çocuklar için ücretsizdir. Ebeveynlik izni 1 yıldan fazla olduğu için 1 yaşının altındaki çocukların bakımları, evde izinlerini kullanan ebeveynleri tarafından gerçekleştirilmektedir (Nyber, 2012). İsveç'te 0-6 yaş arasında çocukları olan annelerin işgücü piyasasındaki oranı 1963 yılında %37 iken 2008 yılında oran yaklaşık olarak %80'dir (Nyber, 2012). İsveç'te kadının işgücüne yüksek katılım oranı, cömert ve esnek ebeveynlik izni politikasıyla birlikte çocuk bakımına yüksek kapsamlı katkı, iş garantisi ve azaltılmış çalışma saatleri gibi politikalarla kaynaklanmaktadır. OECD ülkeleri arasında çocuk bakımı ve 5 yaşın altındaki çocukların eğitimi için GSYH'dan en yüksek pay ayıran ülke olan İsveç, genç annelerin en yüksek oranda işgücüne katıldığı ülke konumundadır (Aguirre vd., 2012).

İsveç'te olduğu gibi Almanya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Malta ve Norveç'te erken çocukluk bakımı evrensel olarak tüm çocuklar için sağlanmaktadır ve birçok Avrupa Birliği ülkesinde erken bakım hizmetleri 3 yaşından itibaren ücretsiz olarak verilmektedir (European Commission, 2014.)

Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin dışında kalan ülkeler de çocuk bakım politikaları ile kadınların işgücü piyasasına girmelerini teşvik etmektedir. Örneğin, Güney Kore gibi ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde de çocuk bakımı için çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Güney Kore'de 1980'li yıllardan beri kamu ve özel kreşlerin sayısı artırılmaktadır. 2000'li yıllardan sonra yapılan düzenlemeler ile erken yaşta çocuk eğitimi ve bakımı ile ilgili yeni uygulamalar ve destek programları başlatılmıştır. 2004 yılında Early Childhood Education Act ve 2005 yılında Child Care Act'de değişikliklere gidilmiş ve 5 yaşının altındaki bütün çocuklar için ücretsiz eğitim şartı getirilmiştir. Ulusal ve bölgesel hükümetler erken eğitim merkezlerindeki öğretmenlerin, bakım elemanlarının ve bakım merkezlerinin sertifikalandırılması ve desteklenmesinden sorumludurlar. Devletin çocuk bakımına daha fazla yatırım yapması, ailelerin cebinden çocuk bakımı için çıkan paranın azalmasına yol açmaktadır. 2007 yılında ebeveynlerin cebinden %46 daha az çocuk bakımı için para çıkmıştır. Güney Kore, hane gelirine göre çocuk bakım ve kreş hizmetleri için mali destek vermekte, 2 yaşına kadar sübvansiyon sağlamak ve okul öncesi çocuklar için gelire göre vergi indirimi yapmaktadır (Peng, 2009).

Türkiye gibi kadınların ağırlıklı olarak kayıt dışı ve tarımsal işgücü olarak çalıştıkları ve işgücüne katılımının OECD ortalamasından düşük olduğu birçok ülkede de kadınların istihdamını artırmak için çocuk bakımı ile ilgili programlar ve politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Örneğin, Meksika ve Şili 2000'li yıllardan sonra uygulamaya başladıkları programlar ile kadınların istihdamını artırmayı hedeflemektedir. 2006 yılında OECD ülkelerinde kadınların işgücü piyasasına katılım oranları %57.5 iken Meksika'da %48 ve Şili'de ise %43'tür. Her

iki ülkede de yoksul ve eğitim seviyeleri düşük kadınların, yüksek gelirli ve eğitim seviyeleri yüksek kadınlara göre işgücü piyasasına katılım oranları düşüktür. Çocuk bakım hizmetlerinin ulaşılabilir ve uygun fiyatlarda olmaması, okul öncesi çocuğa sahip olan yoksul kadınların işgücü piyasasına girmesinin önünde bir engel teşkil etmektedir. Bu kadınlar çalışıyor olsalar bile kazandıkları para çocuk bakım hizmetlerini karşılayabilecekleri düzeyde değildir. Her iki hükümet de yoksulluğu önlemek ve ekonomik büyümeyi sağlamak için kadınların ücretli işgücü piyasasındaki konumlarını artırmayı ve güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu amaca ulaşabilmek için dört yaş altındaki çocukların bakımı için var olan programların içerikleri genişletilmiş ve yeni programlar başlatılmıştır. Meksika'da 2007 yılında Federal Daycare Programme for Working Mother başlatılmış ve Şili'de 2006 yılında ECEC (Early Childhood Education and Care Services) içinde Chile Cree Contigo programı ile çocuk bakımı programlarının kapsamı genişletilmiştir. Meksika'da daha önce sosyal güvenlik sistemi kapsamındaki çalışan annelerin çocuk bakım ihtiyaçlarına yönelik politikalar mevcut iken 2007 yılındaki yeni program ile sosyal güvenlik sistemine bağlı olmayan çalışan annelerin çocuk bakım hizmetlerinden faydalanması sağlanmıştır. Sosyal güvenlik sistemi kapsamındaki anneler kamusal çocuk bakım hizmetlerinden faydalanabiliyorken, bu sistemin dışında kalan düşük gelirli anneler için ise 1-3 yaş arasındaki çocuklarının gündüz bakım merkezlerindeki hizmetlerden yararlanması için destek getirilmiştir. Çalışan, iş arayan ve okuyan düşük gelirli anneler bu programın hedef kitlesini oluşturmaktadır. Kamusal bakım hizmetleri yaygınlaştırılmak yerine arz ve talep tarafına sübvansiyon verilerek evde bakım için yeni bir alan oluşturulmuştur. Evde bakım hizmeti verecek bireylere ve bakım hizmeti verecek sivil toplum kuruluşlarına 35 bin Meksika pezosu verildiği gibi bakım evlerinin veya merkezlerinin kurallara uygun hale getirilmesi ve uygun mobilyaların sağlanması içinde yardım verilmektedir. Çocuk bakım desteği doğrudan anneye verilmemekte, çocuğun bakımının yapıldığı merkeze devlet tarafından ödenmekte ve ücretin diğer kısmını da, anne bakım merkezine ödemektedir. Verilen destek annenin gelirine göre değişmektedir; fakat aylık olarak en yüksek 700 Meksika pezosu destek verilmektedir. Bakım verecek olan kişilerin en az orta okulu bitirmiş olması şartı ile beraber psikolojik testlerden geçmesi, program kuralları ve temel çocuk bakımı içeren programa katılmaları gerekmektedir. Program sonunda bakım verecek olan kişilere çocuk bakım sertifikası verilmektedir. Bu uygulama ile düşük gelirli ebeveynler çocuk bakım hizmeti alırken, işsiz olan kadınlar için çocuk bakım hizmeti iş alanı olarak yaratılmıştır. Şili'de ise ECEC, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak yürütülen ve eğitim amacı ön planda olan bir program iken, 2006 yılında Chile Grows with You programı ile yoksul olan ailelerin 3 yaşına kadar olan çocuklarının kreş ve bakım evlerine gitmesini ve 4-5 yaş aralığındaki çocukların ise okul öncesi eğitime katılmasını sağlayan program hayata geçirilmiştir. 3 yaşına kadar olan bakım hizmeti kamusal bakım merkezlerinde gerçekleştirilmekle beraber, devlet belediye ve sivil toplum kuruluşlarına bakım merkezleri açmaları için destekler vermektedir (Staab ve Gerhard, 2010).

2.7. Çocuk Bakım Desteklerinin Kadın İstihdamı Üzerindeki Etkileri

Sosyal refah programları genellikle aile ve çalışma yaşamını uyumlaştırmayı hedefleyerek her iki alan arasında yaşanan gerilimi azaltmaya çalışmaktadır. Ebeveyn izinleri, çocuk bakımı için maddi destekler veya vergi indirimleri, çalışma saatlerinin düzenlenmesi gibi uygulamaların içerikleri ülkelere göre değişmekle beraber yaygın şekilde kullanılmaktadır. Aile ve çalışma yaşamını uyumlaştırma politikaları kadınların, özellikle çocuklu annelerin, işgücü piyasasında kalmalarını veya tekrar katılmalarını desteklemektedir. Hegewisch ve Gornick (2011) OECD ülkelerinde yapılan karşılaştırmalı araştırmaların bulgularını değerlendirdikleri çalışmada, çocuk bakımının yaygın ve ulaşılabilir, nitelikli ve hesaplı olduğu yerlerde, kadınların işgücüne dönme, kalma ve daha iyi bir işe sahip olma olasılıklarının yüksek olduğuna dikkat çekmektedir. Çocuk bakımının yaygın olmadığı, çok pahalı ve niteliksiz olduğu yerlerde ise kadınların işe

geri dönme olasılıklarının düşük olduğunu, döndüklerinde ise daha çok niteliksiz işlerde çalıştıklarını, sıklıkla iş değiştirdiklerini ve maaşlarının düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Yirmi bir ülkeyi (Avrupa ülkeleri ile Avusturalya, Kanada ve A.B.D.) kapsayan Lüksemburg Gelir Araştırması (Luxembourg Income Study) verilerinin kullanıldığı bir araştırmada, üç yaş altındaki çocuklar için sağlanan bakım politikalarının yaygın olduğu ülkelerde annelerin işgücü piyasasının dışında uzun süre kalmadığı ve maaşlarındaki düşüşün ise az olduğu tespit edilmiştir. Üç yaş altındaki çocukların bakımlarının yaygınlaştırılması ve desteklenmesi annelerin küçük çocukları olsa bile işgücü piyasası ile olan bağlarını koparmamaları gerektiği mesajını vermektedir (Misra, Budig ve Boeckmann, 2011). Üç yaş altı çocukların bakımının kamusal merkezlerde veya onaylı bakıcılar tarafından devlet desteği ile yapıldığı ve 3-6 yaş arasındaki çocuklara evrensel okul öncesi eğitim verildiği Fransa'da, çocuk bakım desteği annelerin çalışmasını olumlu yönde etkilemektedir (Givord ve Marbot, 2015).

Kuzey Amerika ülkelerinde yapılan araştırmaların sonuçları da benzerlik göstermektedir. Örneğin, Quebec Kanada'da, anneler çalışsın veya çalışmasın evrensel çocuk bakım desteğinden yararlanma hakkında sahiptirler. Evrensel çocuk bakım desteği annelerin istihdamında önemli bir artış (%7.7) sağlamaktadır (Baker, Gruber ve Milligan, 2008). Quebec'te çocuk bakım merkezlerinin yaygın olması okul öncesi çocukları olan annelerin işgücü piyasasında kalmalarını olumlu yönde etkilemektedir (Lebfevre ve Merrigan, 2008).

ABD'de 1990'lardan itibaren kadınların işgücüne katılım oranında bir düşüş görülmüştür. Kubota (2016) tarafından yapılan çalışma, çocuk bakım piyasasındaki yapısal değişikliklerin, kadının işgücüne katılımında görülen değişimde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. ABD'de 1990-2010 yılları arasında ortalama çocuk bakım harcaması %32 oranında artarken, aynı dönemde kayıtlı piyasadaki çocuk bakım saatleri %27 oranında azalmıştır. Artan çocuk bakım maliyetleri, kayıtlı piyasadaki kreşlerin, bakıcıların ve aile bakım evlerinin yerine büyükanneler başta olmak üzere kayıt dışı alternatiflerin tercih edilmesine yol açmıştır. 1990-2010 yılları arasında kayıt dışı aile ve akraba bakım saatleri %23 oranında artmıştır.

Kubota (2016), artan çocuk bakım maliyetinin kadının istihdam arzı üzerindeki etkisini, ayarlı yaşam döngüsü (calibrated life-cycle) modeli ile incelemiştir. Model, makro ekonomideki standart yaşam döngüsü davranışı ile tasarruflar, istihdam arzı ve insan sermayesi birikimini dikkate almaktadır. Ayrıca, ABD'deki kayıtlı ve kayıt dışı bakım (aile-akraba) arasındaki ikame de modele dahil edilmiştir. Model, artan çocuk bakım maliyetlerinin kadınların toplam istihdamında %5 oranında bir düşüşe, 5 yaşın altında çocuk sahibi kadınların istihdamında ise %13 oranında bir düşüşe yol açtığını tahmin etmiştir.

Kubota (2016)'nın çalışmada cevap aradığı önemli bir soru ise çocuk bakım maliyetlerindeki artışın temel nedenidir. 1990 ve 2000'lerde çocuk bakımına yönelik yardımlarda ciddi bir artış olmuştur. Çocuk Bakım Geliştirme Fonu'nun (Child Care Development Fund) kurulması, eyalet seviyesinde anaokul öncesi programlardaki artış gibi sübvansiyonların standart ekonomik modellerde, ailelerin çocuk bakım maliyetlerini düşürmesi ve çocuk bakım saatlerini de artırması beklenmektedir. Ancak, ABD çocuk bakım piyasasında hem fiyat hem de miktar açısından tersine bir gidiş olmuştur. Evde çocuk bakımına yönelik arzdaki keskin düşüşün maliyetlerdeki artışta rolü olduğu ve arzdaki bu düşüşün iki ana nedeni olduğu çalışmada ifade edilmektedir. Bunlar 1) Evde bakım sektöründeki lisanslardaki artış, 2) Sübvansiyonların evde bakım hizmeti verenler üzerindeki olumsuz etkileridir. Nitekim 1990'larda evde bakım hizmeti verenlerin sadece %42'si lisans sahibi iken, eyalet ve federal düzeydeki çabalar sonucunda bu oran %54'e ulaşmıştır. Çalışmada, çocuk bakım maliyetlerindeki artışın %8'lik kısmının lisanslardaki bu artıştan kaynaklandığı tahmin edilmiştir. Küçük çocuğu olanlar daha önce

evde kendi çocuğuyla birlikte başka bir çocuk için evde bakım hizmeti verirken, cazip sübvansiyonlar nedeniyle, kendi çocuğu için bu yardımdan faydalanıp, daha iyi ücretli bir işe geçmeyi tercih etmişlerdir. Kubota, 1990-2000'ler arasında eyaletler ve federal seviyede verilen çocuk bakım destekleri ile artan çocuk bakım maliyetleri arasında pozitif bir ilişki tespit etmiştir. Çalışmanın önemli bir tespiti, çocuk bakım kalitesini iyileştirmeye yönelik aşırı düzenlemelerin, evde verilen bakım hizmetlerini olumsuz etkilediğidir.

Guner vd. (2014), ABD'de daha cömert ve evrensel çocuk bakım desteği programlarının evli çiftlerin istihdam kararları üzerindeki etkisini ölçmek için, yaşam döngüsü denge (life-cycle equilibrium) modelini kullanmışlardır. Sübvansiyonların kadın istihdam arzı üzerinde önemli bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Bütün ailelere verilecek çocuk bakımını tamamen sübvansiyonla desteklenen kadının istihdam katılımlarını % 10,1 oranında ve toplam çalışma saatlerini % 1 oranında artıracaklarını tespit etmişlerdir. Refah kazancı açısından aileler arasında büyük farklılıklar olduğunu ve az sayıdaki en fakir çocuklu ailelerin önemli ölçüde fayda sağlarken, diğerlerinin kaybedeceğini bulmuşlardır. Guner vd. (2014)'nin çalışmasında, literatürdeki kadın istihdam arzının temel belirleyicisi olarak çocuk bakım masraflarının olduğu bulgusundan hareketle, ABD'de çocuk bakım harcamalarının tamamen sübvansiyonla edilmesinin kadınların işgücüne katılımını ve çalışma saatlerini önemli ölçüde artıracakı beklentisi test edilmiştir. ABD'de çocuk bakım sübvansiyonları İsveç gibi ülkeler ile kıyaslandığında çok daha düşüktür. Nitekim 2008 yılında İsveç, toplam üretiminin yaklaşık %0,9'unu (çocuk başına satın alma gücü paritesi üzerinden 6000 \$) çocuk yardımına ayırırken, ABD üretiminin %0,1'ini (çocuk başına 900 \$'dan az) çocuk yardımı olarak harcamaktadır.

Guner vd. (2014), evli ve bekar kişilerden oluşan heterojen bir yaşam döngüsü modeli kurmuştur. Evli ve bekar kadınların çocuk sahibi oldukları veya olmadıkları, eğer çocuk sahibi iseler, yaşamlarının erken veya geç dönemlerinde sahip oldukları; kişilerin istihdam vasıflarının farklı olduğu ve kadınların verimliliklerinin içsel ve istihdam piyasasındaki geçmiş katılımlarına bağlı olduğu; kadınların çalışmamasının yeteneklerini körelteceği için maliyetli olduğu varsayılmıştır. Ayrıca, evli veya bekar kadınların çalışması durumunda çocuk bakım hizmeti alacağı ve bakım hizmetinin ise çocuğun yaşına bağlı olacağı ve evli çiftlerin her ikisinin veya birinin mi çalışacağına ve çalışma süresine, çocuk olup olmadığına ve çocuk sübvansiyonlarının varlığına bağlı olarak karar vereceği hususları modelde dikkate alınmıştır.

Model sonucunda, çocuk yardımının %50 oranında ve çocuk sahibi tüm ailelere verilmesi durumunda, kadınların işgücüne katılımını %5,8 oranında ve toplam çalışma saatlerini %0,9 oranında artıracakı tespit edilmiştir. Çocuk harcamalarının tamamen sübvansiyonla edilmesi halinde ise, kadınların katılım oranının %10,1 oranında ve toplam çalışma saatlerinin yaklaşık %1 oranında artacağı bulunmuştur. Ayrıca, bu durumda liseden daha düşük eğitimli ve evli kadınların işgücüne katılım oranlarının %32,3 gibi yüksek oranda artacağı; liseden daha düşük eğitimli ve yeni doğan bebek sahibi olan ailelerin refahı %6,3 oranında artarken, yükseköğretimli üstü eğitimli ailelerin refah kazancının sadece %1,8 artacağı tespit edilmiştir. Sübvansiyon programından faydalanmayan ailelerin ise programın finansmanı için konulan ilave vergiler nedeniyle refahının %1 civarında azalacağı tahmin edilmiştir. Çocuk bakımına yönelik sübvansiyonların, çocuğa ayrılan zaman ve kaynakların artması sonucunda bu çocukların geleceğini de etkilemesi beklenmektedir. Ayrıca, kadının işgücü piyasasına katılımı ailelerin istihdam arzını daha esnek hale getirmekte ve istihdam piyasasındaki şoklara karşı aileleri daha güçlü hale getirmektedir (Guner vd., 2014).

3. ETKİ ANALİZİ METODOLOJİSİ

A.B.D.'de yapılan çalışmalar, genel olarak, çocuk bakım desteği ve kadınların istihdamı arasında pozitif bir ilişkinin varlığını göstermektedir (Ahn, 2012; Blau ve Tekin, 2007; Gelbach, 2002; Meyer vd. 2002; Tekin, 2007). Destek alan anneler tam zamanlı işlerde çalışmakta veya uzun süre işlerini koruyabilmektedirler (Crawford, 2006; Danziger, Ananat ve Browning, 2004; Forry ve Hofferth, 2011; Tekin, 2007). Annelerin destek alması onların işlerinde çocuk bakımından dolayı daha az problem yaşamalarına yol açmaktadır, bu da onların işlerini korumalarını sağlamaktadır (Forry ve Hofferth, 2011). Bazı çalışmalar çocuk bakım desteği ve annenin gelir artışı arasında pozitif ilişki bulurken (Ha, 2009; Ha ve Miller, 2015), bazı çalışmalar ise böyle bir ilişki tespit etmemiştir (Brooks, 2002). Çocuk bakım desteği sadece annelerin istihdam edilmelerinde etkili olmamakta, onların meslek edindirme kurslarına da daha fazla katılmalarını sağlamaktadır (Blau ve Tekin, 2007). Çocuk bakım desteğinin varlığı düşük gelirli ailelerin ev dışında kreş gibi kurumsal bakım merkezlerini kullanma ve daha nitelikli bakım alma olasılıklarını artırmaktadır (Marshall, Robeson, Tracy, Frye ve Roberts, 2013).

Bazı çalışmalar sosyal refah programlarının olumsuz etkilerine de dikkat çekmektedirler. Örneğin, Kosonen (2014) Finlandiya'da 9 aya varan ücretli doğum iznine ek olarak getirilen 9 aydan 3 yaşına kadar ebeveynlerin çocuklarına evde bakmaları (Child home care allowance) için verilen destek programının ebeveynlerin işgücü piyasasına katılımını nasıl etkilediğini incelemiştir. Bu programdan her iki ebeveynde yararlanabileceği halde öncelikli olarak anneler yararlanmış ve faydalanan annelerin işgücüne dönüşlerinde azalma olduğu tespit edilmiştir. Uzun dönemli programlar annelerin işgücü piyasasına geri dönmelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Benzer şekilde, yirmi bir ülkenin verisinin analiz edildiği çalışmanın sonuçları 4-6 yaş çocukları kapsayan politikaların kadınların işe dönmelerinde etkili olmadığını göstermiştir (Misra ve diğerleri, 2011). Kreşlerin çalışma saatleri annelerin çalışma saatleri ile uyumlu olmadığından, anneler işe dönme konusunda zorluk yaşamaktadırlar. Uzun dönemli ebeveyn izinlerinde kadınlar işe daha az dönmektedirler. Kreyenfeld ve Hank (2000) Batı Almanya'da çocuk bakımının yaygın olmasının, annelerin çalışma oranlarında etkili olmadığını tespit etmişlerdir. Bunun nedeni, çalışmak isteyen kadınların kamusal bakım merkezlerinin saatleri dışında çocuklarına bakıracak diğer alternatif bakım uygulamalarını da düzenlemek zorunda olmalarıdır. Annelerin birden fazla 6 yaş altına çocuğa sahip olması hem kısmi hem de tam zamanlı çalışma oranlarını azaltmaktadır.

Araştırmalar çoğunlukla Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde gerçekleştirilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerle ilgili araştırmalar ise oldukça sınırlıdır. Arjantin ve Şili'yi konu alan iki araştırma bulunmuştur. Bu araştırmalarda çocukların okul öncesi eğitime katılmaları veya okul sonrası eğitim programlarına katılmalarının kadınların işgücü piyasasına girişlerini etkileyip etkilemediği test edilmektedir. Arjantin'de 4-5 yaş aralığındaki çocukların okul öncesi eğitime katılması annelerin işgücü piyasasına katılmasını pozitif yönde etkilemektedir (Berlinksi, Galiana, McEwan, 2009). Şili'de 6-13 yaş aralığındaki çocuklar için uygulanmaya konulan okul sonrası bakım programları kadınların işgücüne katılımını %7 oranında ve istihdamlarını ise %5 oranında artırmaktadır (Martinez ve Perticara, 2017).

Sonuç olarak kadınların istihdam edilmesinin önündeki temel problemlerden biri çocuk bakım sorumlulukları ve maliyetinin yüksek olmasıdır. Evde Çocuk Bakımı Projesi maliyetleri düşürerek anneleri iş yaşamına kazandırmayı hedeflemektedir. Raporun devamında projenin amaçlarını ne derece yerine getirdiğini ölçmek amacı ile gerçekleştirilen etki analizinin metodolojisi ve bulgular yer almaktadır.

Bu raporda, Evde Çocuk Bakımı Projesinin etkisinin değerlendirilmesi amacıyla, OECD tarafından yayınlanan ve kamu destekli programların etkisinin ve değerlendirilmesinin standart bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için kullanılan rehberden¹ faydalanılmıştır.

3.1. Etki Analizinin Tanımı ve Değerlendirme Kriterleri

OECD etki değerlendirmenin tanımını şu şekilde yapmaktadır: "Devam eden ya da tamamlanmış bir projenin, programın veya politika tasarımının sistematik ve nesnel bir şekilde değerlendirilmesine etki analizi (ya da etki değerlendirme) denilmektedir. Etki Analizi çalışmalarının amacı; proje, program ya da politika uygulamalarının hedeflerine uygunluğunu, hedeflerinin gerçekleştirme performansını, verimliliğini, etkinliğini, etkisini ve sürdürülebilirliğini belirlemektir" (OECD, 2002).

Etki Analizi çalışmaları politika ve program uygulayıcıları ve faydalanıcıları için karar verme süreçlerinde kullanılacak faydalı bilgileri, değerlendirmeleri ve edinilen tecrübeleri güvenilir ve kullanışlı bir şekilde sunmalıdır. Etki Analizi çalışmaları kapsamında uygulanmak üzere belirlenen ve OECD tarafından her etki analizi çalışması için standartlaştırılan kriterler mevcuttur. Buna göre; işbu etki analizi çalışması kapsamında belirlenen değerlendirme kriterleri ve bu çalışma açısından anlamları aşağıdaki maddeler şeklinde özetlenebilir:

1. Uygunluk Kriteri: Bir program ya da politika tasarımının hedeflerinin faydalanıcıların istekleri, ülkenin ihtiyaçları, küresel öncelikler, uygulayıcılar ve paydaşlarının politikaları ile uyumlu olması durumudur (OECD, 2002). Evde Çocuk Bakımı Projesinin temel amacı kayıtlı kadın istihdamını artırmak olduğu için, projenin bu amaca uygun olarak dizayn edilip edilmediği uygunluk kriteri kapsamında öncelikle incelenmiştir. Projenin uygunluk kriteri açısından değerlendirilmesi amacıyla raporda şu sorulara cevap aranmıştır: Proje hedefleri, annelerin ve bakıcıların ihtiyaçlarıyla ne derece uyumludur? Anneler ve bakıcılar, projeden ne ölçüde istifade etmiştir? Projenin uygulama süreçleri, prosedürler ve araçlar, projenin hedefleri ile ne kadar ilişkili ve anneler ve bakıcılar için ne kadar uygundur?

2. Verimlilik Kriteri: Program ve politika uygulamalarında harcanan emek, zaman, insankaynağı, para vb. gibi kaynakların ne kadarının sonuca dönüştüğünün ölçüsüdür (OECD, 2002). Projenin verimlilik kriteri açısından değerlendirilmesi amacıyla raporda şu sorulara cevap aranmıştır: Projenin uygulama maliyeti programın ürettiği çıktı, sonuç ve etkilerle kıyaslandığında kabul edilebilir bir düzeyde mi? Projenin şartları, süreçleri ve prosedürleri istenen sonuçları elde etmek için uygun ve yeterli mi? Kayıtlı kadın istihdamını artırmak için, proje kaynaklarını doğru kullanmış mıdır?

3. Etkinlik Kriteri: Program hedeflerinin ne kadarının başarıldığının ne kadarının bundan sonrası için başarılacak olduğunun program açısından önemine göre değerlendirilmesidir (OECD, 2002). Projenin etkinlik kriteri açısından değerlendirilmesi amacıyla raporda şu sorulara cevap aranmıştır: Projenin hedefleri ne ölçüde gerçekleştirildi? Proje sayesinde faydalanıcılar (anneler ve bakıcılar) açısından beklenen sonuçlar elde edildi mi? Farklı faaliyetlerle daha fazla sonuç elde edilebilirdi? Program, faydalanıcılarda ne tür farklı uygulamalara, yaklaşımlara ve davranışsal değişimlere yol açtı?

¹ OECD, 2002. Development Assistance Committee Working Party on Aid Evaluation, Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management, Paris. (Web adresi: <http://www.oecd.org/dataoecd/29/21/2754804.pdf>)

4. Etki Kriteri: Programın uzun dönemli birincil veya ikincil sosyal, ekonomik ve çevresel faydalarının veya olası zararlarının analiz edilmesidir (OECD, 2002). Projenin etki kriteri açısından değerlendirilmesi amacıyla raporda şu sorulara cevap aranmıştır: Proje, hedeflenen sosyal ve ekonomik faydaları yarattı mı? Proje, tasarım aşamasında tespit edilen problemleri çözmeye katkı sağladı mı? Proje sonucunda faydalanıcılar (anneler ve bakıcılar) açısından beklenmeyen etkiler ortaya çıktı mı? Proje ile elde edilen çıktı, sonuç ve etkiler, her hâlükârda –proje olmasa da- ortaya çıkacak çıktı, sonuç ve etkiler midir?

5. Sürdürülebilirlik Kriteri: Programın ya da politika uygulamasının sonlandırılmasının ardından edinilen kazanımların devamlılığının sorgulanmasıdır (OECD, 2002). Projenin sürdürülebilirlik kriteri açısından değerlendirilmesi amacıyla raporda şu sorulara cevap aranmıştır: Projenin ele aldığı problem için kamu müdahalesi ihtiyacı devam ediyor mu? Proje sayesinde elde edilen sonuçların ve etkilerin sürdürülebilirliği ne kadar mümkün? Proje, faydalanıcılarda (anneler ve bakıcılar) sürdürülebilir değişimlere neden oldu mu? Proje bittiğinde sonuçların ve etkilerin sürekliliği mümkün olacak mı?

3.2. Anket Çalışması

Evde Çocuk Bakımı Projesi yukarıda açıklanan kriterler bağlamında değerlendirilip, her bir kriter kapsamındaki sorulara cevap bulabilmek amacıyla bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın evrenini Antalya, Bursa ve İzmir’de Evde Çocuk Bakımı Projesine başvurmuş olan 0-24 ay arasında çocuğu olan kadınlar oluşturmaktadır. Ankara ve İstanbul illerinin etki analizi kapsamında yer almamasının temel nedeni, bu illerde 5 Aralık 2016 tarihi itibarı ile projeye kesin kayıt işlemleri başladığı için faydalanıcı annelerin diğer illerdeki annelere göre daha kısa süredir projeden faydalanıyor olmalarıdır.

Antalya, Bursa ve İzmir’de ön kayıt yaptırmış olan kadınlar iki gruba ayrılmıştır: Kesin kayıt yaptırmış proje faydalanıcısı kadınlar (deney grubu) ve ön kayıt yaptırmış fakat programdan faydalanmayan kadınlar (kontrol grubu). Temmuz 2017 tarihi itibarıyla Proje kapsamında Antalya’da 6694, Bursa’da 6385 ve İzmir’de 8256 kadın ön kayıt yaptırmıştır. Söz konusu tarih itibarıyla aktif kesin kayıt yaptıran kadınlar Antalya’da 2157, Bursa’da 1492 ve İzmir’de 2087 kişidir. Raporun bundan sonraki bölümlerinde anlatım kolaylığı sağlamak amacıyla; projeye kesin kayıt yaptırmış olanlar faydalanıcı kadınlar, ön kayıt yaptırmış fakat kesin kayıt yaptırmamış olanlar ise projeden faydalanmayan kadınlar olarak ifade edilecektir.

Çalışmanın örneklem yöntemi olarak; her üç ildeki proje faydalanıcısı kadınların sayıları dikkate alınarak tabakalı orantısız örneklem yöntemi seçilmiştir. Tabakalar oluşturulurken annenin yaşı ve geliri dikkate alınmıştır. Ayrıca her ilde, ilçeler bazında proje faydalanıcısı anne oranları tespit edilmiştir ve faydalanıcı annelerin en yoğun olduğu ilçelerden örneklem çerçevesi oluşturulmuştur. İlçelerdeki faydalanma oranlarına göre de yaş ve gelir kriterleri kullanılarak yine orantısız örneklem yöntemi kullanılmıştır. Antalya’da beş ilçe (Kepez, Konyaaltı, Muratpaşa, Alanya ve Manavgat), Bursa’da üç ilçe (Nilüfer, Osmangazi ve Yıldırım) ve İzmir’de sekiz ilçe (Bayraklı, Bornova, Buca, Çiğli, Gaziemir, Karabağlar, Karşıyaka ve Konak) araştırma kapsamında yer almıştır. Antalya’da 346, Bursa’da 274 ve İzmir’de 380 kadın örnekleme girmiş ve toplamda 1000 proje faydalanıcısı kadına anket çalışmasının deney grubu kapsamında ulaşılmıştır.

Etki analizini gerçekleştirmek için kontrol grubuna da ihtiyaç vardır. Kontrol grubunu programdan faydalanmayan ön kayıt yaptırmış kadınlar oluşturmaktadır. Kesin kayıt yaptıran kadınlar evren listesinden çıkartılarak sadece ön kayıt yaptıran annelerden bir liste oluşturulmuştur. Aktif kesin kayıt yaptıran anneler listeden çıkartıldıktan sonra Antalya’da 4510, Bursa’da 4835 ve İzmir’de 6373 kadın

programdan faydalanmak için başvuru yapmış fakat programa dahil olmamışlardır. Deney grubunda olduğu gibi yaş ve gelir kriterleri de dikkate alınarak kontrol grubundaki proje faydalanıcısı anneler Antalya, Bursa ve İzmir’de deney grubunun seçildiği ilçelerden örnekleme girmişlerdir. Antalya’da 344, Bursa’da 298 ve İzmir’de 358 proje faydalanıcısı olmayan kadın örnekleme dahil olmuş ve toplamda 1000 tane faydalanıcı olmayan kadın ile araştırma gerçekleştirilmiştir.

Her iki grupta yer alan kadınlara öncelikli olarak SGK proje ekibi tarafından bizzat telefonla aranarak ya da SMS atılarak ulaşılmış ve araştırma hakkında bilgi verilmiştir. İkinci aşamada anketi gerçekleştirmekten sorumlu olan anketörler örnekleme seçilen kadınları aramış ve onlardan randevu almışlardır. Örnekleme giren her iki grup kadın en az üç kere arandıktan sonra ulaşılamıyor veya randevu vermiyor ise o kadının yerine ikameye gidilmiştir. İkame için kişiler seçilirken aynı örneklem kriterleri tekrardan uygulanmıştır.

Anket çalışmasına başlanmadan önce adı geçen illerde anket çalışmasında görev alacak anketörlerle toplantılar düzenlenmiştir. Öncelikli olarak, araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir. İkinci olarak soru kağıdı tanıtılmış ve anketörlerin soru kağıdına aşinalık geliştirmesi sağlanmıştır. Soru formlarıyla ilgili anlaşılmayan noktalar var ise anketörlere açıklanmıştır. Kendileriyle alanda karşılaşabilecek problemler hakkında konuşulmuş ve anketörlerin sorunlara benzer tekniklerle yaklaşmaları için ortak çözüm yolları üretilmiştir.

Anket çalışmasına katılan kadınların küçük bir kısmı birkaç soru yanıtladıktan sonra devam etmek istememişlerdir. Bu çalışmada gönüllülük esası ve diğer etik ilkeler gözetilerek veriler toplanmıştır. Bundan dolayı, kadınlar anket çalışmasına birkaç sorudan sonra yanıt vermeme veya devam etmeme hakkına sahiptirler. Hem proje faydalanıcısı hem de proje faydalanıcısı olmayan grup için soruların tamamını yanıtlama zorunluluğu bulunmamaktadır. Dolayısıyla, soru bazında cevap vermeyenler farklılaştığı için, sorular arasında toplam cevap sayısı farklılaşabilmiştir.

Soru kağıdı oluşturulurken etki analizinin temel kriterleri dikkate alınmıştır. Bu nedenle, Projenin; uygunluk, verimlilik, etkinlik, etki ve sürdürülebilirlik kriterleri bağlamında değerlendirilebilmesine yönelik sorular seçilmiştir. Proje faydalanıcısı kadınlara proje öncesi, proje kapsamında ve proje sonrasındaki durumlarını anlamaya yönelik sorular sorulmakla beraber, bakıcılar hakkındaki bilgilerde faydalanıcı annelerden elde edilmiştir. Bakıcılar için ayrıca bir anket çalışması yapılmamıştır. Buna karşın, Evde Çocuk Bakımı Projesi kapsamında hazırlanan Strateji Belgesinde, bakıcılarla gerçekleştirilen ev ziyareti raporlarından derlenmiş istatistiki bilgiler bulunmaktadır. Söz konusu istatistiki bilgilerle, etki analizi kapsamında yapılan ankette faydalanıcı annelerden toplanan bakıcı bilgileri büyük oranda örtüşmektedir.

Anket çalışması kapsamında hazırlanan soru kağıdında altı adet soru, deney grubundaki faydalanıcı annelerin sosyo-ekonomik durumlarını tespit etmeye yöneliktir. Bunların içinde annelerin eğitimleri, meslekleri, çalıştıkları sektörler, hane halkı geliri, çocuk sayısı gibi sorular yer almaktadır. Annelerin çalışma durumlarını tespit etmeye yönelik dokuz soru bulunmaktadır. Bu kapsamda proje öncesi çalışıp çalışmadıkları, çalışma yılları, proje öncesi çalışma veya çalışmama nedenleri, iş değiştirme veya meslek kursu alıp almadıkları gibi sorular yer almaktadır.

Faydalanıcı annelerin proje öncesindeki çocuk bakım tercihlerini tespit etmek için üç soru yer almaktadır. Bu kapsamda proje öncesi çocuğa kim bakıyor? Bakıcı veya kreşe ne kadar ödeme yapılıyor?, Bakıcı sigortalı mı çalıştırılıyor? vb. sorular sorulmuştur. Annelerin

proje kapsamındaki bakıcıları ve bakım hizmeti hakkındaki düşüncelerini ölçmek için de on adet soru sorulmuştur. Bu kapsamda projeye başladıktan sonra bakıcı değiştirildi mi?, Bakıcıdan memnuniyet düzeyi, bakıcı tercih edilirken kullanılan kriterler, bakıcının yaşı, eğitimi, sertifikası, bakım işinin gerçekleştiği mekan ve bakıcının bakım işi dışında yaptığı işler gibi sorular yer almaktadır.

Proje bittikten sonra annelerin çalışma yaşamındaki durumlarını tespit etmek için dört soru yer almıştır. Bu kapsamda, proje bittiğinde anne çalışmaya devam etmeyi planlıyor mu?, Çalışmaya devam etmek isteyenlerin çalışma nedenleri nedir?, Çalışmaya devam etmek istemeyenlerin çalışma hayatından çekilme nedenleri vb. sorular sorulmuştur. Çalışmaya devam etmek isteyen faydalanıcı annelerin proje sonrası çocuk bakım tercihlerini tespit etmek için ise iki soru sorulmuştur. Bu kapsamda, çalışırken çocuğa kimin bakacağı ve bakıcı tercih eden annelerin bakıcıya ödemeyi planladıkları ücret sorulmuştur. Son olarak, faydalanıcı annelerin kayıtlı istihdamı artırmaya yönelik politika tercihlerini anlamak için üç soru sorulmuştur. Bu kapsamda, kadınların sigortalı çalışmasını artırmak için hangi politikaların daha etkin olacağı, bakıcıların sigortalı çalışmasını sağlamak için hangi politikaların daha teşvik edici olacağı ve evde bakım projesinin sağladığı faydalara yönelik sorular yer almıştır.

Kontrol grubu için hazırlanan soru kağıdında da deney grubu ile karşılaştırma yapabilmek için benzer bir yol izlenerek sorular seçilmiştir. Kontrol grubundaki annelerin sosyo-ekonomik durumlarını tespit etmeye yönelik beş adet soruya yer verilmiştir. Bu kapsamda; annelerin eğitimleri, meslekleri, çalıştıkları sektörler, hane halkı geliri, çocuk sayısı gibi sorular yer almaktadır. Annelerin çalışma durumlarını tespit etmeye yönelik yedi soru bulunmaktadır. Bu kapsamda; annelerin çalışıp çalışmadıkları, çalışma yılları, çalışma veya çalışmama nedenleri, iş değiştirme ve meslek kursu alıp almadıkları, çalışmayan anneler proje dahil olsa çalışmak isterler miydi? gibi sorular yer almaktadır.

Kontrol grubundaki çalışan annelerin çocuk bakım tercihlerini tespit etmek için dört soru yer almaktadır. Bu kapsamda; çocuğa kim bakıyor?, Bakıcı veya kreşe göndermeme nedenleri, bakıcı veya kreşe yapılan ödeme miktarı, bakıcının sigortalı çalışma durumu gibi sorular sorulmuştur. Projeden faydalanmayan annelerin bakıcıları ve bakım hizmeti hakkındaki düşüncelerini ölçmek için de yedi soru sorulmuştur. Bu kapsamda bakıcılarının yaşı, eğitimi, ücreti, bakıcıdan memnuniyet düzeyi, bakıcı tercih ederken kullanılan kriterler, bakımın yapıldığı mekan ve bakım işi dışında bakıcının yaptığı işler hakkında sorular sorulmuştur. Kontrol grubundaki anneler eğer projeden faydalansalardı uygun gördükleri ödenek miktarını tespit etmek için bir soru sorulmuştur.

Son olarak, kayıtlı istihdamı artırmaya yönelik politika tercihlerini anlamak için de üç soru sorulmuştur. Bu kapsamda, kadınların sigortalı çalışmasını artırmak için hangi politikaların daha etkin olacağı, bakıcıların sigortalı çalışmasını sağlamak için hangi politikaların daha teşvik edici olacağı ve evde bakım projesinin sağladığı faydalara yönelik sorular ankette yer almıştır.

3.3. Anketin Temel Bulguları

Bu bölümde, anket sonuçlarından elde edilen ve anneler ile bakıcıların sosyo-demografik karakteristiklerini yansıtan bulgular kısaca özetlenmektedir. Böylelikle; etki analizine konu olan anneler ve bakıcıların genel özellikleri tasvir edilerek, bundan sonraki analizler için genel bir çerçeve çizilmiş olacaktır.

3.3.1. Annelerin Sosyo-Demografik Karakteristikleri

Etki analizinin gerçekleştirildiği projeden faydalanan ve faydalanmayan annelerin sosyo-demografik özellikleri Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. Projeden Faydalanan ve Faydalanmayan Annelerin Sosyo-Demografik Karakteristikleri

	Projeden Faydalan	Projeden Faydalanmayan
Annenin ortalama yaşı	32,78	32,04
Annenin ortalama geliri	1.937 TL	1.644 TL
Hanehalkı ortalama geliri	3.459 TL	3.800 TL
Annenin ortalama çalışma yılı	9,94	9,22
Annenin ortalama sigortalı çalışma yılı	9,27	8,88

Projeden faydalanan kadınların yaş ortalaması 32.78, faydalanmayan kadınların ise 32.04'dür. Faydalanan kadınların %88'i programdan faydalanmaya başlamadan önce halihazırda fiilen çalışmaktaydı, faydalanmayan kadınların ise %70'i çalışmaktadır. TÜİK'in 2013 Hane Halkı Anketine göre 20-24 yaş arasındaki kadınların %39.2'si, 25-29 yaş grubundakilerin %40.6'sı, 30-34 yaş arasındakilerin %40.3, 35-39 yaş arasındakilerin %39.8, 40-44 yaş arasındakilerin %28.3'ü işgücü piyasasında yer almaktadır. Türkiye'de işgücü piyasasındaki 30-34 yaş arasındaki kadınların %40.3'ünün çalıştığı dikkate alındığında, programa katılan kadınların iki kat daha fazla çalışma hayatının içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Türkiye'de toplam işgücü içerisinde kadınların payı düşüktür. TÜİK'e göre 2013 yılında erkeklerin işgücüne katılım oranı %71.5 iken kadınların oranı ise %30.8'dir. Kadınların iş bulma olasılığının göreceli olarak düşük olması nedeniyle, proje desteğine halihazırda işi olan ya da iş bulma olasılığı yüksek olan kadınlar başvurmuştur. Projeden faydalanmayan kadınlar arasında çalışmayanların oranının %30 olması kadınların işgücü piyasasında kayıtlı iş bulma olasılıklarının düşük olduğunun da göstergesidir.

Projeden faydalanan kadınların ortalama geliri 1.937 TL'dir. Projeden faydalanan kadınların ortalama hane halkı geliri ise yaklaşık 3.459 TL'dir. Faydalanan kadınların gelirleri hanehalkı gelirinin %56'sını oluşturmaktadır. Projeden faydalanmayan çalışan kadınların ortalama aylık gelirleri 1.644 TL ve ortalama hanehalkı gelirleri ise 3.800 TL'dir. Her iki gruptaki çalışan kadınların gelirlerinin hanehalkının refahı için önemli olduğu görülmektedir. Faydalanıcı kadınların gelirlerinin asgari ücretin biraz üstünde olması ve ortalama hanehalkı gelirlerinin yüksek olmaması projenin düşük gelirli ailelere katkı sağladığının göstergesidir.

Projeden faydalanan kadınlar arasında ilk sırayı %37 ile lise mezunları alırken ikinci sırada üniversite mezunları gelmektedir (%33). Kadınlar arasında ilköğretim mezunlarının oranı en düşüktür (%16) (bkz. Ek 1 Soru 1). Projeden faydalanmayan kadınların %35'i üniversite ve %35'i ise lise ve yaklaşık %10'u ise ilköğretim mezunudur (bkz. Ek 2 Soru 1). Projeden faydalanan ve faydalanmayan kadınların eğitim düzeylerinin yüksek olması istihdam piyasasında kalma ihtimallerini artırmaktadır.

Projedeki kadınların yoğun olarak çalıştıkları sektörlerin başında ticaret ilk sırayı alırken sağlık sektörü de ikinci sırada yer almaktadır (bkz. Ek 1 Soru 2) ve meslek olarak ağırlıklı olarak kadınlar büro ve müşteri hizmetlerinde çalışmaktadırlar (bkz. Ek 1 Soru 3). Projeden faydalanmayan kadınların sektörel ve mesleki dağılımları faydalanıcı kadınlar ile benzerlik göstermektedir (bkz. Ek 2 Soru 2 ve 3).

Faydalancı kadınların sektörlere göre mesleki dağılımları incelendiğinde, tekstil ve otomotiv sektöründe çalışanlar arasında sanayi işçilerinin, gıda sektöründe çalışanlar arasında satış ve pazarlama görevlilerinin, eğitim sektöründe çalışanlar arasında öğretmenlerin, özel güvenlik sektörü çalışanları arasında özel güvenlikçilerin ve diğer bütün sektörlerde çalışanlar arasında ise büro ve müşteri hizmetlerinde çalışanların ilk sırada yer aldığı görülmektedir (bkz. Tablo 6). Projeden faydalanmayan kadınların sektörlere göre mesleki dağılımları da benzerlik göstermektedir (bkz. Tablo 7).

Tablo 6. Projeden Faydalanan Kadınların Sektöre Göre Mesleki Dağılımları (%)

Sektör	Meslek										
	Tarım işçisi	Sanayi işçisi	Büro ve müşteri hizmetleri	Satış ve pazarlama görevlisi	Temizlik görevlisi	Diğer	Sağlık Personeli	Öğretmen	Özel güvenlik	Avukat	Mühendis
Tarım	25		50								25
Tekstil		49	23	23	2	3					
Turizm			53	23	12	4		2	4		2
Ticaret (Satış ve Pazarlama)		1	43	48	4	4					
Bankacılık, finans ve sigorta hizmetleri			87	8	4	1					
Gıda		4	19	62	5	4	2				4
İşsiz			28	28	6	17	11	5			5
Diğer		6	54	10	18	5	1	2	1		3
Eğitim			11	4	5			80			
Sağlık		4	54	7	5	1	29				
Hukuk			62					5		33	
İnşaat		8	75								17
Otomotiv		70	24	6							
Güvenlik			6						94		

Tablo 7. Projeden Faydalanmayan Kadınların Sektöre Göre Mesleki Dağılımları

Sektör	Meslek										
	Tarım işçisi	Sanayi işçisi	Büro ve müşteri hizmetleri	Satış ve pazarlama görevlisi	Temizlik görevlisi	Diğer	Sağlık Personeli	Öğretmen	Özel güvenlik	Avukat	Mühendis
Tarım	25		50			25					
Tekstil		29	50	21							
Turizm			35	26	28	7			2		2
Ticaret (Satış ve Pazarlama)		3	31	57		5					4
Bankacılık, finans ve sigorta hizmetleri			81	6		6	7				
Gıda			66	17							17
İşsiz											
Diğer		4	63	8	6	17					2
Eğitim			25					75			
Sağlık			40	10	4	4	42				
Hukuk			100								
İnşaat			100								
Otomotiv		38	25	25		12					
Güvenlik						20			80		

Projeden faydalanan kadınlardan ilkokul mezunları tekstil sektöründe, ortaokul mezunları tekstil ve ticaret sektöründe, lise mezunları ticaret ve sağlık sektöründe, önlisans mezunları ticaret ve sağlık sektöründe ve üniversite mezunları ise ticaret, bankacılık, eğitim ve sağlık sektörlerinde öncelikli olarak çalışmaktadırlar (bkz. Tablo 8). Projeden faydalanmayan kadınlar arasında ilkokul mezunu olanların ağırlıklı olarak turizm sektöründe, ortaokul mezunu olanların turizm, tekstil ve ticarete, lise mezunlarının ticaret ve sağlıkta, önlisans mezunların sağlık ve ticarete, üniversite mezunları ticaret, eğitim ve sağlık sektörlerinde yoğunlaşmaktadırlar (bkz. Tablo 9).

Tablo 8. Projeden Faydalanan Kadınların Eğitime Göre Mesleki Dağılımları (%)

	İlkokul	Ortaokul	Lise	Ön Lisans Meslek Y. O.	Üniversite
Tarım			1		1
Tekstil	25	23	10	10	5
Turizm	7	9	6	7	7
Ticaret (Satış ve Pazarlama)	13	23	23	21	18
Bankacılık, finans ve sigorta hizmetleri	2	5	7	10	17
Gıda	15	10	6	4	5
İşsiz	4	3	2	2	3
Diğer	16	14	16	14	14
Eğitim	2	3	5	3	10
Sağlık	10	5	16	20	10
Hukuk	2		1		7
İnşaat			2	3	2
Otomotiv	4	2	2	3	1
Güvenlik		3	3	3	

Tablo 9. Projeden Faydalanmayan Kadınların Eğitime Göre Mesleki Dağılımları (%)

	İlkokul	Ortaokul	Lise	Ön Lisans Meslek Y.O.	Üniversite
Tarım	6		1	2	1
Tekstil	6	20	3	2	5
Turizm	41	26	13	13	13
Ticaret (Satış ve Pazarlama)	18	20	26	19	17
Bankacılık, finans ve sigorta hizmetleri			3	7	8
Gıda			2	4	2
İşsiz					
Diğer	12	20	20	11	19
Eğitim			4	2	14
Sağlık	12	7	19	30	12
Hukuk	5		1	4	1
İnşaat			1	2	4
Otomotiv		7	2	2	4
Güvenlik			5	2	

Kadınların okul öncesi çocuk sayılarının yüksek olması onların çalışma yaşamında kalmalarını veya çalışma yaşamına girmelerini zorlaştırmaktadır. Proje kapsamında yer alan kadınların 6 yaş altındaki ortalama çocuk sayısı 1.19'dur. Kadınların %82'si 6 yaşının altında bir çocuğa sahiptirler ve bu çocuk da proje kapsamındaki çocuktur. Kadınların %17'sinin ise iki çocuğu olduğu görülmektedir (bkz. Ek 1 Soru 5). Projeden faydalanmayan kadınların 6 yaş altındaki ortalama çocuk sayısı 1.11 ve %11'nin 6 yaşın altında iki ve daha fazla çocuğu vardır (bkz. Ek 2 Soru 6). Her iki grup kadının kayıtlı çalışma oranlarının yüksek olduğu dikkate alındığında, az sayıda küçük çocuğa sahip olmak annelerin işgücü piyasasına girme ve kalma olasılıklarını yükseltmektedir.

Proje öncesinde çalışan ve çalışmayan kadınların 6 yaş altındaki çocuk sayıları aşağıdaki Tablo 10'da yer almaktadır. Çocuk sayılarında büyük bir fark yoktur. Projeden faydalanan kadınlar arasında halihazırda çalışan annelerin %81'inin 1, %18'inin 2 ve %1'nin ise 3 çocuğu bulunmaktadır.

Tablo 10. Projeden Faydalanan Kadınların Küçük Çocuk Sayıları (%)

	6 yaş altında çocuk sayısı		
Proje öncesi	1	2	3
Çalışıyor	81	18	1
Çalışmıyor	84	14	2

3.3.2. Bakıcıların Sosyo-Demografik Karakteristikleri

Proje kapsamında yer alan bakıcıların ortalama yaşları 40'dır ve bakıcıların %40'ı 35-44 yaş arasındadır (bkz. Ek 1 Soru 27). Proje faydalanıcısı olmayan kadınların bakıcılarının yaş ortalaması 41'dir ve %44'ü 35-44 yaşları arasındadır (bkz. Ek 2 Soru 20).

Proje kapsamındaki bakıcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde, bakıcıların %50'sinin ilkökul ve %17'sinin ortaokul mezunu oldukları görülmektedir. Bakıcılar arasında ön lisans ve üniversite mezunlarının oranlarının oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir (bkz. Ek 1 Soru 26). Projeden faydalanmayan kadınların bakıcılarının da %62'si ilkökul mezunudur (bkz Ek 2 Soru 19). Ev işçiliği ve bakım işlerine odaklanan çalışmalarda bu tür işlerin genellikle eğitim düzeyi düşük kadınlar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir (Rittersberger-Tılış ve Kalaycıoğlu, 2012). Her iki gruptaki bakıcıların eğitim düzeylerinin düşük olması bakım işlerindeki genel örüntüyü yansıtmaktadır.

Program kapsamındaki bakıcıların %4'ü bakıcı sertifikasına sahiptir ve %2'si ise program esnasında sertifika programına kayıt olmuştur (bkz. Ek 1 Soru 25). Bakım işleri ile ilgili kurumsal düzenlemelerinin eksik olmasından kaynaklı olarak proje faydalanıcısı kadınların bakıcıları arasında sertifikalı bakıcı oranları düşüktür. Sertifika alma eğiliminin düşüklüğü, sertifikalı olmanın öneminin yeterince anneler nezdinde yerleşmemiş olmasından ve sertifika alma imkanlarının sınırlı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çocuk bakıcılığının bir mesleğe dönüşmesi açısından önemli olan sertifikasyon, halihazırda düşük olan ortalama bakıcı eğitim düzeyinin artmasıyla beraber artacaktır.

4. ETKİ ANALİZİ SONUÇLARI

Bu bölümde; proje faydalanıcısı anne ve bakıcıların sosyo-demografik karakteristiklerini de göz önünde bulundurarak, Evde Çocuk Bakımı Projesinin bir önceki bölümde içerikleri açıklanan uygunluk, verimlilik, etkinlik, etki ve sürdürülebilirlik kriterleri bağlamında anket sonuçları kullanılarak değerlendirilmesi yapılacaktır.

4.1. Uygunluk

Proje kayıtdışı istihdamın yüksek olduğu kadın istihdamını ve bağlantılı olarak çocuk bakıcılarını hedefine koyarak çalışma hayatında karşılaşılan güçlükleri çözmeye yardımcı olmak açısından önemli bir ihtiyaca cevap vermektedir. Ayrıca, SGK açısından da kayıtdışı istihdam önemli problemlere yol açmaktadır. Bu bağlamda proje önemli bir amaca hizmet etmektedir.

Çocuk bakımına verilen destekler ile kadın istihdamını artırmak için geliştirilen politikaların çoğunluğu 0-6 yaş arasındaki çocukları kapsamaktadır. 3 yaş altındaki çocuklar içinde ülkelere göre farklı uygulamalar mevcuttur (European Commission, 2014; Nyber, 2012; Peng, 2009; Staab ve Gerhard, 2010). Evde Çocuk Bakım projesinin temel amacı küçük çocukları olan anneleri işgücü piyasasında tutmak veya kazandırmaktır. Bundan dolayı, proje 0-24 ay arasında çocuğu olan kadınları hedef almıştır. Proje kapsamındaki annelerin projeye başvurduklarında çocuklarının %74'ü 12 aydan küçük ve %17'si ise 13-18 ay arasındadır (bkz. Ek 1 Soru 6). Proje hedef kitlesi olan küçük çocukları olan kadınlara ulaşma amacını gerçekleştirmiştir.

Program kapsamında ön başvuru yaptıran kadınların sayısı yaklaşık 30 bine ulaşmaktadır fakat çeşitli nedenlerle destek verilmek istenen sayıya ulaşamamıştır. Destek alabilme potansiyeli olan bir grup proje dışında kalmıştır. Ön kayıt için başvuran fakat daha sonra kesin kayıt yaptırmayan kadınların niçin yaptırmadıkları belirlenerek, bundan sonra devam edecek uygulamalarda bu kadınlara da destek verilmesi istihdamı artırma bağlamında önemlidir.

Projenin yaygınlaştırılıp, kurumsallaştırılması açısından, uygulamanın yapıldığı beş ilde, destek hakkında bir bilinç oluşmuştur. Saha çalışmasında gözlemlenen önemli noktalardan birisi, annelerin desteğin devam etmesi konusundaki isteğidir. İleride daha ayrıntılı ele alınacak olan bu durum, sigortalı ve daha kaliteli bakım hizmeti alma konusunda yaygın bir talep olduğunu göstermektedir.

Çocuk bakım maliyetlerinin yüksek olması, düşük gelirli işlerde çalışan kadınların işgücü piyasasında kalmaları veya piyasaya katılmalarının önündeki engellerden biridir. OECD ülkeleri için yapılan bir çalışmada, 2 yaşında bir çocuğa tam zamanlı bakım maliyetinin aile geliri içindeki payının, 2014 yılı itibarıyla ortalama %27'nin üzerinde olduğu hesaplanmıştır. Bu oran ülkelere göre çok farklılık göstermektedir. İsveç ve Finlandiya için %10 iken, Hollanda ve İngiltere için %50'lere çıkmaktadır (Vuri, 2016). Düşük gelirli işlerde çalışan annelerin bu bakım maliyetlerini karşılama olasılıkları pek mümkün olmadığı için işgücü piyasasından çekilme ihtimalleri de artmaktadır. Bu bağlamda proje brüt olarak asgari ücretin iki katında gelirleri olan anneleri hedef kitlesi olarak belirlemiştir. Projedeki annelerin ortalama gelirleri 1.937 TL ve hanehalkının aylık ortalama geliri 3.459 TL'dir ve hanelerin %47'sinin geliri 3000 TL'nin altındadır. Ön kayıt yaptıran fakat projeden faydalanmayan annelerin aylık ortalama gelirleri 1.644 TL ve hanehalkıgelirlerinin 3.800 TL olduğunu dikkate aldığımızda genel olarak düşük gelirli kadınların projeye başvurduğunu görmekteyiz.

Program öncesinde kadınların hane halkı gelirleri içerisinde çocuk bakıcısı veya kreşe yaptıkları ödemenin payı yaklaşık %23 ile OECD ortalaması civarındadır. Program öncesinde kadınların kendi ortalama geliri içinde ise bakıcı ücretinin payı yaklaşık %36 ile oldukça

yüksek bir düzeydedir. Ayrıca program öncesi bakıcıların da sigortasız çalıştığı dikkate alındığında program düşük gelirli kadınlara ulaşarak amacını gerçekleştirmiştir.

Projeden faydalanmayan kadınların çocuğunu bakıcıya vermemesi veya kreşe göndermeme nedenleri arasında %51 ile en önemli neden bakıcı ve kreş ücretini karşılayamamaktır. Dolayısıyla, bu kadınların bakıcıya baktırmama nedeni ekonomik saiklerden kaynaklanmakta olup, projeden faydalanmaları halinde, daha fazla kadının bakıcı tercihinde bulunup, iş hayatında kalması ya da çalışmaya başlaması mümkün olacaktır.

Projenin temel amacı kadınlara çocuk bakım maliyetini düşürmek için maddi yardım yaparak kayıtlı işgücü piyasasında kalmalarını sağlamaktır. Projedeki kadınların %56'sı projenin anneleri çalışmaya teşvik etme konusunda başarılı olduğunu düşünmektedirler. Projenin bakım maliyetinin düşürülmesi ve bakıcıların sigortalı çalıştırılması konusunda da faydalı olduğu düşünülmektedir (bkz. Ek 1 Soru 37). Annelerin özellikle projenin çocuk bakım maliyetlerinin düşürülmesine yardımcı olduğunun farkında olmaları oldukça anlamlıdır. Örneğin, A.B.D.'de artan çocuk bakım maliyetlerinin 5 yaş altında çocuk sahibi annelerin istihdamında %13 oranında bir düşüşe yol açtığı tahmin edilmiştir (Kubota, 2016). Bundan dolayı, işgücü piyasasında kalabilmeleri için çocuk bakım maliyetlerinin bir şekilde düşürülmesinin ne kadar önemli olduğunun farkındadırlar. Kadınlar, devletten bakıcıların sigorta primlerinin düşürülmesi, kreş desteği gibi taleplerde bulunarak kendi maliyetlerini düşürmeyi planlayarak işgücü piyasasında kalmayı hedeflemektedirler. Bu bağlamda proje amacına ulaşmıştır.

Projeden faydalanan kadınların, ortalama çalışma süresi 10 yıl olup, bu sürenin 9,3 yılı sigortalı çalışma süresidir (bkz. Ek 1 Soru 8). Projeden faydalanmayan kadınların ortalama çalışma süresi ise, 9 yıl olup, bu sürenin neredeyse tamamı (8,8 yılı) sigortalı çalışma süresidir (bkz. Ek 2 Soru 7). Dolayısıyla projeden faydalanan kadınlar ile faydalanmayan kadınlar arasında çalışma süresi ve sigortalılık süreleri arasında pek bir fark bulunmamaktadır.

Yapılan saha çalışmasında, programa katılan kadınların daha fazla çalışma hayatının içinde olduğu görülmüştür. Proje, çalışma olasılığı yüksek olan bir gruba teşvik sağlayarak, kadınların iş hayatında kalma olasılığına yüksek bir katkı sağlamıştır. Proje öncesinde fiilen bir işte çalışan annelerin yüzde 57'si proje olmasaydı işinden ayrılmayı düşündüğünü söylemiştir. Bu da annelerin çalışma eğilimi üzerinde projenin önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Genel olarak, çalışanların iş hayatında kalma olasılıkları arttıkça, istihdamlarının sürekliliği de artmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, proje kadınların çalışma davranışının kurumsallaşmasına destek olmaktadır. Bu açıdan da etkisi sadece kısa dönemli değil, uzun dönemde de istihdam yapısını olumlu yönde etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Öte yandan, programdan faydalanan kadınların çalışmaya devam etme nedenleri arasında sigortalı kalmak, aile bütçesine katkıda bulunmaktan (%69) sonra %39 ile ikinci en önemli nedendir. Programdan faydalanmayan kadınlar ise, %81 oranında aile bütçesine katkıda bulunmak için çalışmaya devam etmek isterken, %46 oranında sigortalı kalmak amacıyla çalışmak istemektedir. Programdan faydalanmayan kadınların programdan faydalananlara göre çalışma nedenleri arasında sigortalı kalma nedeninin daha yüksek olması, sigortalı kalma bilinci yüksek bir grubun program kapsamında yer almadığını göstermektedir. Programın sonraki aşamalarında bu hususun dikkate alınarak, çalışma hayatının içinde yer alan veya almaya istekli daha fazla kadına ulaşacak şekilde tasarlanması önemlidir.

Ücretli ev hizmetleri alanı kayıt dışı çalışmanın en yüksek olduğu alanlardan biridir (Erdoğan ve Toksöz, 2013). Proje bulguları da proje öncesi annelerin bakıcılarının büyük bir kısmının (%89) sigortasız çalıştığını göstermiştir (bkz. Ek 1 Soru 18). Faydalanmayan annelerin bakıcılarının hala %78'i sigortasız olarak kayıt dışı istihdam edilmektedir (bkz. Ek 2 Soru 16). Projenin amaçları arasında faydalanıcı kadınlarda sigortalı bakıcı çalıştırma bilincini oluşturma ve kayıt dışı çalışan bakıcıları kayıtlı istihdama çekme yer almaktadır. Öncelikle küçük çocuğu olan annelerin proje kapsamında yer alması projenin amacına uygun dizayn edildiğini göstermektedir. Zira bu gruptaki anneler, çocuğu üç yaşının üzerinde olan anneler göre, iş hayatının dışında kalma olasılığı daha yüksek olan bir gruptur. İş hayatından çıkınca geri dönme olasılığının, zamanın geçmesiyle hızlı bir şekilde düştüğü dikkate alındığında, 3 yaş altı çocuğu olan annelerde kayıtlı çalışma bilincini artırmaya dönük olan bu proje daha da önem kazanmaktadır. Proje, bu annelerin sigortalılık bilincini geliştirmelerine destek olmuştur. Sigortalı çalışma ve çalıştırma bilincinin gelişmesi, proje bittiğinde de bakıcı çalıştıracak annelerin, büyük oranda mevcut bakıcıları ile devam etmeleri ve daha büyük oranda bu bakıcılarını sigortalı olarak çalıştırmaları sonucunu doğurmaktadır.

Projenin amaçları arasında kayıtsız istihdamın yoğun olduğu çocuk bakım hizmetlerini kayıtlı istihdama çekmek ve çocuk bakım hizmetlerinin meslekleşmesine yardımcı olmak yer almaktadır. Projenin bu amacına ulaşmasında proje kapsamında yer alan bakıcıların yaş ortalamasının yüksek olması bir engel teşkil etmektedir. Proje kapsamındaki bakıcıların yaş ortalaması 40'dır ve bakıcıların %40'ı 35-44 yaş ve %30'u ise 55-64 yaş arasındadır. Projede 18-24 yaş arasında olup çalışan bakıcı oranı sadece %5'dir (bkz. Ek 1 Soru 27). Proje kapsamında sigortalı çalışan genç yaştaki bakıcıların emeklilik hakkı kazanmak için ileriki yıllarda da kayıtlı istihdamın içerisinde kalma olasılıkları vardır, fakat diğer bakıcıların kayıtsız istihdama geri dönme olasılıkları kuvvetlidir. Bu sonuçlar, daha sonraki projelerde sadece anne ile ilgili kriterlerin oluşturulması yerine bakım kalitesini ve kayıtlı istihdamı artırmak için hizmet veren taraf olan bakıcı ile ilgili kriterler oluşturmanın önemli olduğuna işaret etmektedir.

Proje kadın istihdamını artırmaya odaklanmaktadır, fakat bunu evde çocuk bakımı yardımı ile yaptığı için doğal olarak bakım işinin öznesi çocuk olunca çocuk bakımı sürecinin niteliği proje için önemli hale gelmektedir. Proje kapsamında çocuk gelişim uzmanları istihdam edilmiş ve ev ziyaretlerini proje elemanları çocuk gelişim uzmanı ile beraber gerçekleştirmişlerdir. Bu ziyaretler sırasında uzmanların tutukları raporlar proje açısından önemli bir role sahiptir. Ayrıca, proje sertifikalı bakıcıya daha fazla ödeme yaparak da bakım kalitesinin artmasını sağlamış ve sertifikalı bakıcı istihdamını özendirmiştir. Daha sonraki proje uygulamalarında çocuk bakımı dolaylı değil ana amaçlar arasında yer alarak bakım kalitesinin artırılması yönünde daha belirgin adımlar atılabilir.

4.2. Verimlilik

Büyük kısmı Avrupa Birliği kaynaklarından finanse edilen projenin toplam bütçesi 49 milyon 625 bin Avro'dur. Bu miktarın 42 milyon 181 bin Avrosu AB Hibesi olup, 7.443.840 Avrosu SGK bütçesinden karşılanmıştır. Bugüne kadar projenin bütçesinin yaklaşık 40 milyon Avro ile %81'i kullanılmıştır.

Proje bütçesinin tam olarak kullanılamamasında, projenin annelerin geliri ve kayıtlı çalışma şartı olmak üzere 2 temel kısıtlama getirmesinin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Öncelikle Türkiye'deki yüksek işsizlik ortamında istihdam piyasalarına kadının girişi zor olduğundan, halihazırda çalışmakta olan veya iş bulma olasılığı yüksek olan eğitim düzeyi yüksek kadınlar çocuk bakım desteğine başvuruda bulunmuştur. Diğer ülke örneklerini incelediğimizde, genellikle desteğin kadının çalışma şartından bağımsız olarak, belli bir yaşın altında çocuk sahibi düşük gelirli ailelere/kadınlara verildiği ya da gelirden bağımsız olarak belirli bir yaşın altındaki çocuk sahibi

tüm ailelere evrensel bakım desteği sağlandığı görülmektedir. Çocuk bakım destekleri yoluyla nihai olarak kadın istihdamının artırılması amaçlanmaktadır.

Programın ilk başlarında yüksek olan projeye başvuru sayıları, süreç ilerledikçe düşmektedir. Başvuru prosedürünün, hedef kitledeki kadınların eğitim düzeylerinin düşüklüğü ve bürokratik süreçler hakkında tecrübesizliği ve kalan sürenin kısılması, annelerin projeden bekledikleri faydanın azalmasına neden olmaktadır. Annelerin 0-24 ay arasındaki çocuklarının bakım desteğinden faydalandırılması nedeniyle, projenin süresi kısaltıkça veya çocuğun yaşı projenin yaş limiti olan 3 yaşına yaklaştıkça annelerin projeye başvuruda bulunma istekleri azalmaktadır. Hedeflenen kesin kayıt sayısı olan 5.000 (14 Ekim 2016'da kabul edilen Büyük Değişiklik sonrası 5.500) anneye Antalya, Bursa ve İzmir illerinde ulaşılamadığı için Aralık 2016'da Ankara ve İstanbul illeri de proje kapsamına dahil edilmiştir. Bu illerle beraber hedef sayıya ulaşılamamıştır. Ankara'da 2250 kadın ön kayıt yaptırdığı halde sadece 696 kadın aktif kesin kayıt yaptırmıştır. İstanbul'da ön kayıt yaptıran kadın sayısı 6998 iken aktif kesin kayıt yaptıranlar 1815'dir. Projenin bitime bir yıldan az bir sürenin kalması kadınların başvuru süresinde isteksiz davranmalarına yol açmaktadır.

Projenin tanıtımı için kullanılan stratejiler hedef kitleye ulaşılmasında güçlük yaşanmasına sebep olabilir. Proje sürecinde hedef kitlenin karakteristikleri dikkate alınarak tanıtım stratejilerinin gözden geçirilip tekrar yapılandırılması söz konusu olmadığı için projeye sonradan dahil edilen Ankara ve İstanbul'da istenen katılım sağlanamamıştır.

Proje kapsamında çocuğun bakıldığı eve ziyaretler gerçekleştirilerek "Ev Ziyaret Raporu" oluşturulmuştur. Ziyaret edilecek olan evler proje için tasarlanan bilgisayar programı ile rassal olarak seçilmekte ve seçilen evler yerel ofislerdeki proje elemanları tarafından ziyaret edilmektedir. Eylül 2015 tarihinden Ağustos 2017 tarihinin sonuna kadar 8463 ev ziyareti gerçekleştirilmiştir. Her ay toplam kayıtların Antalya ve İzmir'de %8'ine, Ankara ve İstanbul'da %9'una ve Bursa'da %5'ine olmak üzere düzenli olarak ev ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaretlerde hem bakıcılardan nicel veriler toplanmış hem de denetimler gerçekleştirilmiştir. Bakıcılardan soru formu ile veriler toplandığı gibi ev ziyarettinde bulunan ekip (bir çocuk gelişim uzmanı ve bir proje asistanı) gözlem notları da tutmuştur. Fakat, "Ev Ziyaret Raporu" oluşturulurken sadece bakıcılardan veri toplanması projeye sınırlılık getirmektedir. Projenin temel hedef kitlesi olan çalışan annelerden sistematik olarak benzer verilerin toplanmaması eksiklidir. Annelerin görüşleri projenin daha verimli hale getirilmesinde önemli bir role sahip olabilir.

Bu bağlamda proje kapsamında annelerden veri toplanmadığı için etki analizi annelere odaklanmıştır. Evde Çocuk Bakımı Projesinin amacı kayıtlı kadın istihdamının artırılması olması nedeni ile bakıcıların da SGK'nın amaçları açısından annenin istihdam ettiği bir kişi olmasından dolayı, etki analizinde annelere yoğunlaşılması, projenin verimliliğini anlamak açısından doğrudur. İşveren annenin kayıtlı çalışması ile bakıcının sigortalı çalışma ve çalışma şartlarının iyileşmesi birbiri ile bağlantılıdır. Annenin sigortalı çalıştığı müddetçe bakıcının da sigortalı çalışma ihtimali kuvvetlidir. Bu nedenlerle, annelere yoğunlaşmak, Evde Çocuk Bakım Projesinin verimliliğini anlama konusunda daha faydalı olacaktır. Ayrıca, etki analizi kapsamında bakıcılara ilişkin sorular annelere sorulmuş ve değerlendirilmeler de raporda yer almıştır.

Evde Çocuk Bakımı Projesi kapsamında usulsüzlüklerin tespit edilmesi için geliştirilen sistem projenin daha verimli hale getirilmesine katkı sağlamıştır. Sanal olarak SGK veri tabanı, Memis ve Halk Bankası Web Servisleri aracılığı ile otomatik sorgulamalar yapılarak kişinin ödeme almaya hak kazanıp kazanmadığı tespit edilmiştir. Sorgulamalardan geçenler ödeme listelerine alınarak aylık ödemeleri

gerçekleştirilmiştir. İhlale düştüğü düşünülenler ise ihlal listesine alınmışlardır. Sanal ortamda yapılan denetimin odağında anne bulunmaktadır. Ev ziyaretlerinde ise bakıcı ve çocuğun, Kuruma bildirilen evde olmadığına üç kere tespit edilmesi halinde durum sosyal güvenlik denetmenlerine gönderilmekte, faydalanıcı anneler proje kapsamından çıkarılmaktadır. Burada da denetimin odağında bakıcı yer almaktadır. Sosyal güvenlik denetmenlerince usulsüzlüklerin tespit edildiği durumlarda yapılan ödemelerin geri alınması için işlem başlatılmaktadır. Proje süresince 116 kişinin usulsüzlük yaptığı kesinleşmiştir ve usulsüzlük sonucu oluşan 97.050 Avro olan toplam borç miktarının 55.515 Avrosu geri alınmış ve geri kalan ödeme için icra takibi başlatılmıştır. Geliştirilen bu denetim mekanizmaları projenin verimli hale getirilmesine yardımcı olmaktadır.

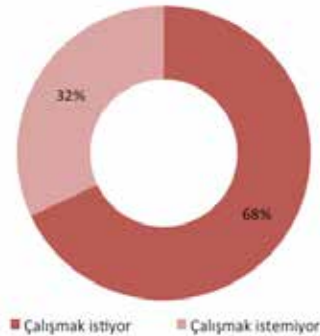
4.3. Etkinlik

Programdan faydalanan kadınların çalışmama nedenleri arasında %47 ile ilk sırada çocuk bakımı gelirken, ikinci sırada %23 ile doğum (analık) izni yer almaktadır. Dolayısıyla, kadınların çalışma hayatında yer almaması veya işe dönememesini etkileyen en önemli faktör çocuklarına kendileri bakmak zorunda kalmalarıdır. Programdan yararlanamayan kadınların ise çalışmama nedenlerinin başında %70 ile çocuklarına bakmak zorunda olmaları gelmektedir. Dolayısıyla, program, çocuklarına bakma zorunluluğu nedeniyle çalışmayan annelere çalışma imkanı sağladığı için etkili olmuştur. Ayrıca, programa başvurduğu halde çeşitli nedenlerle programdan faydalanmayan annelerin de gelecekte benzer programlar sayesinde iş hayatına dönmelerine imkan sağlanabilir. Bu açıdan, yeni programlar için yeterli politika alanı halen mevcuttur.

Projeden faydalanan kadınların %74'ü proje bittikten sonra da çalışacağını belirtmiştir. Aynı zamanda proje başladığında çalışmakta olan proje faydalanıcısı kadınların %57'si proje olmasaydı işinden ayrılmayı düşündüğünü ifade etmiştir. Bu iki husus birlikte değerlendirildiğinde, projenin kadının kayıtlı olarak çalışma hayatına kazandırılması amacına ulaşmak açısından büyük ölçüde etkili olduğunu göstermektedir.

Projeden faydalanan anneler arasında projeye başvurduklarında fiilen bir işte çalışmayanların oranı %12'dir. Proje bu grup anneleri işgücü piyasasına çekme başarısı göstermiştir ve proje öncesi çalışmayan anneler arasında proje sonrası çalışmayı planlayan annelerin oranı %68'tir (bkz. Şekil 16). Programdan faydalanmayan kadınların %30'unun halen bir işte çalışmadığı düşünüldüğünde proje çalışmayan kadınları hem kayıtlı istihdam altına alma hem de işgücü piyasasında kalma isteklerini artırma konusunda etkili olmuştur.

Şekil 16. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerin Proje Sonrası Çalışma İstekleri

Proje, bakıcılara ödenen ücret seviyesinde de önemli bir katkı sağlamıştır. Program öncesinde kadınlar bakıcılarına 703,94 TL ortalama ücret ödemekte idiler. Bu ücret kadınların ortalama aylık gelirini %36'sına denk gelmektedir. Program esnasında ise çocuk bakıcısına 2017 yılı itibarıyla 1.511 TL civarında ödeme yapıldığını dikkate aldığımızda programla beraber bakıcı piyasasına bakıcı başına 808 TL civarında net girdi sağlanmıştır. Program hem annelerin maliyetlerini azaltma hem de bakıcıların daha yüksek ücretler almaları konusunda etkili olmuştur.

Programa başlamadan önce bakıcıların %89'unun sigortasız olarak çalıştığı dikkate alındığında program bakıcıları kayıtsız ekonomiden kayıtlı ekonomi içine dahil ederek kadınların istihdama kazandırılması konusunda etkili olmuştur.

4.4. Etki

Dünya genelinde kadınların işgücüne katılım oranları erkeklerden daha düşüktür (ILO 2017). Gelişmiş ülkelerde kadınların kayıtlı ekonomide ücretli ve maaşlı tam zamanlı çalışma oranları düşük iken gelişmekte olan ülkelerde kadınlar genellikle ücretsiz aile işçisi veya kayıt dışı güvencesiz işlerde çalışmaktadırlar (TheWorld'sWomen, 2015; World EmploymentandSocial Outlook-Trends, 2017). Gelişmiş ülkelerde kadınların kayıtlı istihdamda kısmi zamanlı olarak çalışmalarının temel nedenlerinden birisi çocuk bakım sorumlulukları (Walby ve Olsen, 2002) iken; gelişmekte olan ülkelerde kadınların kayıt dışı çalışmalarının veya işgücü piyasasına hiç girememelerinin temel nedenlerinin başında çocuk bakım sorumlulukları gelmektedir. TÜİK Aile Yapısı 2016 çalışmasına göre 5 yaş altındaki çocukların gündüz bakımları %86 ile anneleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Kayıtlı tam zamanlı olarak çalışan kadınların oranının işgücü piyasasında artırılabilmesi için kadınların çocuk bakım sorumluluklarının hafifletilmesi veya kadınlara bu konuda destek verilmesi gerekmektedir. Çocuk bakım maliyetlerinin yüksek olması veya yaygın ve ulaşılabilir olmaması kadınları iş ve çocuk bakımı sorumlulukları arasında sıkıştırarak düşük geliri ve güvencesiz işlerde çalışmaya yönlendirmektedir. Çocuk bakım desteklerinin verilmesi veya maliyetinin düşürülmesi, kadınların kayıtlı istihdam da kalma olasılıklarını kuvvetlendirmektedir. Kadınların işgücü piyasasına girmesi beraberinde çocuk bakıcılığına olan ihtiyacı da artırmaktadır. Fakat, kamu otoriteleritarafından sağlanan formal bakım hizmetlerinin az olması ve özel sektör tarafından sunulan hizmetlerin pahalı olması, bakım hizmetlerinin enformel ilişki ağları içinde kayıt dışı istihdam olarak gelişmesine neden olmaktadır. Kadınların işgücü piyasasında oranlarının artması aynı zamanda kayıt dışı olarak diğer kadınların onların çocuklarına bakmaları ile mümkün hale gelmektedir. Bundan dolayı, kadınların kayıtlı istihdama çekilmesi için geliştirilen projeler hem annelerin hem de kayıt dışı çalışan bakıcıların kayıtlı istihdama çekilmesini sağlamalıdır. Evde Çocuk Bakımı Projesi çalışan anneleri formal sektör içinde tutmayı hedefler iken ikincil olarak da enformel sektörde çalışan bakıcıların kayıtlı hale getirilmesini hedeflemektedir. Projenin yaratmış olduğu etkiler aşağıda farklı başlıklar altında tartışılmaktadır.

4.4.1. Annelerin Sigortalılığının Teşviki

İşgücü piyasasında daha uzun süre kalan kadınların kayıtlı ekonomi içinde tam zamanlı çalışma olasılıkları yüksek olduğu gibi işe bağlılıkları da yüksektir (Marks ve Houston, 2002). Proje başlamadan önce annelerin %88'i fiili olarak bir işte çalışmaktadır (bkz. Ek 1 Soru 7). Toplam çalışma yıllarının ortalaması 9.94 ve sigortalı çalışma yıllarının ortalaması da 9.27'dir (bkz. Ek 1 Soru 8). Sigortalı çalışma sürelerinin uzun olması annelerin işgücü piyasasında kalma eğilimlerinin yüksekliğini göstermektedir.

Projeden faydalanmayan annelerin %70'i kayıtlı olarak çalışırken %30'u ise ücretli bir işte çalışmamaktadır (bkz Ek 2 Soru 2). Faydalanmayan annelerin sigortalı çalışma sürelerinin ortalaması 8.88 yıl ve toplam çalışma sürelerinin ortalaması ise 9.22 yıldır (bkz

Ek 2 Soru 7). Bu grup annelerin de istihdamda kalma olasılıklarının yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Faydalanmayan anneler arasında nerede ise üçte birinin çalışmıyor olması, projenin doğrudan etkisinin güçlü olduğuna işaret etmektedir. Özellikle bu çalışmayan annelerin %98'inin Evde Çocuk Bakımı Projesine dahil olsalardı, sigortalı bir işte çalışmayı düşüneceklerini belirtmiş olmaları (bkz. Ek 2 Soru 24), projenin kadınları çalışmaya teşvik ettiğinin göstergesi olarak okunabilir.

Görüldüğü üzere ister projenin faydalanıcısı olsun ister sadece ön kayıt yaptırmış olsun projeye temel olarak uzun süredir kayıtlı istihdam içinde yer alan kadınlar başvurmuştur. Bunun iki temel nedeni vardır. Birincisi, projeye başvuru şartları ile ilgilidir. Ön kayıt başvuruları sistem üzerinden sorgulanacağından ön kayıt tarihinden önce 4/a sigortalısı olarak çalışmış olmak veya ön kayıt esnasında sigortalı çalışıyor olmak şartı getirilmiştir. Kadınlar başvuru esnasında çalışmıyor veya kayıtsız çalışıyor olsalar bile daha önce 4/a kapsamında sigortalı çalışmış olma şartı getirildiği için çalışma hayatının herhangi bir döneminde sigortalı çalışmamış kadınların projeye başvurma ihtimali düşüktür. Kadınların sigortalı iş bulma ihtimalleri de az olduğu için hiçbir şekilde sigortalı çalışmamış kadınların da projeye başvuru esnasında sigortalı bir iş bulma ihtimalleri de zayıftır. Proje öncesi sigortalı çalışmış veya projeye başvuru esnasında sigortalı çalışıyor olma şartı getirildiği için hali hazırda uzun dönemler sigortalı olarak çalışmış veya çalışan kadınlar proje başvurmuşlardır. Bundan dolayı, proje kayıtlı ekonomi içinde hiçbir şekilde girememiş olan kayıtsız çalışan kadınları kapsama konusunda sınırlı kalmıştır. Çalışma hayatının hepsini sigortasız geçiren kadınların proje dolayısı ile sigortalı çalışma ihtimalleri oldukça azdır.

İkinci olarak, projenin bu ön şartından dolayı çoğunlukla lise ve üniversite eğitimi olan kadınlar projeye başvurmuştur. Çünkü kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücü piyasasında kalma ve kayıtlı çalışma eğilimleri artmaktadır. TÜİK verilerine göre yükseköğretim veya fakülte mezunları arasında kentsel işgücüne katılım oranları ilk sırada yer almaktadır ve lise mezunları ikinci sıradadır (bkz. Şekil 14). Projeye başvuran annelerin karakteristikleri işgücü piyasasının bir yansımasıdır. İşgücü içinde ilköğretim ve ortaokul mezunu kadınların oranlarının düşük olması projenin başvuru sürecine de yansımıştır. Proje kadınları çalışmaya teşvik etmektedir, fakat projenin işgücünden daha fazla düşme ihtimali olan eğitim seviyesi düşük ve hiçbir şekilde kayıtlı ekonomi içine girmemiş olan kadınları da kapsayacak hale getirilmesi önemli bir husustur.

Genel olarak, eğitim seviyeleri daha düşük olan annelerin güvencesiz çalışma ihtimalleri daha kuvvetlidir. Bundan dolayı proje kapsamındaki annelerin eğitimlerine göre sigortalı ve toplam çalışma yıllarının ortalaması incelenmiştir. Tablo 11'de görüldüğü gibi programdan faydalanan annelerin eğitim düzeyleri ve çalışma süreleri arasında büyük farklılıklar yoktur. Faydalanmayan annelerinde sigortalı çalışma ve toplam çalışma yılları da benzerlik göstermektedir. Program her grupta işgücü piyasasında kalma eğilimleri yüksek olan kadınları kapsamıştır.

Tablo 11. Annelerin Eğitime Göre Ortalama Çalışma Süreleri

	Faydalanan		Faydalanmayan	
	Sigortalı Çalışma	Toplam Çalışma	Sigortalı Çalışma	Toplam Çalışma
İlkokul	8.16	9.43	8.94	9.29
Ortaokul	8.06	9.34	6.33	6.93
Lise	9.90	10.52	9.98	10.05
Ön Lisans- Meslek Y.O.	8.37	8.90	7.02	7.40
Fakülte	9.76	10.23	8.99	9.36

Proje kapsamında yer alan annelerin sektörlere göre sigortalı ve toplam çalışma yıllarının ortalaması incelendiğinde sektör bazında sigortalı çalışma yılı ile toplam çalışma yılları arasında büyük farklar olmadığı görülmektedir (bkz. Tablo 12). Hemen hemen her sektörde anneler bir yıl veya daha az sigortasız çalışmışlardır. Faydalanmayan çalışan annelerin sektörel bazda sigortalı ve toplam çalışma süreleri arasında da önemli farklılıklar mevcut değildir.

Bu noktada birkaç gözlem yapmak doğru olacaktır. Yukarıdaki sonuç, projenin uygulandığı illerin ortak karakteristikleri ile ilişkilidir. Saha çalışmasının yapıldığı İzmir, Bursa ve Antalya illerinin gelişmişlik düzeyleri yüksektir. Bu üç il, İstanbul ve Ankara'dan sonra gelmektedir. Bir açıdan, bu, projenin kayıtlı kadın istihdamını artırması yönünde başarı şansını artıran bir unsur oluşturmaktadır. Gelişmişliğin yüksek olması, hem iş imkanlarının hem de kayıtlı çalışma konusunda bilincin fazla olmasını da beraberinde getirmektedir.

İkinci olarak, ağ etkilerinin toplam çalışma ile sigortalı çalışma arasındaki yakınlıkta etkili olduğu düşünülmektedir. Modern ağ teorileri, sosyal etkileşimin enformasyonun varlığından ziyade, hangi kanalla geldiğinin daha fazla bireylerin davranışlarında belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, projeyi duyan anneler yakınlarında olanlara ve tanıdıklarına projeyi haber vermişlerdir. Bu tür enformel iletişim kanalları, diğer annelerin de başvurmasını teşvik etmiştir. Nitekim, saha çalışmasında, her ne kadar ağ etkileri üzerine soru sorulmamış olsa da, aynı işyerinde, aynı apartmanda yaşayıp, projeden faydalanan çok sayıda anne ile karşılaşmıştır.

Tablo 12. Annelerin Sektöre Göre Ortalama Çalışma Süreleri

	Faydalanan		Faydalanmayan	
	Sigortalı Çalışma	Toplam Çalışma	Sigortalı Çalışma	Toplam Çalışma
Tarım	8.25	9.25	12	12
Tekstil	9.91	10.88	8.75	8.89
Turizm	10	10.82	9.24	9.48
Ticaret (Satış ve Pazarlama)	8.97	9.69	8.20	8.46
Bankacılık, finans ve sigorta hizmetleri	10.32	11.33	7.37	7.70
Gıda	8.20	9.31	7.17	7.33
İşsiz	7.94	8.36		
Diğer	9.50	9.59	8.72	9.14
Eğitim	9.73	10.56	10.75	10.75
Sağlık	9.20	9.79	8.86	9.27
Hukuk	9.10	9.31	6.80	6.80
İnşaat	8.75	9.18	9.00	10.17
Otomativ	8.81	9.00	9.38	9.63
Güvenlik	8.59	9.12	7.20	7.40

Projeden faydalanan annelerin mesleklerine göre kayıt dışı çalışma durumu incelendiğinde her bir meslek grubunda kayıt dışı çalışmanın birkaç ay olduğu görülmektedir. Faydalanmayan çalışan anneler için de benzer bir durum söz konusudur (bkz. Tablo13).

Tablo 13. Annelerin Mesleklerine Göre Ortalama Çalışma Süreleri

	Faydalanan		Faydalanmayan	
	Sigortalı Çalışma	Toplam Çalışma	Sigortalı Çalışma	Toplam Çalışma
Tarım işçisi	10.00	10.00	8.00	8.00
Sanayi işçisi	9.29	10.06	7.23	7.41
Büro ve Müşteri Hizmetleri	9.84	10.46	9.16	9.44
Satış ve Pazarlama görevlisi	9.21	10.09	8.50	9.04
Temizlik görevlisi	8.45	9.41	8.97	9.21
Diğer	7.64	7.88	9.15	9.45
Sağlık Personeli	8.79	8.93	8.14	8.05
Öğretmen	9.40	9.56	9.53	9.73
Özel güvenlik	8.05	8.95	7.00	7.20
Avukat	8.14	8.14		
Mühendis	9.60	9.85	7.00	7.00

Annelerin %74'ünün çocukları proje desteği almaya başladıklarında 1 yaşın altındadır (bkz. Ek 1 Soru 6). Proje öncesindeki yüksek çalışma oranı ile beraber düşünüldüğünde, küçük çocukları olsa bile annelerin imkan bulabildiklerinde çalışmayı tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır. Projeden destek alamıyorsa çalışmayacağını ifade edenlerin yüksekliği (%57), küçük çocuklu kadınların çalışma eğiliminde ücretin oynadığı yüksek rolü de göstermektedir.

Çocuk bakımının ulaşılabilir ve hesaplı olduğu durumlarda kadınların işgücüne dönme ve işgücünde kalma olasılıkları yüksektir (Hegwisch ve Gornick, 2011). Lüksemburg Gelir Araştırmasının verilerinin analiz edildiği bir çalışma, üç yaş altındaki çocuklar için sağlanan bakım desteklerinin yaygın olduğu ülkelerde annelerin işgücü piyasasının dışında uzun süre kalmadığı ve işgücü piyasası ile olan bağlarının kopmadığını göstermiştir (Misra, Bduing ve Boeckmann, 2011). Küçük çocuklu annelerin, proje kapsamında seçilmesi, projenin uzun dönemli etkilerinin daha büyük olmasını ve projeden destek alan annelerin işgücü piyasasında kalmalarını sağlamıştır.

Proje öncesi çalışmayan faydalanıcı annelerin çalışmama nedenleri arasında ilk sırada çocuk bakımı ve ikinci olarak doğum izni gelmektedir (bkz. Ek 1 Soru 12). Faydalanmayan ve çalışmayan annelerin de çalışmama nedenlerinin başında çocuk bakımı gelmektedir (bkz. Ek2 Soru 23). TNSA 2013 araştırmasının verilerinde de kadınların işgücü piyasasına katılmalarının önündeki önemli engellerden biri olarak çocuk bakım sorumluluklarının geldiğine işaret edilmektedir (bkz. Tablo 2). TNSA 2013 araştırmasının sonuçlarına göre

25-29 yaşları arasındaki kadınların %35'inin ve 30-34 yaşları arasındaki kadınların ise %38'inin çalışmama nedenleri çocuk bakım sorumluluklarıdır. Görüldüğü gibi proje, çocuk bakımından dolayı işgücü piyasasının dışına çıkmış anneleri, kayıtlı istihdama geri kazandırmıştır.

Projeye başvurmadan önce herhangi bir işte çalışan annelerin yüzde 57'si eğer proje olmasaydı, işlerini bırakmayı düşündüklerini söylemektedir. Bu durum, projenin anneler üzerinde olumlu bir etki oluşturduğunu ve proje olmasaydı işgücü dışında kalacak önemli bir kesimin istihdamının sağlandığını göstermektedir.

Proje bittikten sonra annelerin %74'ü çalışmaya devam etmeyi planlamaktadır (bkz. Ek 1 Soru 29). Proje işgücü piyasasından çekilme olasılığı olan anneleri işgücü piyasasında tutarak kadınların kayıtlı olarak çalışmasını teşvik ettiği gibi, proje sonrasında da işgücü piyasasında kalma olasılıklarını artırmaktadır. Çalışmaya devam etme nedenleri arasında aile bütçesine katkı, ekonomik bağımsızlık ve sigortalı çalışmak gelmektedir. Anneler sigortalı çalışarak emeklilik hakkını kazanmayı (%76) önemli görmektedirler (bkz. Ek 1 Soru 9, 29, 30 ve 31). Faydalanmayan çalışan annelerin çalışma nedenleri de benzerlik göstermektedir (bkz. Ek 2 Soru 8). Proje kapsamındaki annelerin sigortalı çalışma oranlarının yüksek olduğu düşünüldüğünde aile bütçesine katkıda bulunmak ile sigortalı çalışmak birbirinin ikamesi durumunda değildir. Anneler arasında kayıtlı çalışma kültürü proje esnasında daha fazla yerleşmiştir ve kayıtlı istihdam içinde kalarak emeklilik haklarını elde edebileceklerinin farkındadırlar.

Sigortalı olarak çalışmaya devam etmek isteyenlerin arasında sağlık hizmetlerinden yararlanmayı seçenler ise %22 düzeyindedir (bkz. Ek 1 Soru 31). Sağlık hizmetlerinin ön plana çıktığı gruptaki annelerin, alternatif bir sağlık güvenceleri olmadığı ve ailesinde tek kayıtlı istihdamda çalışan kişi olduğu sonucu çıkarılabilir.

Çocuk bakım sorumlulukları kadınların emek piyasasındaki varlıklarını sürekli sektöre uğrattığı için kadınların işte tecrübe edinme ve kendilerine yatırım yapma olasılıklarını da azaltmaktadır (Walby ve Olsen, 2002). Bundan dolayı, kadınların işgücü piyasasındaki ikincil konumlarını değiştirilebilmelerinde çocuk bakım desteği oldukça önemli bir role sahiptir. Çocuk bakım desteği annelerin çalışma hayatında kalmasını teşvik etmenin yanında (Ahn, 2012; Blau ve Tekin, 2007; Meyer vd. 2002), bakım desteği annelerin meslek edindirme kurslarına daha fazla gitmesine de olanak sağlamaktadır (Blau ve Tekin, 2007). Bu bağlamda Evde Çocuk Bakım Projesi annelere bu imkanı sağlamıştır. Proje süresince annelerin %18'i meslek edindirme kursu almış ve %26'sı ise kurs almayı planlamaktadır (bkz. Ek 1 Soru 15). Programdan faydalanmayan çalışan kadınların %55'i ise kurs almıştır (bkz. Ek 2 Soru 11).

Programdan faydalanan kadınlar arasında mesleki kurs alanların oranı faydalanmayanlara göre daha azdır fakat genel olarak kadınların mesleki bilgi ve yeteneğinin artırması, işgücü piyasasında kalıcı olma eğiliminde olduklarının göstergesidir. Bu veriler kadınların işgücü piyasasında kayıtlı olarak çalışabilmeleri için beceri ve yeteneklerini geliştirmelerinin zorunlu olduğuna işaret etmektedir. Beşeri sermayelerine yatırım yapan kadınlar diğerlerine göre daha uzun süre ve kayıtlı olarak istihdam edilmekte ve istihdamdan düşme olasılıkları da azalmaktadır. Bundan dolayı, kadınların beceri ve yetenek kazanabilecekleri fırsatların yaratılması önemlidir. Proje, kadınların çocuk bakım sorumluluklarını hafifletip maliyetlerini azaltarak kadınlara işgücü piyasasında daha nitelikli işler için gerekli becerileri kazanmalarına olanak tanımıştır.

4.4.2. Bakıcıların Sigortalılığının Teşviki

Birçok ülkede, ev hizmetlerinde ücretli çalışanlar iş kanunu kapsamında yer almadıkları için temel haklardan yararlanamamaktadırlar. Asgari ücret, yıllık izin, doğum izni, çalışma saatlerinin sınırlandırılması gibi haklar ev hizmetlerinde ücretli çalışanlar için söz konusu değildir. Bu nedenle, bu sektörde kayıt dışı çalıştırma oldukça yaygındır (ILO 2013). Ülkemizde de ev hizmetleri ile ilgili yapılan araştırmalarda ev hizmetleri alanında enformel ilişkilerin hakim olduğu ve kayıt dışı çalışmanın yaygınlığı dikkat çekmektedir (Rittersberger-Tılıç ve Kalaycıoğlu, 2012). Benzer bir durumun proje öncesinde çalışan bakıcılar içinde mevcut olduğu tespit edilmiştir. Proje öncesi çocuğunu bakıcıya baktıran annelerin, bakıcılarının sadece %11'i sigortalı olarak çalışmaktadır (bkz. Ek 1 Soru 18). Projeden faydalanmayan annelerin bakıcılarının ise sigortalı çalışma oranı %22'dir (bkz Ek 2 Soru 16). Her iki bakıcı grubunda sigortasız çalışmanın yaygın olduğu görülmektedir. Proje ile kayıt dışında çalışan bakıcıların hepsi kayıtlı istihdama çekilmiştir.

Uzun dönemde bakıcıların sigortalılığının teşviki için annelerin en önemli olarak gördüğü araç bakıcıların sigorta primlerinin düşürülmesidir. İkinci sırada ise, vergi teşviki gelmektedir (bkz. Ek 1 Soru 36). Programdan faydalanmayan annelerde bakıcıların sigortalı çalıştırılmasının teşviki için benzer politikaları önemli olarak görmektedirler (bkz. Ek2 Soru 27). Alternatiflerden birisi olarak, sigorta primlerinin düşürülmesi anneler için bir fayda teşkil ederken kendi maliyetini devlete yansıtmayı istemektedir. Annelerin sigorta primlerine devlet katkısı sağlanması, kısa vadede kayıtlı kadın istihdamına bir destek sağlasa da uzun dönemde, kayıtlılık üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Zira, sigorta primi ücretin bir unsuru olarak değil, devletin yüklediği bir yük olarak algılanmaya başlanabilmektedir. Bu da sigortalılık kültürü üzerinde olumsuz bir etki doğurmaktadır. Üçüncü olarak, bakıcıların sigorta primine katkısının artırılması bakım hizmetlerinde ücretlerin düşmesine yol açarak kayıt dışı çalışma eğilimi artırır. Bu veriler bakıcıların kayıt dışı istihdamını azaltmak için düşük gelirli çalışan annelere farklı politikalar ile destek verilmesinin ne kadar önemli olduğunun işaretidir.

Projeye başlamadan önce kadınların küçük bir oranı çocuklarını kreşe gönderirken (%0.5), bakıcıya bakıranların küçük bir oranı bakıcılarını sigortalı (%13) çalıştırmaktaydı. Kreş ve sigortalı bakıcı sayısı proje başlamadan önce annelerin çocuk bakımını kayıtlı ekonomi içerisinde çözdükleri oranı göstermektedir. Dolayısıyla, proje kayıtdışı ekonomik faaliyetin çok büyük oranda yer aldığı bir sektörü hedef almış ve bu sektörde kayıtlı ekonomiye geçişi önemli ölçüde teşvik etmiştir.

Projede kapsamında yer alan bakıcıların yaş ortalaması 40, projeden faydalanmayan kadınların bakıcılarının yaş ortalaması ise 41'dir. Bakıcıların yaşları sigortalı çalışmaları arasındaki ilişki Tablo 14'de gösterilmektedir. Her iki bakıcı grubunda yaş ortalamaları yakındır. Bakıcıların yaş ortalamaları yüksek olsa da proje daha önceden sigortalı çalışan bakıcıların sigortalılık sürelerine katkı sağladığı gibi sigortasız çalışanları da kayıtlı istihdama kazandırmış ve sigortalı çalışmaları konusunda teşvik etmiştir. Proje bakıcıların proje sonrası kayıtlı istihdam içinde kalma eğilimlerini olumlu yönde etkilemektedir.

Tablo 14. Bakıcıların Sigortalı Çalışma Durumuna Göre Yaş Ortalamaları

	Proje kapsamında olan bakıcılar	Proje kapsamında olmayan bakıcılar
Sigortalı	40.26	43.30
Sigortasız	-	40.09

4.4.3. Ülke Ekonomisine Doğrudan ve Uyarılmış Etkiler

Yapılan proje ve uygulanan programların ekonomik etkilerini sayısal olarak hesaplayabilmek için çeşitli ölçüm yöntemleri mevcuttur. En yaygın kullanılan yöntemlerden biri ise; literatürde çoğunlukla "harcama yaklaşımı" olarak da bilinen, proje ya da programa yapılan kamusal harcamanın tahmin edilmesine dayanan yöntemdir. Evde Çocuk Bakımı Projesi kapsamında projenin başlangıcından 17 Ağustos 2017 tarihine kadar idari harcamalar ve diğer kalemler hariç olmak üzere yaklaşık 140.977.032 TL (34.384.642 Avro)² harcama gerçekleştirilmiştir.

Gerçekleştirilen yaklaşık 140 milyon TL'lik harcamanın ekonomide en az kendisi kadar doğrudan bir etki yarattığını söylemek yanlış olmamakla beraber; gerçekleştirilen projenin niteliğine bağlı olarak başka doğrudan etkiler de mevcut olabilir. Evde Çocuk Bakımı Projesinin en önemli etkisi ise, yukarıda da bahsedildiği üzere proje faydalanıcısı anneleri ve bakıcıları sigortalı olarak çalışmaya teşvik etmesidir. Dolayısıyla, projenin ülke ekonomisine etkisi doğrudan yapılan kamusal harcamayla sınırlı kalmamaktadır. Sigortalı olarak çalışan ya da gelecekte de çalışmayı düşünen annelerin ve bakıcıların proje sayesinde işgücü piyasası içinde kalmaları, onların ülke ekonomisine mal ve hizmet üreterek katkıda bulunmalarını ve yaptıkları üretim katkısı nispetinde de gelir elde etmelerini sağlayacaktır. Elde edilen gelir ise ekonomik dolaşım içerisinde devlete vergi ve prim gelirleri olarak yansiyacaktır. Bu nedenle, öncelikle anne ve bakıcıların proje sayesinde elde ettikleri ve gelecekte elde edecekleri gelirlerin hesaplanması gerekir.

Doğrudan etkilerin dışında, bir diğer ekonomik etki ise uyarılmış etkilerdir. Buna göre, proje faydalanıcısı anne ve bakıcıların elde ettikleri gelirin bir kısmı yeniden mal ve hizmetlere harcanarak, başka sektörlerin ürettikleri çıktıya talep artışı sağlanmış olur. Bu sektörlerin söz konusu talep artışına üretimlerini artırarak karşılık vermeleri üzerine ekonomide uyarılmış etkiler ortaya çıkar. Sonuç olarak, Evde Çocuk Bakımı Projesinin gerçekleştirilmesiyle sağlanan ekonomideki üretim, gelir ve istihdam düzeyindeki ilk artış; çoğalarak üretim, gelir ve istihdam düzeyinde ilkinden daha büyük bir artışa sebep olur. Evde çocuk bakımı projesinin üretim, gelir ve istihdam üzerinde yaratacağı doğrudan ve uyarılmış ekonomik etkiler; ilk olarak proje faydalanıcısı olan annelerin gelirleri üzerinden ikinci olarak ise proje faydalanıcısı olan bakıcıların gelirleri üzerinden aşağıda hesaplanmıştır:

Annelerin Gelirleri Üzerinden Ekonomik Etkilerin Hesaplanması

Evde Çocuk Bakımı Projesinin anneler üzerinden doğrudan ekonomik etkilerinin hesaplanabilmesi için, proje faydalanıcısı anneler üç farklı gruba ayrılmışlardır. Her üç grubun içerdiği annelerin özellikleri ve her grupta yer alan proje faydalanıcısı annelerin tahmin edilen sayıları Şekil 17'de gösterilmiştir. Proje faydalanıcısı olup ödeme alan 11.400 anne olduğu ve bu annelerin ortalama olarak projeden 10 ay faydalandığı bilgisinden yola çıkılarak hesaplamalar yapılmıştır. Yapılan anketin ana kütleyi oluşturan proje faydalanıcısı anneleri en iyi şekilde temsil etme kabiliyeti olduğu düşünülmektedir, anket sonuçları 11.400 kişilik ana kütle için genelleştirilmiş ve her gruba düşen anne sayısı tahmin edilmiştir.

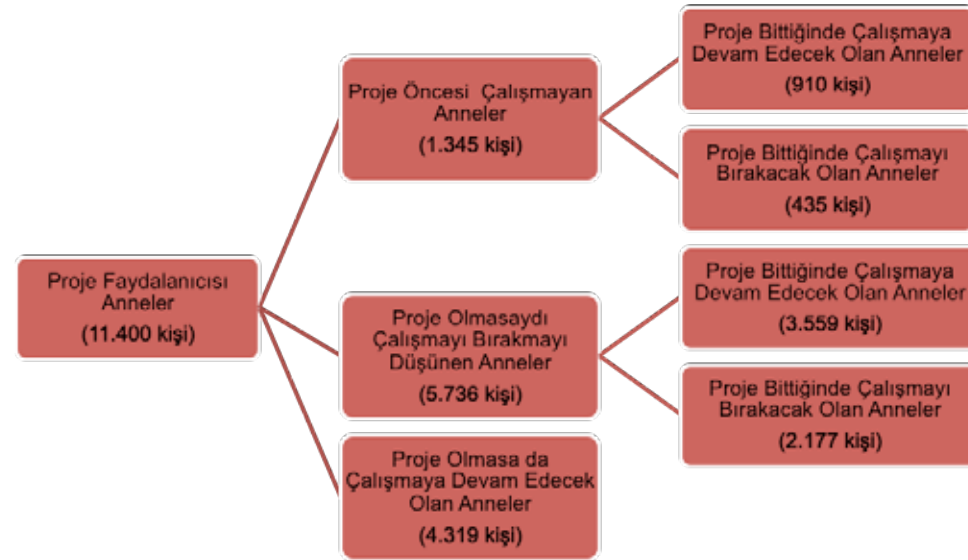
Birinci grup, evde çocuk bakımı projesine katılmak için başvurduğunda halihazırda fiilen bir işte çalışmayan ya da analık izni ve ücretsiz izin durumunda olan anneleri içermektedir. Bu grupta 1.345 anne yer almaktadır. Bu gruptaki annelerin bir kısmı proje bitse bile bundan sonra çalışmaya devam etme kararı almışken (910 anne), bir kısmı ise proje bitiminde çalışmayı bırakma kararı almışlardır (435 anne).

² Avro kuru 4.10 olarak alınmıştır.

İkinci grup, evde çocuk bakımı projesine katılmak için başvurduğunda halihazırda fiilen bir işte çalışmasına rağmen, proje olmasaydı çalışmayı bırakmayı düşünen anneleri içermektedir. Bu grupta 5.736 anne yer almaktadır. Aynı şekilde bu gruptaki annelerin de bir kısmı proje bitse bile bundan sonra çalışmaya devam etme kararı almışken (3.559 anne), bir kısmı ise proje bitiminde çalışmayı bırakma kararı almışlardır (2.177 anne).

Üçüncü ve son grup ise, evde çocuk bakımı projesine katılmak için başvurduğunda halihazırda fiilen bir işte çalışan ve proje olmasa da çalışmaya devam edecek olan anneleri içermektedir. Bu grupta 4.319 anne yer almaktadır.

Şekil 17. Proje Faydalanıcısı Annelerin Tipolojisi

Projenin birinci ve ikinci gruba giren annelere doğrudan bir ekonomik etki sağladığı açıktır. Çünkü; proje hem proje öncesi fiilen bir işte çalışmayan anneleri işgücü piyasası içine girmeye teşvik etmiş hem de proje öncesinde çalışmasına rağmen çalışmayı bırakmayı düşünen anneleri işgücü piyasası içinde kalmaları yönünde ikna etmiştir. Buna karşın, projenin üçüncü gruba giren annelere ekonomik bir etki sağladığı düşünülemez. Bu gruptaki anneler; hem proje öncesinde fiilen olarak zaten işgücü piyasası içinde bulunmakta, hem de proje olmasa da işgücü piyasasından ayrılmayı düşünmemektedirler. Dolayısıyla, bu gruptaki anneler için projeye katılıp katılmamak kendileri açısından bir davranış değişikliğine yol açmamıştır. Bu nedenle bundan sonraki bölümlerde sadece birinci ve ikinci gruba giren anneler üzerindeki ekonomik etkiler hesaplanmıştır.

Evde çocuk bakımı projesinin anneler üzerindeki doğrudan etkilerinden biri; evde çocuk bakımı projesine katılmak için başvurduğunda halihazırda fiilen bir işte çalışmayan ya da analık izni ve ücretsiz izin durumunda olan annelerin proje ile birlikte sigortalı olarak çalışmaya başlamaları olarak gerçekleşmiştir.

Anket sonuçlarına göre evde çocuk bakımı projesine katılmak için başvurduğunda halihazırda fiilen bir işte çalışmayan ya da analık izni ve ücretsiz izin durumunda olup, proje ile birlikte sigortalı bir işte çalışmaya başlayan annelerin deney grubu içerisindeki oranı %11,80'dir. Proje'nin başlangıcından projeye ön kayıtların kapatıldığı tarihe kadar toplamda 11.400 annenin projeden faydalandığı düşünüldüğünde; 1.345 annenin proje öncesinde fiilen çalışmamasına rağmen, proje ile birlikte kayıtlı olarak çalışmaya başladıkları tahmin edilmektedir.

Proje öncesinde fiilen bir işte çalışmayan toplam 1.345 annenin 910'unun proje bittiğinde de çalışmaya devam edecekleri, 435'inin ise proje bittiği zaman çalışmayı bırakacakları öngörülebilir. Bu durumda; Projenin bu gruba giren anneler üzerindeki doğrudan etkisini bulabilmek için, 910 annenin Projeye giriş tarihinden çalışma yaşamının sonuna kadar elde edecekleri toplam ücretin brüt bugünkü değeri ile 435 annenin Projeye giriş tarihinden Projeden ayrılış tarihine kadar elde edecekleri toplam ücretin toplanması gerekecektir.

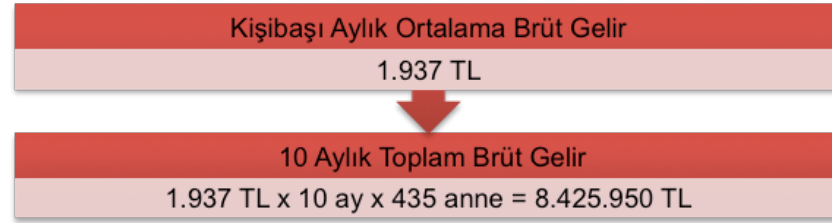
Projenin faydalanan annelerin prime esas aylık ortalama kazanç tutarlarının 1.937 TL olduğu göz önüne alındığında, 910 annenin yıllık toplam brüt gelirleri 21.152.040 TL olarak hesaplanabilir. Söz konusu annelerin ortalama 20 yıl çalışacakları varsayıldığında, annelerin 20 yıl boyunca toplam 423.040.800 TL brüt gelir elde edecekleri ortaya çıkar. 31.12.2016 gün ve 29935 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan T.C. Merkez Bankası tebliği ile 31.12.2016 tarihinden sonra Merkez Bankasına reeskont işlemlerinde uygulanacak iskonto faiz oranı yıllık yüzde 8,75 olarak belirlenmiştir. 20 yıllık toplam brüt gelir 8,75 faiz oranı ile iskonto edildiğinde, 910 annenin projeye giriş tarihinden çalışma yaşamının sonuna kadar elde edecekleri toplam gelirin brüt bugünkü değeri 196.577.034 TL olarak hesaplanmıştır (bkz. Şekil 18).

Şekil 18. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerin 20 Yıllık Brüt Geliri

Proje öncesinde fiilen bir işte çalışmayan 435 annenin ise proje bittiği zaman çalışmayı bırakacakları tahmin edilmektedir. Annelerin ortalama olarak 10 ay süresince projeden faydalandıkları ve bu süre içerisinde sigortalı olarak çalışma yaşamı içinde kaldıkları bilinmektedir. Annelerin prime esas aylık ortalama kazanç tutarlarının 1.937 TL olduğu göz önüne alındığında, 435 annenin 10 aylık toplam brüt gelirleri 8.425.950 TL olarak hesaplanabilir (bkz. Şekil 19).

Şekil 19. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerin 10 Aylık Brüt Geliri

Sonuç olarak; Evde Çocuk Bakımı Projesine katılmak için başvurduğunda halihazırda fiilen bir işte çalışmayan annelerin proje ile birlikte sigortalı olarak çalışmaya başlamaları üzerine, anneler toplamda 205.002.984 TL (196.577.034 TL+ 8.425.950 TL) brüt gelir elde edeceklerdir. Söz konusu anneler hesaplanan gelir kadar kendi çalıştıkları sektörlerde mal ve hizmet üretimi yapacaklar ve gayri safi yurt içi hasılaya elde ettikleri gelir nispetinde katkıda bulunacaklardır (bkz. Şekil 20).

Şekil 20. Proje Öncesi Çalışmayan Anneler Üzerindeki Doğrudan Ekonomik Etki

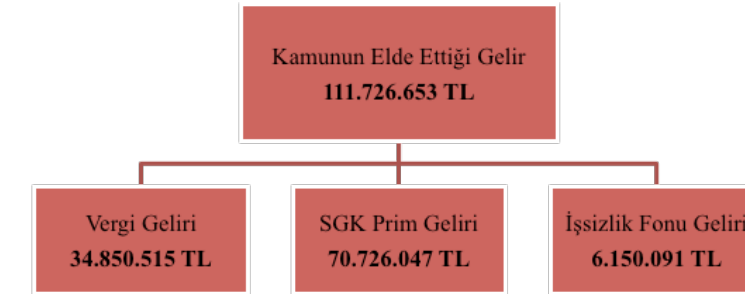
Proje faydalanıcısı anneler 5510 sayılı Kanun kapsamında 4/a sigortalısı olarak çalışmaktadırlar ve prime esas kazançları üzerinden uzun vadeli sigorta kolları, kısa vadeli sigorta kolları ve genel sağlık sigortası olarak %34,5 oranında (işveren ve işçi payı toplamı) prim ödemesi yapılmaktadır³. Bu durumda; proje öncesinde çalışmayan annelerin işgücü piyasasına girmeleri sonucu SGK'nın tahsil ettiği ve gelecekte tahsil edeceği prim gelirlerinde 70.726.047 TL artış olacağı hesaplanabilir. Ayrıca, proje faydalanıcısı annelerin prime esas kazançları üzerinden %3 oranında işsizlik sigortası primi (işveren ve işçi payı toplamı) SGK tarafından tahsil edilmekte ve işsizlik

3 İşveren payı üzerinden %5'lik prim indirimi teşviki hesaplama dahil edilmemiştir.

Sigortası Fonuna aktarılmaktadır. Bu durumda fona aktarılan işsizlik sigortası prim gelirlerinin ise 6.150.091 TL⁴ artacağı hesaplanabilir (bkz. Şekil 21).

Prime esas kazançları üzerinden uzun vadeli, kısa vadeli ve genel sağlık sigortası için %14 oranında ve işsizlik sigortası için %1 oranında işçi payı kesildikten sonra, proje öncesi çalışmayan annelerin gelir vergisi matrahına ulaşılabilir. Hesaplanan toplam gelir vergisi matrahı üzerinden ortalama olarak %20'lik bir gelir vergisi kesintisi yapıldığı varsayılırsa, proje öncesinde çalışmayan annelerin işgücü piyasası içine girmeleri sağlanarak devletin 34.850.515 TL vergi geliri elde edeceği hesaplanabilir (bkz. Şekil 21).

Şekil 21. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerden Alınan Vergi ve Prim

Evde çocuk bakımı projesinin anneler üzerindeki doğrudan ekonomik etkilerinden birisi de; evde çocuk bakımı projesine katılmak için başvurduğunda halihazırda fiilen bir işte çalışmasına rağmen, proje olmasaydı çalışmayı bırakmayı düşünen annelerin kayıtlı işgücü piyasası içinde kalmalarının sağlanması olarak gerçekleşmiştir.

Anket sonuçlarına göre evde çocuk bakımı projesine katılmak için başvurduğunda halihazırda fiilen bir işte çalışmasına rağmen, proje olmasaydı çalışmayı bırakmayı düşünen annelerin deney grubu içerisindeki oranı ve proje'nin başlangıcından projeye ön kayıtların kapatıldığı tarihe kadar toplamda 11.400 annenin projeden faydalandığı düşünüldüğünde; 5.736 annenin proje öncesinde fiilen çalışmasına rağmen, eğer proje olmasaydı çalışmayı bırakıp işgücü piyasasından ayrılacakları tahmin edilmektedir.

Proje öncesinde fiilen bir işte çalışmakla birlikte proje olmasaydı çalışmayı bırakmayı düşünen toplam 5.736 annenin 3.559'unun proje bittiğinde de çalışmaya devam edecekleri, 2.177'sinin ise proje bittiği zaman çalışmayı bırakacakları öngörülebilmektedir. Bu durumda; Projenin bu gruba giren anneler üzerindeki doğrudan etkisini bulabilmek için, 3.559 annenin Projeye giriş tarihinden çalışma yaşamının sonuna kadar elde edecekleri toplam ücretin brüt bugünkü değeri ile 2.177 annenin projeye giriş tarihinden projeden ayrılış tarihine kadar elde edecekleri toplam ücretin toplanması gerekecektir.

Projeden faydalanan annelerin prime esas aylık ortalama kazanç tutarlarının 1.937 TL olduğu göz önüne alındığında, 3.559 annenin yıllık toplam brüt gelirleri 82.725.396 TL olarak hesaplanabilir. Anket sonuçlarına göre, projeye başvurduğunda halihazırda çalışan bu

4 İşsizlik sigortası primine %1 devlet katkısı dahil edilmemiştir.

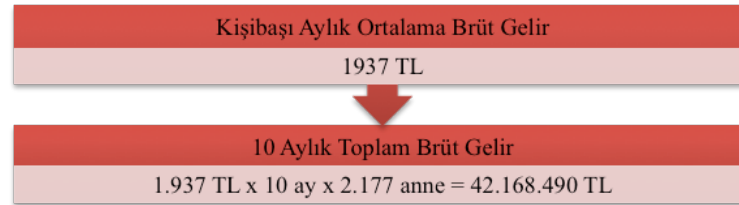
annelerin yaklaşık dokuz yıllık sigortalı çalışma hayatları olduğunu göz önüne alırsak, bu annelerin ortalama 11 yıl daha çalışacaklarını varsayabiliriz. Bu durumda, bu gruptaki annelerin 11 yıl boyunca toplam 909.979.356 TL brüt gelir elde edecekleri ortaya çıkar. 11 yıllık toplam brüt gelir 8,75 faiz oranı ile iskonto edildiğinde, 3.559 annenin projeye giriş tarihinden çalışma yaşamının sonuna kadar elde edecekleri toplam gelirin brüt bugünkü değeri 569.674.540 TL olarak hesaplanmıştır (bkz. Şekil 22).

Şekil 22. Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Annelerin 11 Yıllık Brüt Geliri

Proje öncesinde fiilen bir işte çalışan 2.177 annenin ise proje bittiği zaman çalışmayı bırakacakları tahmin edilmektedir. Annelerin ortalama olarak 10 ay süresince projeden faydalandıkları ve bu süre içerisinde sigortalı olarak çalışma yaşamı içinde kaldıkları bilinmektedir. Annelerin prime esas aylık ortalama kazanç tutarlarının 1.937 TL olduğu göz önüne alındığında, 2.177 annenin 10 aylık toplam brüt gelirleri 42.168.490 TL olarak hesaplanabilir (bkz. Şekil 23).

Şekil 23. Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Annelerin 10 Aylık Brüt Geliri

Sonuç olarak; Evde Çocuk Bakımı Projesine katılmak için başvurduğunda fiilen bir işte çalışmasına rağmen proje olmasaydı çalışmayı bırakmayı düşünen anneler, proje ile birlikte işgücü piyasası içinde kalmaya ikna edilmiş ve bu sayede annelerin toplamda 611.843.030 TL (569.674.540 TL + 42.168.490 TL) brüt gelir elde etmeleri sağlanmıştır. Söz konusu anneler hesaplanan gelir kadar kendi çalıştıkları sektörlerde mal ve hizmet üretimi yapacaklar ve gayri safi yurt içi hasılaya elde ettikleri gelir nispetinde katkıda bulunacaklardır. Bu anneler eğer proje olmasaydı işgücü piyasasını terk edeceklerdi ve hesaplanan değer ekonomik dönüşümüne hiçbir zaman girmemiş olacaktı (bkz. Şekil 24).

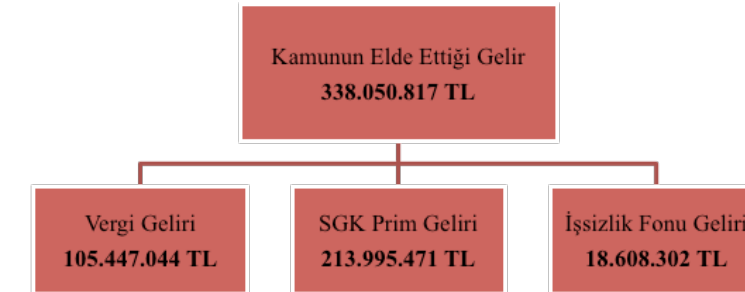
Şekil 24. Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Anneler Üzerindeki Doğrudan Ekonomik Etki

Proje faydalanıcısı annelerin prime esas kazançları üzerinden %34,5 oranında (işveren ve işçi payı toplamı) prim ödemesi yapıldığı düşünüldüğünde⁵, proje olmasaydı çalışmayı bırakacak olan annelerin işgücü piyasası içinde kalmalarının sağlanması sonucunda, SGK'nın tahsil ettiği ve gelecekte tahsil edeceği prim gelirlerinde 213.995.471 TL artış olacağı hesaplanabilir. Ayrıca, proje faydalanıcısı annelerin prime esas kazançları üzerinden %3 oranında işsizlik sigortası primi (işveren ve işçi payı toplamı) kesintisi yapılırsa, İşsizlik Sigortası Fonuna aktarılan işsizlik sigortası prim gelirlerinin ise 18.608.302 TL⁶ artacağı hesaplanabilir (bkz. Şekil 25).

Prime esas kazançları üzerinden uzun vadeli, kısa vadeli ve genel sağlık sigortası için %14 oranında ve işsizlik sigortası için %1 oranında işçi payı kesildikten sonra ulaşılan toplam gelir vergisi matrahı üzerinden ortalama olarak %20'lik bir gelir vergisi kesintisi yapıldığı varsayılırsa, proje olmasaydı çalışmayı bırakacak olan annelerin işgücü piyasası içinde kalmalarının sağlanması sonucu devletin 105.447.044 TL vergi geliri elde edeceği hesaplanabilir (bkz. Şekil 25).

Şekil 25. Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Annelerden Alınan Vergi ve Prim

Evde Çocuk Bakımı Projesi'nin doğrudan ekonomik etkilerinin hesaplanması sonucunda; Projenin hem daha önce çalışmayan anneleri işgücü piyasası içine girmeye teşvik ederek hem de çalışmayı bırakmayı düşünen anneleri işgücü piyasası içinde kalmaya ikna ederek, proje faydalanıcısı 7.081 annenin toplamda yaklaşık 816 milyon TL net harcanabilir gelir elde etmelerini sağladığı görülmektedir.

⁵ İşveren payı üzerinden %5'lik prim indirimi teşviki hesaplama dahil edilmemiştir.

⁶ İşsizlik sigortası primine %1 devlet katkısı dahil edilmemiştir.

Annelerin elde ettiği net harcanabilir gelir, toplam brüt gelir üzerinden vergi ve yüzde 15 oranında işçi prim hissesi (işsizlik sigortası primi dahil) çıkarılarak hesaplanmıştır. Elde edilen gelir karşılığında devlete yaklaşık 140 milyon TL vergi ödeneceği ve SGK'nın yaklaşık 284 milyon TL prim geliri sağlayacağı hesaplanmıştır (bkz. Tablo 15).

Tablo 15. Projenin Anneler Üzerindeki Doğrudan Ekonomik Etkisi

	İstihdam	Gelir	Vergi	SGK Prim Geliri
Proje Öncesi Çalışmayan Anneler	1.345	205.002.984 TL	34.850.515 TL	70.726.047 TL
Çalışmayı Bırakmayı Düşünen Anneler	5.736	611.843.030 TL	105.447.044 TL	213.995.471 TL
TOPLAM	7.081	816.846.014 TL	140.297.559 TL	284.721.518 TL

Evde Çocuk Bakımı Projesi doğrudan 7.081 annenin işgücü piyasası içinde kalmasını sağlayarak, bu annelerin yaklaşık 816 milyon TL net harcanabilir gelir elde etmelerine doğrudan etki etmiştir. Hesaplanan söz konusu harcanabilir net gelirin tasarruf edilmeyen kısmı; anneler tarafından mal ve hizmet harcamalarında kullanılarak, başka sektörlerin ürettikleri mal ve hizmetlere talep artışı sağlanmış olacak ve bu başka sektörlerin söz konusu talep artışına üretimlerini artırarak karşılık vermeleri üzerine projenin uyarılmış etkileri ortaya çıkmış olacaktır. Uyarılmış etkiler hesaplanarak, ulusal ekonomiye giren bu gelirin başka sektörlerde tüketilmesi sonucunda oluşan ilave gelir ve istihdam bulunmuş olacaktır.

Uyarılmış etkilerin hesaplanmasında, marjinal tüketim eğilimi metodolojisi kullanılacaktır. Marjinal tüketim eğilimi, net harcanabilir gelirden oluşan bir değişimin, harcamalarda ne kadarlık bir değişim yarattığını gösteren bir ölçüdür. Marjinal tüketim eğilimi ne kadar yüksek olursa, para ekonomik dolaşımında daha fazla kaldığı için uyarılmış etkiler de o kadar yüksek olur. Yapılan akademik çalışmalar, bireysel tasarruf eğiliminin düşük olduğu Türkiye'de marjinal tüketim eğiliminin dünya ortalamalarının üstünde olduğunu göstermektedir. 2013 yılında yayınlanan bir araştırmanın sonuçlarına göre, Türkiye'de marjinal tüketim eğilimi 0,73 olarak bulunmuştur (Ceritoğlu, 2013). Söz konusu oran, Türkiye'de bireysel gelirlerdeki bir birimlik artışın %73'ünün harcamaya dönüştürüldüğü, %27'sinin ise tasarruf edildiğini göstermektedir. Uluslararası literatürde, ailedeki çocuk varlığı ve sayısının marjinal tüketim eğilimini yükselttiği yönünde bulgular var olsa da bu konuda Türkiye için yapılmış yeterli çalışma mevcut değildir.

Marjinal tüketim eğiliminin 0,73 olması durumunda, $1/(1-0,73)$ formülü kullanılarak 3,70 düzeyinde bir çarpan katsayısı bulunabilir. Bulunan çarpan katsayısının anlamı; bir birimlik ilave bir gelirin harcanmasının, ekonomide 3,70 düzeyinde bir tüketim ve tüketime bağlı olarak üretim artışına neden olmasıdır. Dolayısıyla, proje faydalanıcısı annelerin yaklaşık 816 milyon TL olarak yarattıkları ilave gelir, ekonomide dolaylı olarak 3,02 milyar TL tutarında tüketime ve tüketime bağlı olarak üretim artışına yol açacaktır (bkz. Tablo 16).

Üretim artışının ortaya çıkaracağı ilave istihdamın hesaplanabilmesi için Türkiye ekonomisinde istihdamın büyüme esnekliğinin belirlenmesi gerekmektedir. İstihdamın büyüme esnekliği Gayri Safi Yurt İçi Hasıladaki yüzde birlik bir artışın, istihdamda yüzde kaçlık bir değişim yaratacağını gösteren bir orandır. Bu esneklik katsayısı ne kadar yüksek olursa, üretim artışına bağlı istihdam artışı da o kadar yüksek olur. T.C. Kalkınma Bakanlığı'nın ilgili raporuna göre, 2017 yılının birinci çeyreği için tarım dışı istihdamın büyüme esnekliği 0,3 olarak hesaplanmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2017). Türkiye'nin 2016 yılındaki Türkiye Gayri Safi Yurtiçi Hasılası ve toplam istihdam oranı

dikkate alındığında; 3,02 milyar TL tutarındaki üretim artışının yaratacağı ilave istihdam 6.306 kişi olacaktır (bkz. Tablo 16).

Anneler net harcanabilir gelirlerini mal ve hizmet harcamalarında kullanarak başka kişilerin brüt gelirlerinde artışa neden olmaktadır. Söz konusu kişilerin prime esas kazançları üzerinden %34,5 oranında (işveren ve işçi payı toplamı) prim ödemesi yapıldığı düşünüldüğünde, SGK'nın tahsil ettiği ve gelecekte tahsil edeceği prim gelirlerinde 716.359.339 TL artış olacağı hesaplanabilir (bkz. Tablo 16). Prim kesintileri çıkarıldıktan sonra bulunan toplam gelir vergisi matrahı üzerinden ortalama olarak %20'lik bir gelir vergisi kesintisi yapıldığı varsayılırsa⁷, devletin uyarılmış etkiler sonucu 272.008.908 TL vergi geliri elde edeceği hesaplanabilir (bkz. Tablo 16).

Tablo 16. Projenin Anneler Üzerindeki Doğrudan ve Uyarılmış Ekonomik Etkisi

	İstihdam	Gelir	Vergi	SGK Prim Geliri
Doğrudan Etki	7.081	816.846.014 TL	140.297.559 TL	284.721.518 TL
Uyarılmış Etki	6.306	3.022.330.252 TL	272.008.908 TL	716.359.339 TL

Bakıcıların Gelirleri Üzerinden Ekonomik Etkilerin Hesaplanması

Projenin başlangıcından itibaren 14.400 bakıcı projeden doğrudan faydalanmıştır. Projeden faydalanan, 5510 sayılı kanunun Ek-9'uncu maddesi kapsamında çalıştırılan her bir bakıcıya anneler tarafından 2015 yılı için aylık yaklaşık 1082 TL, 2016 yılı için aylık 1400 TL ve 2017 yılı için ise aylık 1511 TL net maaş ödemesi yapılmıştır. 2015 yılı için proje kapsamında yapılan mali destek ödeme sayısı 15.313, 2015'den sonra ise toplam 93.182'dir. Proje kapsamında yapılan mali destek ödeme sayısı kadar anneler tarafından bakıcılara maaş ödemesi yapıldığı varsayımından yola çıkarak, projenin başlangıcından 17.08.2017 tarihine kadar 14.400 bakıcının yaklaşık olarak toplam 151.868.505 TL⁸ harcanabilir gelir elde ettikleri ve karşılığında aynı miktarda hizmet ürettikleri bulunabilir (bkz. Tablo 17). Bakıcıların brüt ücreti üzerinden işçi ve işveren payı dahil olmak üzere indirimsiz olarak %34,5 prim ödemesi yapıldığı varsayılırsa, devletin toplamda 79.991.808 TL prim geliri elde ettiği hesaplanabilir. Bakıcılar gelir vergisinden muaf oldukları için devletin vergi geliri hesaplanmamıştır.

Tablo 17. Projenin Bakıcı Gelirleri Üzerinden Doğrudan Ekonomik Etkisi

Yıl	Mali Destek Ödeme Sayısı ⁹	Bakıcıların Aylık Net Ücreti	Bakıcıların Toplam Net Ücreti
2015	15.313	1.082 TL	16.568.666 TL
2016	49.533	1.400 TL	69.346.200 TL
2017	43.649	1.511 TL	65.953.639 TL
Toplam	108.495		151.868.505 TL

Marjinal tüketim eğiliminin yukarıda da benzer şekilde 0,73 olarak alınması durumunda; 3,70 düzeyinde bir çarpan katsayısı kullanılarak proje kapsamında çalışan bakıcıların yaklaşık 151 milyon TL olarak elde ettikleri harcanabilir gelirin ekonomide yaklaşık 561 milyon

⁷ Dolaylı vergi gelirleri dikkate alınmamıştır.

⁸ Kur farkları dikkate alınmamıştır.

⁹ 17 Ağustos 2017 tarihi itibarıyla yapılan mali destek ödeme sayısını göstermektedir.

TL tutarında tüketimi uyardığı ve aynı miktarda tüketime bağlı üretim artışına yol açtığı söylenebilir. T.C. Kalkınma Bakanlığı tarafından hesaplanan tarım dışı istihdamın büyüme esnekliği 0,3 olarak alındığında, 561 milyon TL tutarındaki üretim artışının yaratacağı ilave istihdamın 1.709 kişi olacağı hesaplanabilir (bkz. Tablo 18).

Bakıcılar net harcanabilir gelirlerini mal ve hizmet harcamalarında kullanarak başka kişilerin brüt gelirlerinde artışa neden olmaktadır. Söz konusu kişilerin prime esas kazançları üzerinden %34,5 oranında (işveren ve işçi payı toplamı) prim ödemesi yapıldığı düşünüldüğünde, SGK'nın tahsil ettiği ve gelecekte tahsil edeceği prim gelirlerinde 200.878.552 TL artış olacağı hesaplanabilir (bkz. Tablo 18). Prim kesintileri çıkarıldıktan sonra bulunan toplam gelir vergisi matrahı üzerinden ortalama olarak %20'lik bir gelir vergisi kesintisi yapıldığı varsayılırsa¹⁰, devletin uyarılmış etkiler sonucu 76.275.624 TL vergi geliri elde edeceği hesaplanabilir (bkz. Tablo 18).

Tablo 18. Projenin Bakıcı Gelirleri Üzerinden Doğrudan ve Uyarılmış Ekonomik Etkisi

	İstihdam	Gelir	Vergi	SGK Prim Geliri
Doğrudan Etki	14.400	151.868.505 TL	-	79.991.808 TL
Uyarılmış Etki	1.709	561.913.468 TL	76.275.624 TL	200.878.552 TL

Toplam Ekonomik Etkinin Hesaplanması

Toplam etkiler hesaplanırken; yukarıda annelerin ve bakıcıların gelirleri üzerinden hesaplanan doğrudan ve uyarılmış etkiler toplanmış ve Tablo 19'da gösterilmiştir. Tabloya göre Evde Çocuk Bakımı Projesi, yaklaşık 29 bin kişiye doğrudan veya uyarılmış olarak istihdam sağlamıştır. İstihdam ulusal ekonomide yaklaşık 4,5 milyar TL gelirin oluşumuna ve bu gelir nispetinde mal ve hizmet üretiminde artışa neden olacaktır. Devlet artan gelirden 488 milyon TL vergi toplarken, SGK prim gelirlerinde 1,3 milyar TL artış sağlanacaktır.

Tablo 19. Toplam Ekonomik Etkiler

	İstihdam	Gelir	Vergi	SGK Prim Geliri
Doğrudan Etki	21.481	968.714.519 TL	140.297.559 TL	364.713.326 TL
Uyarılmış Etki	8.015	3.584.243.720 TL	348.284.532 TL	917.237.891 TL
Toplam Etki	29.496	4.552.958.239 TL	488.582.091 TL	1.281.951.217 TL

Proje Maliyeti ve SGK Prim Gelirleri Karşılaştırması

Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği tarafından ortaklaşa finanse edilen Evde Çocuk Bakımı Projesinin yürütülmesinde idari harcamalar ve diğer kalemler hariç olmak üzere SGK tarafından 21 milyon kamusal olmak üzere yaklaşık 140 milyon TL proje harcaması gerçekleştirilmiştir. Yukarıda yapılan hesaplamalar neticesinde; SGK'nın projenin doğrudan etkileri sonucu yaklaşık 364 milyon TL, uyarılmış etkileri sonucu ise yaklaşık 917 milyon TL olmak üzere toplamda 1,3 milyar TL prim geliri elde edeceği tahmin edilmiştir.

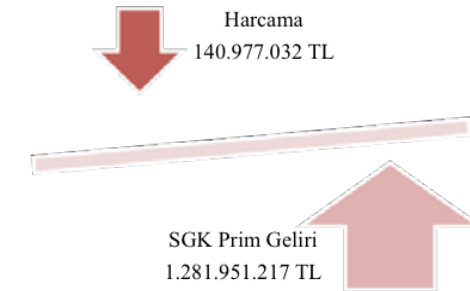
Söz konusu gelirin büyük kısmı (1 milyar TL) proje sayesinde işgücü piyasasına giren ve işgücü piyasası içinde olmasına karşın

¹⁰ Dolaylı vergi gelirleri dikkate alınmamıştır.

proje sayesinde piyasada kalmaya ikna edilen annelerin bugün ve gelecekte elde edecekleri doğrudan ve uyarılmış gelirler üzerinden toplanacak olan primlerden gelmektedir. Geriye kalan kısım ise (281 milyon TL) proje sayesinde çocuk bakıcısı olarak istihdam edilenler doğrudan ve uyarılmış gelirleri üzerinden toplanacak olan primlerdir.

Evde Çocuk Bakımı Projesi'nin yürütülmesi için yapılan 21 milyon kamusal olmak üzere toplamda yaklaşık 140 milyon TL proje harcaması doğrudan ve uyarılmış gelir artışına bağlı olarak SGK'ya toplamda yaklaşık 1,3 milyar TL prim kazancı sağlayacak (bkz. Şekil 26) ve yapılan proje harcamasının yaklaşık dokuz katı SGK'ya prim geliri olarak geri dönecektir.

Şekil 26. Kamusal Harcama ve SGK Prim Geliri Karşılaştırılması

Ekonomik Etki Hesaplamasına Katılmayan Unsurlar

Ekonomik etkilerin hesaplanmasında bazı unsurlar metodolojik kaygılardan ya da etkinin belirsizliği ve küçüklüğü nedeniyle hesaplamaya dahil edilmemiştir. Hesaplamaya dahil edilmeyen unsurlardan birincisi, proje öncesinde çocuğunu bakıcıya bakıran veya kreşe gönderen annelerin, projeden destek almaya başladıktan sonra mevcut bakıcı ve kreş ücretlerini ödemedikleri için hanehalkı gelirinde yaşanan yükselme ve bu durumun hanehalkının sosyal refah seviyesine yaptığı katkıdır.

Projeden faydalanan kadınların hane halkı ortalama geliri 3459 TL iken projeden faydalanan kadınların hane halkı ortalama geliri ise 3.800 TL'dir. Öncelikli olarak proje öncesi kadınların %12'si fiilen bir işte çalışmamakta idi. Bu kadınlar proje sayesinde işe girerek hanehalkı gelirlerini yükselmişlerdir. Projeden faydalanan kadınların ortalama gelirleri 1937 TL olduğuna göre bu kadınlar çalıştıkları için hane halkı gelirine %55 katkıda bulunmuşlardır. İkinci olarak, projeye başlamadan önce kadınların %88'i fiilen bir işte çalışıyordu ve bu kadınların bir grubunun çocuğuna bakıcı bakmakta veya çocuk kreşe gitmekte idi. Kadınlar ortalama bakıcı veya kreşe 703 TL ödedikleri için hane halkının gelirinde bir düşme mevcuttu. Proje ile bir grup kadın çalışma hayatına girerek hane halkının gelirini artırıp sosyal refah seviyesine katkıda bulunmuştur. Diğer kadınlar da bakıcı maliyetlerini düşürerek ailenin sosyal refah seviyesini artırmışlardır.

Ekonomik etki hesaplamasına dahil edilmeyen unsurlardan bir diğeri ise, proje ile beraber bakıcılık piyasasındaki ücretlerin artması ve bu durumun tüm bakıcılık piyasasındaki genel ücret düzeyinde fiili bir artışa sebep olmasıdır. Proje öncesinde çocuk bakıcısı çalıştırın

anneler bakıcılarına ortalama olarak aylık 703 TL ödemektedirler ve bakıcıların neredeyse tamamı sigortasız olarak çalıştırılmaktadır. Oysa ki, proje esnasında bu ödeme 2015, 2016 ve 2017 yıllarında sırasıyla aylık olarak 1082 TL, 1400 TL ve 1511 TL'ye çıkmıştır. Proje sonrasında bakıcı çalıştırmayı planlayan annelerin %39'u aynı ücreti vermeyi düşünmesine karşın %61'i ise farklı ücret vermeyi planlamaktadır. Proje sonrası faydalanıcı annelerin bakıcılarına ödemeyi planladıkları ortalama ücret 1032,38 TL'dir. Annelerin proje öncesi ve sonrası vermeyi planladıkları ücret arasında 329TL fark vardır. Programdan faydalanan annelerin vermeyi planladıkları ücret asgari ücretin altında olmakla beraber şuanda programdan faydalanmayan annelerin yaptıkları ödemededen (850 TL) daha yüksektir. Proje bakıcılık piyasasında ücretlerin artışına katkı sağlamaktadır.

Proje, hem proje esnasında hem de proje sonrasında bakıcılara yapılması planan ücretlerin daha yüksek olmasını sağlayarak sosyal refaha katkı sağlamıştır. Anneler projenin etkisi ile proje sonrasında daha fazla ödeme yapmak istemektedirler. Bunun iki temel nedeni mevcuttur. İlk olarak anneler, çalışmaya daha fazla değer vermeye başladıkları için, bakıcıların onlar için değeri de artmıştır. İkinci olarak ise, bakıcılar açısından talep artışı için daha yüksek ücret isteyebileceklerdir. Serbest piyasada oluşan ücretin, yasal asgari ücretin altında oluşmasında temel belirleyici faktör, çocuk bakıcılığının bir meslek haline dönüşmemesi ve herhangi bir kalite standardına sahip olmamasıdır. Projenin sertifikalı bakıcıya daha yüksek ücret ödenmesine dönük uygulaması bu yönde bir teşvik mekanizması oluşturmuştur. Her ne kadar ankette bu yönde bir soru sorulmamış olsa da pek çok annenin, çocuk bakıcısı eğitimi olduğunu ve sertifikalı çocuk bakıcısı kavramını ilk kez bu proje yardımıyla öğrendiği gözlemlenmiştir.

Son olarak; ekonomik etki hesaplamasına dahil edilmeyen unsurlardan biri ise, her ne kadar projenin temel amaçlarından biri olmasa da çocuğun bakım kalitesindeki artış ve bu durumun çocuğun gelecekteki hayatında getireceği ekonomik avantajlardır. Bu unsur ekonomik etkilerin hesaplanmasına dahil edilmese de bundan sonraki başlıklar altında ele alınmıştır.

4.4.4. Bakım Hizmetlerinin Kurumsallaşması

Birçok ülkede ev hizmetlerinde alınan ücretler ülkelere göre değişmekle beraber ortalama maaşların %40'ı civarındadır. Örneğin Honduras'ta 2006 yılında ev hizmetlerinde çalışanlara ortalama maaşın %63.8'i, Paraguay'da 2011 yılında %49'u ve Bostwana'da 2005-2006 için %14'ü ödenmektedir (ILO 2013). Ülkemizde de araştırmalar ev hizmetlerinde çalışanların düşük ücretler aldıklarını göstermektedir (Rittersberger-Tılıç ve Kalaycıoğlu, 2012).

Evde Çocuk Bakım Projesi öncesinde bakıcılara ödenen ücretlerin asgari ücretin altında olduğu görülmektedir. Proje öncesinde anneler bakıcılarına ortalama 703,94 TL ödeme yapmışlar ve annelerin %75'i 800 TL'nin altında ödeme yapmıştır (bkz. Ek 1 Soru 17). Destekten faydalanmayan annelerin bakıcılarının ortalama aylık ücreti 850,97 TL'dir ve bakıcıların %78'i sigortasız çalışmaktadır. Düşük ücret ve kayıt dışı istihdamın bakım hizmetlerinde yaygın olduğunu görülmektedir. Fakat proje ile anneler bakıcılara asgari ücret ödedikleri gibi bakıcıların sigorta primleri de yatmaktadır (bkz. Ek 1 Soru 23). Bundan dolayı proje ile bakıcıların ücretlerinde bir artış görüldüğünden, ekonomik anlamda projenin pozitif etkisi mevcuttur. Proje ile bakıcılık piyasası canlanmaya başlamış ve proje sonrasında bu illerde bakıcılık ücretlerinin yukarı doğru çıkmasına yol açarak mesleğin kurumsallaşmasına katkı sağlamaktadır. Ücretlerin yükselmesi bakıcılar arasında rekabet ortamı yaratarak bakım kalitesinin artmasına da katkı sağlamaktadır.

Projeden faydalanan kadınların bakıcılarının eğitim düzeyi, faydalanmayanlara oranla daha yüksektir. Proje desteği alan annelerin bakıcılarında ilkökul eğitimi olanların oranı yüzde 50 iken, bu oran destek almayanlarda yüzde 60'ın üzerindedir. Proje desteği alan

anneler, maddi imkanları iyileştikçe, daha eğitilmiş bakıcıları tercih etmektedirler. Bu da bakıcılığın bir mesleğe dönüşmesi konusunda projenin olumlu bir katkı sağladığını göstermektedir. Annelerin bakıcı seçmekteki tercihleri, ödedikleri ücretler arttıkça kalitenin artması yönünde değişmektedir. Ortalama olarak daha eğitilmiş bakıcıların, daha az eğitilmiş bakıcılara göre, çocuğun eğitimine daha fazla katkı sağlayacağı dikkate alındığında, proje sadece bakıcılık hizmetinin piyasalaşması değil, aynı zamanda sunulan hizmetin kalitesinin artmasına da katkı sağlamıştır. Nitekim proje desteği alan annelerin, bakıcılarından memnuniyeti yüksek düzeydedir (yüzde 61 son derece memnunum cevabı vermiştir.) Proje desteği almayan annelerin, bakıcılarından memnuniyet düzeyi ise daha aşağıdadır. Bu bulgular, projenin temel amacı olan kayıtlı kadın istihdamını artırmak dışında, dolaylı şekilde çocuk bakım kalitesine de olumlu katkı sağladığını göstermektedir.

Proje öncesinde sertifikasyon oranı %4 düzeyindeyken, projenin yarattığı bilinç ile bu oranda bir artış görülmüştür. İlk baştaki sertifikasyon oranının düşük olması sebebiyle proje esnasında sertifika alanların oranındaki artış düşük gözükmemektedir. Bu durumun temel nedenleri arasında, bakıcıların eğitim düzeylerinin düşüklüğü ve yaşlarının yüksekliği gelmektedir. Bununla birlikte, ilk baştaki, sertifikasyon oranının %4,36 olduğu düşünülürse projenin bu oranı %50 arttırarak yaklaşık %7'ye çıkardığı görülmektedir (bkz. Ek 1 Soru 25).

Projeden faydalanan annelerin bakıcılarının %63'ü çocuklara annelerin evlerinde ve %37'si kendi evlerinde bakmaktadır (bkz. Ek1 Soru 24). Projeden faydalanmayan annelerin bakıcılarının ise %58'i annenin evinde çocuğa bakarken, %42'si kendi evlerinde çocuklara bakmaktadır (bkz. Ek 2 Soru 18). Bakıcıların kendi evlerinde çocuk bakım hizmetlerini yapıyor olmaları anne ve bakıcı arasında daha profesyonel bir iş ilişkisinin kurulmaya başladığının göstergesidir. Projeden faydalanmayan annelerin bakıcılarının daha yüksek oranda kendi evlerinde bakım hizmeti vermelerini bu gruptaki kadınların daha düşük eğitilmiş olmaları ve kendi evlerinde daha düşük ücretle bakım hizmeti vermeye razı olmaları ile de ilişkilendirmek mümkündür.

Kurumsallaşmanın en önemli göstergelerinden biri iş tanımlarının netleşmeye başlamasıdır. Proje kapsamındaki bakıcıların %86'sı sadece çocuk bakım işini gerçekleştirmektedirler. Bakım işleri alanındaki en önemli problem kendi sorumluluk alanları dışındaki işleri de (ev işi, yemek v.b.) yapmalarıdır. Çocuğa hangi evde baktığından bağımsız olarak, projede yer alan bakıcıların çoğunluğunun asıl sorumlulukları olan çocuk bakım işini yapmaları bakıcılığın bir meslek olduğu bilincinin göstergesidir. Projeden faydalanmayan annelerin bakıcıları ise yaklaşık %80 oranında sadece asıl işleri olan çocuk bakım işi ile uğraşmaktadır. Bu veriler çocuk bakıcılığı piyasasının oluşmaya başladığı ve iş tanımlarının belirginleşmeye başladığının göstergesidir. Annelerin bakıcılardan ev işlerini beklediği örneklerin azlığı, ödenen ücretin projenin olmadığı durumlarda 800 TL düzeyinde olmasıyla da ilişkilidir. Bakıcıdan ilave işlerin istenmesi, serbest piyasa ücretinin yukarı çıkmasına yol açacağı için, anneler daha düşük ücret verip sadece çocuk bakımı hizmeti almayı tercih etmektedirler. Proje kapsamında ise, annelerin gerek projenin şartlarından dolayı gerekse de yapılan ev ziyaretleri nedeniyle bakıcılara ev işi yaptırmadıkları düşünülmektedir.

Projeden faydalanan anneler bakıcı seçerken öncelikli olarak tanıdık (%64), tecrübeli (%31) ve eve yakın olmasını (%20) tercih etmektedirler. Faydalanmayan annelerde benzer kriterler üzerinden bakıcılarını seçmektedirler. Bakım hizmetlerinin temelinde karşılıklı güven ilişkisi yattığı için enformel ilişki ağları bu alanda oldukça yaygındır. Fakat proje ile bakıcıya ödenen ücretin yükselmesi ve sigorta primlerini yatırılması anneyi tanıdıklar arasından bakıcı seçerken daha titiz davranmasını da beraberinde getirmektedir.

Ayrıca, projeden faydalanan annelerin bakıcı tercihinde sertifikalı olmanın pozitif bir değer olarak görülmesi ve tanıdık olmasının ağırlıklı olarak tercih edilmesi, güven faktörünün ön planda olması profesyonelleşmenin teşvik edildiğini göstermektedir. Sertifikalı olmasının tanıdık olmasıyla birlikte tercih edilmesi, projede amaçlandığı üzere, sertifikalı bakıcıya dönük bir bilinç gelişmiştir. Bu da bakıcılığın meslekleşmesi konusunda annelerin bir beklentisi olduğunu göstermektedir.

Unutulmaması gereken bir nokta, sertifikalı bakıcılık sistemi ülkemizde yaygın olmadığı için annelerin bakıcı tercih ederken sertifikalı bir bakıcı ile çalışma olasılıkları da düşüktür. Bakıcılık eğitimi oldukça sınırlı bir çerçevede sağlanabilmektedir. Annelerin gelirlerinin düşük olduğunu dikkate aldığımızda sertifikalı bakıcı ücretlerini proje olmadan karşılama ihtimalleri de zayıftır. Aslında anneler bakıcılık piyasasında genel bir norm haline gelmemiş olan sertifikalı bakıcı tercihlerinde, küçük oranlarda olsa, bulunurken bakım kalitesinin artmasına ve meslekleşmeye katkıda bulunmaktadır.

Proje sertifikalı bakıcılara daha fazla bir ödeme yaparak sertifikalı bakıcılığın yaygınlaşması içinde katkı sağlamaktadır. Projenin öncelikli amacı olmamakla birlikte sertifikalı bakıcılara ilave bir ücret ödenmesi ile, toplumda sertifikalı olmak ve sonuç olarak, daha profesyonel bir şekilde çocuk bakımı hizmeti sunmak teşvik edilmektedir.

Evde çocuk bakım projesinden faydalanmadan önce çocuğunu komşu, akraba veya bakıcıya baktıranlar arasında bakıcıya baktıranların oranı %61 ile en yüksektir (bkz. Ek 1 Soru 16 diğer şıkkı). Faydalanmayan anneler arasında çocuğunu komşu, akraba veya bakıcıya baktıranların arasında bakıcıya baktıranların oranı %68'dir (bkz. Ek 2 Soru 12 diğer şıkkı). Anneler arasında komşu veya akrabaya baktırma yerine bakıcıya baktırma eğiliminin yüksek olması bakım hizmetinin kurumsallaşmasını teşvik etmektedir.

Proje sonrasında ise anneler çalışmaya devam ederken çocuklarına bakıcının (%32) bakmasını veya kreşe göndermeyi (%33) planlamaktadırlar (bkz. Ek 1 Soru 32). Annelerin tercihleri arasında bakıcının ve kreşin daha fazla yer almaya başlaması, projenin bakım hizmetleri alanındaki enformel ilişkileri etkilediği ve annelerin daha profesyonel bir hizmet beklentisi içinde olduklarının göstergesidir.

Program faydalanıcısı annelerin program öncesinde çocuklarına ağırlıklı olarak kendileri ve büyükanneler bakmaktaydı (bkz. Ek 1 Soru 16). Projeden yararlanmayan çalışan annelerin halihazırda çocuklarına %69 oranında büyükanneler bakmaktadır (bkz. Ek 2 Soru 12). Çocuk bakım maliyetlerinin ailenin bütçesinde önemli bir yer tutması, annelerin bakıcı tercihlerini büyük ölçüde etkileyerek profesyonel bir bakım hizmeti almak yerine en güvendiği ve maliyetsiz olan büyükannelere çocuklarını baktırmalarına yol açmaktadır.

Projeden faydalanmadan önce çocuklarını büyükanneye baktıran annelerin proje bittikten sonra çocuk bakım tercihlerinde farklılaşma olduğu Tablo 20'de görülmektedir. Bu gruptaki annelerin sadece %41'i çocuklarını büyükanneye baktırmaya devam etmeyi planlarken %33'ü ise kreşe göndermeyi planlamaktadırlar. Program sonrası annelerin daha kurumsal bir bakımı tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca, şuanadaki bakıcı-komşu-akrabasına baktırmayı planlayan (%17) annelerin %86'sı şuanadaki bakıcısına baktırmayı planlamaktadır. Başka bir bakıcı-komşu-akrabasına baktırmayı planlayan annelerin (%7) ise %33'ü başka bir bakıcıya ve %56'sı ise akrabasına baktırmayı tercih edeceğini ifade etmektedir. Kreş tercihleri ve bakıcı tercihleri beraber değerlendirildiğinde proje öncesinde birincil ilişki ağları içinde çocuğunu büyükanneye baktıran annelerin bakım tercihlerinin formel ilişki ağlarına taşınmaya başladığını söyleyebiliriz. Annelerin bu eğilimleri bakım hizmetlerinin kurumsallaşması ve formel istihdam içinde bakım hizmetlerinin kalitesinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Tablo 20. Proje Öncesi Çocuğunu Büyükanneye Baktıran Annelerin Proje Sonrası Çocuk Bakım Tercihleri (%)

Çocuk Bakım Tercihi	%
Eşim	1
Büyükanne	41
Çocuklarım	1
Şuanadaki bakıcım / komşu / akrabam	17 (%86 bakıcım, %14 akrabam)
Başka bir bakıcı / komşu / akraba	7 (%33 başka bir bakıcı, %11 komşu, %56 akraba)
Kreş	33

Kadınlar en fazla çocukları 0-3 yaş arasında iken işgücü piyasasından çekilmektedirler. OECD ülkelerinde 2010 yılı itibarıyla, 3 yaşın altındaki çocuklar için formel bakımdan yararlanma oranı son yıllarda artmış olmasına rağmen, sadece %30'lar düzeyinde iken, 3-5 yaşın arasındaki çocuklar için formel bakımdan yararlanma oranı %80'lere çıkmaktadır (Vuri, 2016). Bu nedenle, birçok OECD ülkesi kadın istihdamını artırmaya yönelik politikalarda 3 yaşın altındaki çocuklarda bakım hizmetlerini artırmaya ve maliyetlerini azaltmaya yönelik politikalar uygulamaktadır. Proje doğru bir yaklaşımla küçük çocuk sahibi kadınları hedefleyerek, işgücü piyasasında kalmalarını sağlamıştır. Sağlanan destek daha önce çocuklarını bakıcılara veya kreşe çok az oranda gönderen anneleri de bakım hizmetlerini kullanmaya teşvik etmiştir. Bu durum bakım hizmetlerinin kurumsallaşmasını da teşvik etmektedir. Aynı zamanda annelerin çocuklarını kreşe gönderme konusunda istekli olduklarını düşündüğümüzde büyüyen çocuklarının kurumsal ve kaliteli bir hizmet alması anneler için önemli hale gelmektedir. Anneler, sigortalı çalışmaya devam edebilmeleri için devletin kreş desteği vermesinin önemli olduğunu da düşünmektedirler.

Kayıtlı kadın istihdamının artırılmasının en önemli sonuçlarından birisi, parasallaşmanın artmasına yaptığı katkıdır. Hem anne hem de çocuk bakıcısı tarafında, asgari ücret düzeyinde bir ücretin oluşması proje sonrasında bu ücretler bir düşme gösterecek olsa bile, davranış kalıbı olarak, çocuk bakımının ücretli bir iş olarak kabul edilmesine katkı sağlayacaktır. Parasallaşmanın artması, çocuk bakımının kalitesinin ve annelerin çocuk bakıcısından beklentilerinin yükselmesi sonucuna yol açacaktır. Anket sonuçlarına göre, program sonrasında çalışmaya devam edeceğini belirten (%74) kadınların %27'sinin mevcut bakıcıları ile devam etmeyi düşünmesi ve yaklaşık %36'sının çocuğunu kreşe göndermeyi planlaması programın çocuk bakımının ücretli bir iş olarak kabul edilmesine katkıda bulunduğunu göstermektedir.

4.4.5. Kurumsallaşmanın Önündeki Engeller

Ev hizmetlerinde çalışanların düşük ücret almalarının temel nedenleri arasında ev işlerinin değersiz görülmesi ve bu hizmetlerde çalışanların eğitim seviyelerinin düşük olması gelmektedir (ILO 2013). Türkiye'de de ev işleri ve çocuk bakıcılığı vasıfsız ve ucuz kadın emeğine dayanmaktadır. Bu işlerde çalışan kadınlar köyden kente göç etmiş, eğitim seviyeleri düşük ve formel sektördeki işler için gerekli beceriye sahip değildirler (Rittersberger-Tılıç ve Kalaycıoğlu, 2012). Proje kapsamında yer alan bakıcılara proje ile asgari ücret ödemesi gerçekleştirilse bile bakıcıların eğitim düzeyleri düşüktür. Projeden faydalanan annelerin bakıcılarının yaklaşık %50'si ilkokul

mezunu iken, %33'ü lise ve üstü eğitime (%5'i üniversite ve %2.2'si ön lisans) sahiptir. Projeden faydalanmayan annelerin bakıcılarının ise %62'si ilkokul mezunu iken, sadece %17'si lise eğitimine sahiptir. Üniversite eğitimi almış olanlar neredeyse yok düzeyindedir.

Proje sonrasında bakıcı değiştirenlerin sayısının az olduğunu dikkate alırsak, anneler eski bakıcıları ile projede yer almaya devam etmişlerdir. Projeden faydalanan annelerin bakıcılarının faydalanmayan annelerin bakıcılarına göre eğitim seviyelerinin daha yüksek olması projenin bakıcılık mesleğinin kurumsallaşmasına kısmen katkı sağladığını göstermektedir. Fakat genel olarak eğitim seviyelerinin düşük olması ve serfikalı bakıcı sayısının azlığı düşük ücretleri de beraberinde getirmektedir. Bakıcıların eğitim seviyelerinin düşük olması uzun dönemde bakıcılığın kayıtsız istihdam içinde devam etme ihtimaline işaret etmektedir. Projenin etkisinin devam etmesi için bakıcıların eğitim seviyelerinin yükseltilmesi ve sertifikalı olmaları yönünde teşvik edilmelerinin önemli olduğu düşünülmektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesi ve sertifika alınması yönünde verilecek teşvikler, mesleğin yasal statüsünün de değişmesine katkı sağlayacaktır.

Bakıcıların yaş ortalamasının yüksek olması aslında bakım hizmetlerinin kurumsallaşmadığının göstergesidir. Annelerin bakıcı tercih ederken tecrübeli olmasına dikkat etmesi de bakıcıların yaş ortalamasının yüksek olmasında rol oynamaktadır (bkz. Ek1 Soru 22). Ayrıca, anneler tecrübeli olduğunu düşündükleri görece yaşça büyük olan bakıcılara daha fazla ücret ödemektedirler. Yaşa göre ortalama ödenen ücret Tablo 21'de gösterilmektedir. Programdan faydalanmayan annelerin ödedikleri ücretlerin yüksek olması programın bakıcılık piyasasını yükseltmesinin işareti olarak değerlendirilebilir. Fakat her iki grupta ödenen ücretler asgari ücretin altındadır. Ücretlerin düşüklüğü, kayıt dışı istihdam ve tecrübeli olma kriteri bir araya geldiğinde, bakıcılık mesleği gençler için cazibe odağı olmamaktadır. Güvencesiz ve gelir düzeyi düşük olan işlerde gençlerin uzun dönemli kalmaları emeklilik haklarını elde etmelerinin önünde bir engeldir. Bundan dolayı gençler geleceklere yatırım yapacakları güvenceli işleri tercih etmektedirler. Bakım kalitesinde bir standardın oluşturulmasının ve bakıcılığın gençler için daha cazip hale getirilmesinin yolu bakıcılığın farklı politikalar ile kayıtlı istihdamın içine çekilmesinden ve mesleki kriterlerinin oluşturulmasından geçmektedir.

Tablo 21. Bakıcıların Yaşlarına Göre Aldıkları Ortalama Ücretler

Yaş Aralığı	Programdan faydalanan annelerin program öncesinde bakıcılarına ödedikleri ortalama ücret	Programdan faydalanmayan annelerin halihazırda bakıcılarına ödedikleri ortalama ücret
20-29	597 TL	726 TL
30-39	664 TL	695 TL
40-49	750 TL	1057 TL
50 ve üstü	737 TL	1152 TL

Kurumsallaşmasının önündeki önemli bir engel ise ücretli bakım hizmetleri alanında enformel ilişki ağlarının baskın olmasıdır (Rittersberger-Tılıç ve Kalaycıoğlu 2012). Aile ve akrabalık bağları üzerinden işveren ve çalışan buluşmaktadır. Bakım hizmetlerinin gerektirdiği karşılıklı güven duygusu bu ağlar sayesinde sağlanmaktadır. Anneler güvenilir, dürüst ve çocuklarını emanet edebilecek bir bakıcı bulurken bakıcılar da kendilerini güvende hissedebilecekleri bir çalışma ortamı bulmaktadırlar.

Enformel ağlar ile kurulan iş ilişkisinde ücretlerin belirlenmesinde de bu ağlar baz alınmaktadır. Bakıcı ve anneler kendi sosyal ağları içinde ne kadar talep etmeleri veya ödeme yapmaları gerektiğini öğrenmektedirler (Rittersberger-Tılıç ve Kalaycıoğlu, 2012). Proje kapsamında yer alan ve almayan annelerin öncelikli olarak bakıcının tanıdık olmasına önem vermesi annelerin bakıcılarının kendi sosyal ağları içinden seçtiklerinin göstergesidir. Annelerin bakıcılara ödeme yaparken mahalledeki komşusunun bakıcısına ödediği miktara benzer ödeme yapıyor olma olasılığı da kuvvetlidir. Annelerin ortalama aylık gelirlerinin düşük olması bu ağlar içinde yer alan ortalama bakıcı ücretlerinin düşük olmasını beraberinde getirmektedir.

4.4.6. Beklenmeyen Etkiler

Proje faydalanıcısı annelerin %10 oranında projeye başladıktan sonra işlerini değiştirdikleri görülmüştür (bkz. Ek 1 Soru 10). İş değiştiren annelerin değiştirme nedenleri arasında ilk sırayı iş yeri memnuniyetsizliği almaktadır (bkz. Ek1 Soru 11). Anneler arasında düşük ücretten dolayı da işlerini değiştirenler mevcuttur. Anneler iyi bir iş fırsatını elde ettiklerinde bu fırsatı değerlendirmekten çekinmemişler. Proje kapsamında işsiz kalındığında veya iş bırakıldığında annelere bir ay iş bulmaları için zaman verilmekte ve bu sürede çocuk bakım yardımı kesilmemektedir. Projenin sağladığı bu fırsat annelerin daha iyi işlerin peşinde gitmelerini mümkün kılmıştır.

Proje esnasında annelerin çalıştıkları iş yerinde %6 gibi ücret artışı ve terfi aldığı tespit edilmiştir (bkz. Ek1 Soru 13). Projeden faydalanmayan annelerin ise %42'sinin son iki yılda ücret artışı veya terfi aldıklarını belirtmiştir (bkz. Ek2 Soru9).

Projeden faydalanan annelerin ortalama işe gitme süreleri 31 dakika, projeden faydalanmayan annelerin ise 34 dakikadır. Projeden faydalanan annelerin proje sayesinde daha uzaktaki iş fırsatlarını değerlendirme imkanları olmasına rağmen bunu kullanmamaları, küçük çocuk sahibi kadınların evine yakın yerlerde çalışmayı tercih etmeleriyle açıklamak mümkündür.

4.5. Sürdürülebilirlik

4.5.1. Annelerin İstihdamda Kalması

Daha önce belirtildiği üzere, proje öncesi çalışan ve çalışmayan faydalanıcı annelerin ortalama çalışma yılları ve sigortalı çalışma yılları arasında büyük farklar yoktur. Proje kapsamındaki annelerin kayıtlı istihdamda kalma olasılıkları yüksektir.

Genel olarak proje bittikten sonra annelerin %74'ü çalışmaya devam etmeyi planlamakta ve anneler için çalışma nedenleri arasında %39 ile sigortalı kalmak yer almaktadır (bkz. Ek 1 Soru 29 ve 30). Sigortalı kalmak anneler için emeklilik hakkını kazanma anlamı taşımaktadır (bkz. Ek 1 Soru 31). Çalışmaya devam etmeyi planlayan annelerin işgücü piyasasında kalmaya devam etmeleri projenin etkisinin sürdürüğünün göstergesidir.

Proje, çalıştığı halde çocuk bakım sorumluluklarından dolayı işgücü piyasasından ayrılmayı planlayan anneleri (%57) işgücü piyasasında tutmuştur (bkz. Ek 1 Soru 9) ve bu annelerin %95'i proje bittikten sonra da çalışmaya devam etmeyi planlamaktadırlar. Proje iş ve çocuk bakım sorumluluğu arasında sıkışıp kalan kadınlara çalışmaya devam etmeleri için fırsat vermiştir. Bu veriler projenin etkisinin sürdürülebilirliğine işaret etmektedir.

Proje öncesinde bir işte fiilen çalışmayan annelerin oranları %12'dir. Özellikle bu annelerin çalışmama nedenleri başında çocuk bakım sorumlulukları gelmektedir (bkz. Ek 1 Soru 7 ve 12). Proje bittikten sonra proje öncesi çalışmayan annelerin %70'i çalışmaya devam etmeyi planlamaktadır. Proje sayesinde çalışmayan anneler hem işgücü piyasasında kazandırılmış hem de işgücü piyasasında kalma yönünde eğilim geliştirmişlerdir. Bu bulgular proje bittikten sonra da projenin etkisinin süreceğinin göstergesidir.

Faydalanan annelerin geliri hanehalkı gelirinin %56'sını oluşturmaktadır. Annelerin elde ettikleri gelirin hanehalkının geçimini sağlamada anahtar bir role sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda anneler hanehalkının refahına katkı sağlamak için uzun dönem çalışmaya daha fazla istekli olacaklardır. Projenin etkisinin sürdürülebilir olduğu görülmektedir.

Proje başladıktan sonra annelerin %18'i işleri ile ilgili bir eğitim veya meslek kursu almış ve %26'sı böyle bir kurs almayı düşünmektedir (bkz. Ek 1 Soru 15). Tablo 22'deki verilerin gösterdiği gibi kurs alanlar arasında lise mezunu olanlar ilk sırada yer alırken üniversite mezunları ikinci sırada yer almaktadır ve üçüncü sırada önlisans-meslek yüksekokulu mezunları gelmektedir. Lise ve lise üstü eğitim alanlar kurs aldıkları gibi kurs almayı da planlamaktadırlar. Eğitimi yüksek olanlar mesleki becerilerini geliştirme yönünde kendilerine yatırım yapmaktadırlar. Kurs alma istekleri iş yaşamında kalma ve daha nitelikli işlere geçme isteklerini göstermektedir. Kadınların yedek işgücü ordusu olmaktan kurtulmaları için mesleki bilgi ve becerilerine de yatırım yapmaları gerekmektedir. İş ve çocuk bakımı arasında meslek kurslarına gitmeye zaman ayıramayan kadınların çocuk bakım sorumlulukları hafifletildiğinde kendilerine yatırım yapma fırsatlarının önü açılmaktadır. Kurs alan kadınların proje sonrasında işgücü piyasasında kalma olasılıkları yüksektir. Bu nedenle projenin etkisinin sürdürülebilir olduğu görülmektedir.

Tablo 22. Programdan Faydalanan Kadınların Eğitim Düzeyleri ve Mesleki Kurs Alma Durumları

	Mesleki Kurs		
	Evet	Hayır	Almayı Düşünüyor
İlkokul	5	10	8
Ortaokul	4	8	9
Lise	41	37	34
Ön Lisans-Meslek Y. O.	16	14	16
Üniversite	34	31	33

Çalışan annelerin %26'sıproje bittikten sonra işlerini bırakmayı planlamaktadır (Bkz. Ek 1 Soru 29). Bu annelerin %59'u bakıcı ücretlerini karşılamayacakları için işi bırakmayı düşünmektedirler ve %36'sı ise çocuklarına kendileri bakacaktır (bkz. Ek 1 Soru 34). Faydalancı annelerin gelirleri düşük olduğu için proje desteği bittiğinde bakım maliyetini karşılama olasılıkları da azalmaktadır. Proje ile bakıcıya devredilen çocuk bakım sorumluluğunun maliyetlerin yüksekliğinden dolayı tekrar annenin temel sorumluluğu haline gelmesi ile anneler işgücünden düşme eğilimi göstermektedirler. Genel olarak anneler sigortalı çalışmalarını teşvik edecek politikalar arasında önceliği evde çocuk bakım projesinin devam etmesi, devletin kreş desteği vermesi veya analık izinlerinin uzatılmasına vermektedirler (bkz. Ek 1 Soru 35). Analık izinlerinin uzatılmasını isteyerek 0-12 ay arasındaki bebeklerine kendilerinin daha fazla bakma eğiliminde

olduklarını söyleyebiliriz. Çocukları büyüyen anneler ise kreş teşvikleri ile kurumsal bir yapı içinde çocuklarının bakılmasını tercih etmektedirler. Faydalancı anneler projenin devamlılığını isteyerek elde ettikleri maddi desteği kaybetmek istememektedirler. Annelerin çalışma hayatına daha yüksek oranlarda katılabilmeleri için devletin farklı teşvik politikalarını harekete geçirmesi gerekmektedir.

Faydalancı annelerin %82'sinin altı yaşının altında bir, %17'sinin iki çocuğu ve %1'nin ise üç ve üzeri çocuğu vardır. Faydalanmayan annelerin %89'unun altı yaşının altında bir, %10'unun iki ve %0.5'inin ise üç ve üzeri çocuğu vardır. Program, annelerin 0-24 ay aralığındaki çocuğlarını kapsamaktadır fakat annelerin %18'nin programa giremeyen bakıcıya ve kreşe ihtiyacı olan diğer çocuğları da mevcuttur. Benzer bir durum faydalanmayan anneler içinde geçerlidir. Gelecekteki projelerde teşvik sistemlerinin bu noktayı da dikkate alması gerekir. Örneğin, destek verilecek çocuğların yaş limiti artırılabilir. Böylece, çok çocuğlu annelerin de kayıtlı istihdama yönlendirilmeleri mümkün olabilir. Kayıtlı kadın istihdamının geliştirilmesi açısından, bakım gerektiren çocuk sayısındaki artış ile kadının çalışmaması arasındaki pozitif ilişkiden dolayı, devlet desteklerinin birden fazla çocuğu olan kadınları çalışma hayatının tamamen dışına yönlendirmemesi doğru olacaktır.

Projeden faydalanmak için başvuru yapılan çocuğların %74'ü bir yaşın altındadır (bkz. Ek 1 Soru 6). Ücretli doğum izni süresinin 16 hafta ile sınırlı olması annelerin iş ve bakım sorumluluklarını beraber yürütmesini zorlaştırmaktadır. Kadınlar bakım sorumluluklarını gerçekleştirmek için ya işi bırakmakta ya da birincil akrabalara (büyükanne, eş v.b.) devretmek zorunda kalmaktadır. Çocuk bakım işi aile içinde enformel yollar ile gerçekleştirilmektedir. Projeden faydalanan 1 yaş altındaki çocuğlar proje sona erdiğinde 3 yaş ve üstü için sağlanan kreş hizmetlerinden faydalanabilecek yaşa ulaşmış olacaklardır. Proje sonrasında çalışmaya devam etmek isteyen annelerin %33'ü çocuğlarını kreşe göndermeyi planlamaktadırlar. Bakıcı için verilen destek çocuk bakım işinin birincil ilişki ağlarının dışına taşınmasına katkı sağladığı gibi çocuğların kreş yaşına ulaşması da bakım işinin kamusal alanda devam etme olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Bakıcı ile başlayan süreç kreş ile devam ederek hem küçük çocuğlu anneler istihdamda kalmaya devam edecek hem de bakım işi kamusal alanda süreklilik kazanacaktır. Böylece proje ile yaratılan etkinin devam etmesi mümkün olacaktır.

4.5.2. Çocuk Bakım Hizmeti

Proje başlamadan önce annelerin %50'si çocuğlarına kendisi, %29'u ise büyükannelerine baktırmaktadır (bkz. Ek1 Soru 16). Proje öncesi çalışan ve çalışmayan annelerin çocuk bakımını nasıl gerçekleştirdikleri incelendiğinde, çalışan annelerin %46'sı kendileri bir şekilde çocuk bakım sorumluluklarını yerine getirirken çalışmayan annelerde bu oran %84'dür (bkz. Tablo 23). Proje, bakım sorumluluğunu anneler üzerinden alıp bakıcıya vererek, çalışan annelerin iş ve çocuk bakım ikilemini azaltmıştır. Böylece, çalışmayan annelerinde işgücü piyasasına girmeleri sağlanmıştır. Çocuk bakım yükümlülüklerini bakıcıya devreden annelerin işgücü piyasasında daha verimli olmaları ve daha kalıcı olmaları beklenmektedir. Ayrıca çalışan annelerin çocuğlarına %31 oranında büyükanneler bakmaktadır. Bakım işinin anneden ve büyükanneden alınarak ailenin dışındaki başka bir bireye devredilmiş olması çocuk bakım işini aile içi birincil ilişkiler ağından çıkartarak bakım hizmetlerinin kurumsallaşmasını teşvik etmektedir. Ayrıca, faydalanan anneler proje öncesindeki bakım tercihlerine göre şüandaki bakıcılarından yüksek oranlarda memnundurlar (Bkz. Ek1 Soru21). Bu bağlamda projenin etkisi sürdürülebilir olacaktır.

Tablo 23. Programdan Faydalanan Kadınların Proje Öncesi Çalışma Durumuna Göre Çocuk Bakım Tercihleri (%)

	Proje Öncesi	
	Çalışıyor	Çalışmıyor
Kendim	46	84
Eşim	1	1
Büyükanne	31	6
Çocuklarım	1	1
Komşu/Akraba/Bakıcı	20	7
Kreş	1	1

Proje sonrası çalışmaya devam etmeyi düşünen anneler arasında çocuklarını kreşe göndermeyi ve bakıcıya baktırmayı planlayanlar değerlendirildiğinde çocuk bakım işinin kamusal alana doğru geçme eğilimi içinde olduğunu söyleyebiliriz. Proje ile annelerin kurumsal bakım isteklerinin arttığı görülmektedir. Kamusal alandaki hizmetlerden yararlanma bilincinin oluşmuş olması projenin etkisinin sürdürülebilir olduğunun işaretidir (bkz. Ek 1 Soru 16 ve 32).

Evde Çocuk Bakımı Projesinin çocuğun bakımı üzerindeki etkisi ikişekilde olmuştur. Birincisi program öncesinde sadece annesi veya akrabaları tarafından bakılan çocukların daha kaliteli bir bakım hizmetine geçmesi ve ikincisi daha önce düşük kaliteli bir bakım hizmeti alan çocukların nispeten daha yüksek kaliteli bakıma geçmeleri şeklinde olmuştur. Nitekim, program sonrasında kadınların büyük bir kısmı en az bir veya daha fazla sayıda bakıcısını değiştirmiştir. Program süresince sertifika alan bakıcıları dadahilettiğimizde çocukların %7'si sertifikalı bakıcılar tarafından bakılmaktadır. Programdan faydalanan kadınların bakıcılara karar verirken %31'i tecrübeli olmasına, %3,3'ü ise sertifikalı olmasına göre karar verdiklerini belirtmiştir. Dolayısıyla, program sayesinde sertifikalı ve tecrübeli bakıcıların kullanılması çocuğa verilen bakım kalitesinin yükseldiği anlamına gelmektedir.

Projedeki bakıcıların %37 kendi evlerinde çocuklara bakmaktadır (bkz. Ek1 Soru 24). Bu oran düşük gibi gelebilir fakat bakıcılığın meslekleşme eğiliminde olduğunun da göstergesidir. Diğer önemli bir nokta ise bakıcıların %86'sının (bkz. Ek 1 Soru 28) anneye ev işlerinde yardımcı olmaması ve sadece temel görevleri olan çocuk bakım görevini yerine getirmeleridir. Bakıcıların çoğunlukla annelerin evinde çocuklara baktıkları halde ev işlerinde yardım etmiyor olmaları iş tanımlarının netleşmeye başladığının göstergesidir. Hem annede hem de bakıcıda bakım hizmetlerinin bir meslek olduğu algısının gelişmektedir. Kurumsallaşmanın artması ile projenin etkisinin sürdürülebilir olduğu görülmektedir. Bu etkisinin devam edebilmesi için mesleki yeterlilik ve sertifika kriterlerinin oluşturulması önemlidir.

Proje sonrası çocuklarına bakıcının bakmasını isteyen annelerin %32'si bakıcıya aynı ücreti vermeyi planlarken %68'i ise farklı ücret vermeyi planlamaktadır. Proje sonrası annelerin vermeyi planladıkları ortalama ücret 1032 TL'dir. Proje öncesi ise faydalanıcı annelerin verdikleri ücretin ortalaması 703 TL'dir. Proje sonrası ortalama bakıcı ücretlerinde artış olacağına işaret etmektedir. Fakat bakıcılık mesleğinin temel haklardan mahrum olması bakıcıların düşük ücretlerle çalışma olasılıklarını artırmaktadır. Annelerin vermeyi planladıkları ücretin hala asgari ücretin altında olduğu ve faydalanmayan annelerin halihazırda bakıcılarına verdikleri ücretlerin

düşüklüğü proje kapsamında asgari ücret alan ve kayıtlı istihdama giren bakıcıların proje sonrasında kayıtlı olarak çalışma ihtimallerinin düşük olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı bakıcıların kayıtlı istihdam içinde devam etmelerinin uzun dönemde yasal düzenlemeler yapılmaz ise zor olduğu düşünülmektedir. Yasal düzenlemeler olmadan projenin bakıcıları kayıtlı istihdam altına alma etkisinin sürdürülebilir olma ihtimali azalmaktadır.

Projedeki anneler öncelikli olarak bakıcılarını sigortalı çalıştırmanın aracı olarak bakıcıların sigorta primlerinin düşürülmesini görmektedirler. İkinci olarak sigortalı çalıştıranlara vergi teşviki istenmektedir. Anneler devlet tarafından bakıcılık sistemin kurumsallaştırılması ve işveren olarak kendi üstlerine düşen primlerinin azaltılmasını isteyerek daha çok devletten bir bakıma teşvik beklemektedirler.

5. BULGU VE ÖNERİLER

Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği tarafından ortaklaşa finanse edilen ve SGK tarafından yürütülmekte olan “Evde Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi”; ülkemizdeki kadınların çocuk bakım sorumluluklarına mali destek vererek küçük çocuğu olan anneleri işgücü piyasasında tutmayı veya işgücü piyasasına kazandırmayı ve annelerin çocuk bakıcılarını kayıtlı olarak istihdam etmelerini amaçlamaktadır. Projenin toplam bütçesi 49,6 milyon Avro olup, proje sonuna kadar yaklaşık 40 milyon Avro’nun projeye kayıtlı annelere ödenmesi beklenmektedir. Bugüne kadar projeden yaklaşık 11.400 anne ve 14.400 bakıcı faydalanmıştır.

Farklı ülkelerde kadınları istihdama kazandırmak için çeşitli istihdam politikaları uygulanmakla beraber çocuk bakımı konusunda uygulanan politikalar ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü kadınların işgücüne katılmasının önündeki en önemli problemlerden biri olarak çocuk bakım sorumlulukları gelmektedir. Özel ve kamusal alandaki cinsiyete dayalı iş bölümü, eve ekmek getiren, çalışan işçi erkek modeli ile ev içinden sorumlu olan eş ve anne modelini yaratmaktadır. Kadınların temel sorumluluk alanı içine ev işleri, çocuk, yaşlı ve hasta bakımı gibi özel alandaki işler girmektedir. Bir şekilde işgücü piyasasına çıkmayı başarmış kadınlar da ev işleri ve bakım sorumluluklarından muaf değildirler. Çalışan veya işgücü piyasasına girmeyi planlayan kadınlar için iş ve aile yaşamındaki sorumlulukları dengelemek önemli bir problem haline gelmektedir. Bu bağlamda refah devletleri kadınları işgücü piyasasında tutma veya girmeyenleri girme yönünde teşvik etmek için uzun yıllardır çocuk bakım politikaları uygulamaktadırlar.

Türkiye’de son yıllarda kadınların işgücüne katılımında artış olsa da hala oran oldukça düşüktür. Kadınların işgücüne katılması bireysel düzeyde kadınları ve ailelerini etkileyeceği gibi ülkenin kalkınma hedeflerine ulaşma ve yoksulluğu azaltma konusunda da önemli bir yere sahiptir. Sürdürülebilir büyüme ve kalkınma için kadınların işgücü piyasasında aktif ve üretken halde yer alması gerekmektedir.

Ülkemizdeki kadınların çocuğunu bakıcıya vermemelerinin en önemli nedeni bakıcı ücretini karşılayamamak olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla, annelerin kayıtlı bir bakıcı istihdam edememelerinin temel sebebi mali yetersizlikleri olup, annelerin işgücü piyasasına girişini de bu durum engellemektedir. Proje annelere kayıtlı bakıcı çalıştırabilmeleri için mali destek vererek, annelerin işgücüne katılımında önlerindeki önemli bir engeli kaldırmış ve kayıtlı kadın istihdamını artırmaya dönük olarak önemli bir katkı sağlamıştır. Proje, proje öncesinde fiilen bir işte çalışmayan anneleri işgücü piyasası içine girmeye teşvik etmekle birlikte, proje öncesinde çalışmasına rağmen çocuğu olduktan sonra çalışmayı bırakmayı düşünen anneleri de işgücü piyasası içinde kalmaları yönünde ikna etmiştir.

Kadınlar en fazla çocukları 0-3 yaş arasında iken işgücü piyasasından çekilmektedirler. Çocuğun küçük olması annenin çalışma olasılığını azaltan bir unsurdur. Projeden faydalanan annelerin dörtte üçü çocuğu proje desteği almaya başladıklarında bir yaşın altındadır. Proje doğru bir yaklaşımla, çocuğu küçük olan annelere yönelerek kayıtlı istihdam içerisinde kalmaları en zor olan kesimin çalışma hayatına devamını sağlamış ve bu bakımdan kayıtlı kadın istihdamını artırmak için doğru hedef kitleyi seçmiştir.

Proje sadece annelerin işgücü piyasasına girmeleri değil aynı zamanda istihdamda kalıcı olmalarına da önemli bir katkı sağlamıştır. Projeden faydalanan annelerin yaklaşık dörtte üçü proje bittikten sonra da çalışmaya devam edeceğini belirtmiştir. Bu durum annelerin çalışma eğilimini teşvik etmek açısından projenin önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Nitekim projeden faydalanan annelerin yarısından fazlası projenin anneleri çalışmaya teşvik etme konusunda başarılı olduğunu düşünmektedir.

Proje anneler dışında bakıcıların kayıtlı istihdamı konusunda da amacını gerçekleştirmiştir. Proje öncesinde annelerin yaklaşık yüzde 89’u bakıcılarını sigortasız olarak çalıştırmaktaydı. Proje ile birlikte sigortasız çalışan bakıcıların tamamı kayıtlı istihdama yönlendirilmiştir. Proje sigortasız çalışan bakıcıları kayıtlı istihdama çekme ve annelerde sigortalı bakıcı çalıştırma bilincinin oluşmasına destek sağlamıştır. Sigortalı çalışma ve çalıştırma bilincinin toplumda yerleştirilmesi için; kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve toplumun diğer kesimleri ile işbirliği yapılması son derece önemlidir. Bu işbirliğinin ana odağında kayıtlı çalışma kültürü oluşturan teşvik edici mekanizmaların olması gerekir. Evde Çocuk Bakımı Projesi toplumda kayıtlı çalışma kültürü oluşturulmasında teşvik edici mekanizmaların kullanıldığı toplumsal bir işbirliği modelidir. Bu projeye benzer şekilde tasarlanan ve teşvik edici mekanizmaların kullanıldığı başka projelerin, programların ve tanıtım faaliyetlerinin bundan sonra da uygulanmaya devam etmesi; ülkemizde sigortalılık bilinci ve farkındalığının artması için gereklidir.

Proje öncesinde çocuk bakıcısı çalıştıran anneler bakıcılarına asgari ücretin altında bir ödeme yapmaktaydılar. Proje süresince bakıcılara ödenen ücret, asgari ücretin üzerine çıkmıştır. Proje sonrasında bakıcı çalıştırmayı planlayan annelerin yaklaşık yüzde kırkı bakıcılarına proje süresince verdikleri ücretin aynısını vermeyi düşünmektedirler. Bu durum, annelerin proje süresince elde ettikleri kayıtlı bakıcı çalıştırma bilincini devam ettirdiklerini ve projenin etkilerinin sürdürülebilir olduğunu göstermektedir.

Proje, bakıcının kendi evi dışında hizmet vermesine imkan sağlayarak, bakıcılık mesleğinin kurumsallaşmasına olumlu katkıda bulunmuştur. Kurumsallaşmanın en önemli göstergelerinden birisi bakıcılık mesleğindeki enformel iş tanımlarının netleşmesidir. Proje çocuk bakıcılığını enformel ilişkiler ağından çıkararak, çocuk bakıcılığının toplumda kayıtlı bir meslek olarak algılanmasını desteklemiştir. Ayrıca, projenin sağladığı maddi destek, anneleri daha eğitilmiş ve profesyonel bakıcı bulma konusunda da motive etmiştir.

Proje kayıtlı kadın istihdamını arttırmak konusunda başarılı ve doğru hedef kitleye yönelmesine karşın, özellikle sosyo-ekonomik yönden dezavantajlı ve bu nedenle sigortalı iş bulma olasılıkları çok daha zayıf olan anneleri projeye çekebilmek konusunda annelerle ya da ilgili kurumlarla yeterince işbirliği gerçekleştirememiştir. Projeye ön kayıt ve kesin kayıt aşamasında en çok halihazırda sigortalı olarak çalışan anneler başvurmuştur. Projeden faydalanan annelerin büyük çoğunluğunun halihazırda sigortalı bir işte çalışıyor olmaları, projeye başvurup destek alamayanların büyük çoğunluğunun sigortalı bir iş bulamamaları nedeniyle destek alamadıklarını düşündürmektedir. Oysa ki kayıtlı istihdamdaki işler için yeterli olmadığı için dezavantajlı olan kadınların kayıtdışı ekonomi içinde çalışmaları veya işgücü piyasasına hiç girememe ihtimalleri kuvvetlidir. Bu nedenle sosyo-ekonomik yönden daha dezavantajlı kadınların da istihdama kazandırılmaları için özellikle İŞKUR vb. kurumlarla işbirliği yapılması gerekmektedir.

Projeden faydalanan annelerin çoğunluğunun eğitim seviyesinin lise ve üniversite düzeyinde olması da eğitim seviyesi daha düşük olan annelerin sigortalı iş bulmadaki zorluklarına işaret etmektedir. Kayıtdışı ekonomi içinde kadınların aldıkları ücretler düşük olduğundan çocuk bakım maliyetlerini karşılama ihtimalleri de azdır. Bu bağlamda yeni projelerde veya geliştirilecek olan sosyal politikalarda eğitim seviyesi düşük olanlara farklı kriterler getirilerek, onların da çocuk bakım hizmetlerinden faydalanmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Özellikle okul öncesi bakım ve eğitim hizmetlerinin çocukların gelişimindeki önemi yadsınamaz. Sosyal refah devletlerinde olduğu gibi çocukların refah ve iyi olma hallerinin artırılması için kayıtlı çalışan anneler dışındaki annelerin çocuklarını da kapsayacak politikaların geliştirilmesi bu açıdan faydalı olacaktır.

Proje kapsamında 0-24 ay arasında çocuğu olan kadınlar proje kapsamına alınmış ve tek bir çocuk için bakım desteği sağlanmıştır. 24 aydan daha küçük çocuklu kadınların projeye hedef kitlesi olarak seçilmesi uygundur. Ancak, okul öncesi bakım hizmetlerinin de dar gelirli aileler için yaygın olmadığı düşünüldüğünde 24 aydan daha büyük çocuğu olan kadınların işgücü piyasasına katılmaları için başka alternatiflerin değerlendirilmesi doğru olacaktır.

Gelecekte gerçekleştirilecek projeler kapsamında tek çocuğa destek yerine tüm çocukları kapsayacak bir destek biçimi de düşünülebilir. TNSA 2013 araştırmasına göre Türkiye'de doğumların %64'ü 30 yaşından önce gerçekleşmektedir. Genç kadınların okul öncesi yaşta birden fazla çocuklarının olma ihtimalleri kuvvetlidir. Okul öncesi çocuğu olan bir annenin yeni doğum yapması ve iki küçük çocuğun bakım sorumluluğunu yerine getirirken işine devam etme olasılığı da oldukça azdır. Bundan sonra yapılan program uygulamalarında farklı kriterler kullanarak daha geniş bir kitleyi kapsamaya kadınların işgücü piyasasına daha yüksek oranlarda kazandırılmasına yardımcı olacaktır.

Almanya, Fransa, İspanya gibi diğer ülke örnekleri incelendiğinde, küçük çocuk bakımına yönelik desteklerde genellikle üç yaşın altındaki çocukların hedef kitle olarak seçildiği görülmektedir (Wrohlich, 2004; Vuri, 2016). Kanada'da 12 yaşın altındaki çocuk sahibi aileler çalışma şartı aranmaksızın devletin sağladığı kreş, okul öncesi eğitim, evde çocuk bakımı gibi çok çeşitli şekillerde devlet desteklerinden faydalanmaktadır (Cleveland ve Krashinsky, 1998). ABD'de Çocuk Bakımı ve Gelişimi Fonu olarak adlandırılan fondan, 12 yaşın altındaki (özel bakım gerektiren çocuklar için 18 yaşın altındaki) çocuk sahibi ve düşük gelirli (eyaletin medyan gelirinin %85 altındaki) aileler yararlandırılmaktadır. Ancak, ailenin bu imkandan yararlanması için çalışması, okula devam etmesi veya mesleki bir kursa yazılması şartı aranmaktadır. Eyaletler tarafından ayrıca şartlar getirilebilmektedir. 2014 yılı itibarıyla fondan, 1,4 milyon çocuğa (853 bin aileye) yılda ortalama 4.800 Dolar destek sağlanmıştır (Enchautegui, vd, 2016).

Yukarıdaki örneklerden de görüleceği üzere, diğer ülkelerdeki uygulamalarda olduğu gibi istihdam şartı olmadan farklı kriterler ile kadınlar işgücü piyasasına dolaylı olarak da teşvik edilebilir. Çalışmayan, dar gelirli, okul öncesi veya ilkokula giden çocuğu olan kadınları işgücü piyasasına kazandırmak için bakım destekleri verilerek meslek edindirme kurslarına katılmaları sağlanabilir. Birden fazla küçük çocuğu olan kadınların meslek edindirme kurslarına gitmek için vakitlerinin olmama ihtimali kuvvetlidir. Aynı zamanda, kurslar için maddi kaynak ayırma olasılıkları da azdır. Kadınların işgücü piyasasında kalıcı olabilmeleri ve kayıtlı ekonomi içinde yer alabilmelerinin yolu nitelikli işler için gerekli olan bilgi ve beceriyi kazanmalarından da geçmektedir. Çalışmayan annelere de çocuk bakım desteği verilerek meslek kurslarına gitmeleri için gerekli zaman yaratılmalıdır. Geliştirilecek politikalar kapsamında çocuk bakım desteği ve ücretsiz kurs eşleştirilmesi yapılarak kadınların üzerindeki mali yük de azaltılabilir.

Projede temel kriter olarak kadının geliri alınmış, hane halkı geliri ise sorgulanmamıştır. Belirlenen kriterin üzerinde gelir sahibi olan fakat hanesinin tek gelir kaynağı olan kadınlar hane halkı geliri dikkate alınmadığı için proje kapsamı dışında kalmışlardır. Kriterin üstünde kazanıyor olsalar bile bu kadınlar hanenin tek gelir kaynağı oldukları için onların çocuk bakım maliyetini karşılama olasılıkları da azdır. Farklı gruplarda yer alan kadınların istihdamlarının teşvik edilmesi için daha sonraki projelerde gelir kriterlerinin farklı şekilde değerlendirilmeye alınması projenin etki alanını genişletecektir.

Proje faydalanıcısı kadınların proje bittikten sonraki çocuk bakım tercihlerinin de politikaların geliştirilmesi aşamasında dikkate alınması önerilmektedir. Proje öncesinde çocuk bakım hizmetini kreşten alan annelerin oranları oldukça düşükken proje sonrasında

çocuklarını kreşe göndermeyi planlayan annelerin oranları yüksektir. Annelerin çocukları büyüdükçe çocuklarının gelişim ihtiyaçlarını karşılayabilecek sistemlerden bakım hizmeti almayı uygun gördükleri söylenebilir. Dolayısıyla annelere kreş desteği verilmesi kadınların istihdamı açısından etkili bir politika aracı olacaktır. Örneğin ücretsiz veya ailelerin düşük oranlarda katkıda bulunduğu mahalle kreşlerinin hayata geçirilmesi ailelerin bakım maliyetlerini azaltacağı için kadınların istihdama girme ve kalma olasılıklarını da artıracaktır.

Proje kapsamında bakıcıların çoğu zaman annelerin evinde çocuklara baktıkları fakat bir grup bakıcının da kendi evlerinde baktıkları ve bakıcılar arasında sertifika oranının düşük olduğu tespit edilmiştir. Onaylı bakıcılık sisteminin geliştirilmesi ve bakıcılara bakım merkezleri kurmaları için teşvik verilmesi gibi politikaların uygulanmaya konulması hem kadın istihdamını hem de kayıtlı bakıcılık sisteminin gelişmesi için önemlidir. Bu nedenle, bakıcılığın bir iş olarak tanımlanmasının sağlanması ve izin/vergi vs. süreçlerinin kolaylaştırılması, uzun dönemde bakıcılık mesleğinin kayıt dışından kayıtlı ekonomiye kaymasını teşvik edecektir.

Onaylı bakıcılık sistemi, evde çocuk bakımının odağı olan çocuğa verilen bakımın kalitesi de artacaktır. Örneğin, Fransa'da 0-3 yaş arasındaki çocukların %22'si onaylı (sertifikalı) bakıcılar tarafından bakılmaktadır ve annenin evinde onaylı ve onaysız bakıcı tarafından çocuğun bakılması durumu ise oldukça ender görülmektedir (%2). Onaylı çocuk bakıcılığı beş yılda bir yenilenen ve beş yıl için alınan onay sürecinde farklı denetimlere tabi tutulmak anlamına gelmektedir. Onaylı bakıcılar çocuklara çocuk bakımı için gerekli düzenlemeleri yaptıkları kendi evlerinde veya birkaç onaylı bakıcı bir araya gelerek çocuk bakım amacı için düzenledikleri (MOM adı verilen) evlerde bakabilmektedirler. Akredite olabilmeleri için bakıcıların sağlık durumları, eğitim almaları, konutları ve çeşitli koşulları yerine getirip getiremediklerine bakılmaktadır. Onaylı bakıcı olabilmek için 120 saat eğitim almak ve ilk çocuklarına bakmadan önce ilk yardım eğitimi almaları gerekmektedir. Mecburi olan 120 saatlik eğitimi tamamladıktan sonra üniversitelerin çocuk gelişimi programlarının birinci sınıftan ders alma hakları bulunmaktadır.

Onaylı bir bakıcı kendi evinde en fazla 4 çocuğa kadar bakabilmektedir. Çocuk sayısı arttıkça onaylı bakıcının maaşı artmamakla birlikte sadece ekstra çocuk için ek bir ücret verilmektedir. Bakılan çocuk sayısının artması, aile açısından maliyetin düşmesi anlamına gelmektedir. Onaylı bakıcıyı tam zamanlı olarak çalıştıran aile yıl sonunda ödedikleri paranın bir kısmını vergi indirimi ile geriye alabilmektedir. Onaylı bakıcılar işverenlerle toplu sözleşme kapsamında çalışarak, işveren ile bir iş sözleşmesi imzalamaktadırlar. Onaylı bakıcıların ücretli izin hakları mevcuttur. Kısaca anlatıldığı üzere; onaylı bakıcılık sistemine benzer bir sistemin ülkemizde geliştirilmesi, bakıcılığı kayıt içine çekeceği gibi bakım kalitesinin de sürekli denetimler ve eğitimler ile artmasına katkı sağlayacaktır. Benzer bir sistemin ülkemizde de uygulanabilmesi için öncelikle derinlemesine bir fizibilite çalışmasının yapılmasına gerek vardır.

Kayıtlı ve sertifikalı bakıcılığın ekonomik faydalarının yanısıra sosyal faydalarından da söz etmek mümkündür. Kaliteli bakım, çocuğun ilk gelişimi ile sonraki yıllarda okuldaki başarısını, dolayısıyla geleceğini olumlu yönde etkileyerek, riskli davranışlar yapma ihtimalini azaltmakta ve topluma daha faydalı bireyler yetiştirmesine katkıda bulunmaktadır. Kanada'da yapılan bir çalışmada (Cleveland ve Krashinsky, 1998), küçük çocuklara kaliteli bakım hizmeti sağlanmasının ve kamu kaynaklarıyla desteklenmesinin ekonomik ve sosyal faydaları ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda, çocuk bakımına yönelik bir program kapsamında harcanan her bir doların, çocuk ve ailesi için yaklaşık 2 dolar fayda sağlayacağı tespit edilmiştir.

Çocuk bakımının desteklenmesine yönelik fayda-maliyet analizleri genellikle kadına ya da aileye istihdam açısından sağlanan fayda konusuna odaklanmakta ve çocuğa sağlanan fayda konusu gözardı edilmektedir. Çocuk bakımı desteklerinin istihdam açısından

REFERANSLAR

sağladığı faydayı ölçmek daha kolaydır. Desteklerin, istihdama net iki faydasından söz edilebilir. Birincisi, çocuk bakımı için geçirilecek zamanın istihdama yönelmesiyle istihdamda ve ailenin gelirinde net bir artış olacaktır. İkincisi ise, çocuk bakımı nedeniyle işten uzak kalmanın işgücü bilgi ve becerilerinde yaratacağı eksikliklerin gelecekteki gelir üzerindeki olumsuz etkileri önlenecektir. Ancak, çocuk üzerindeki olumlu etkileri ölçmek kolay olmasa da özellikle kaliteli bir bakımın çocuğun geleceği üzerinde yapacağı olumlu etkiler dikkate alınmaya değerdir. Yüksek gelir düzeyine sahip aileler, kaliteli çocuk bakımına ulaşabilirken, düşük gelirli ailelere aynı imkanın devlet destekleriyle sağlanması çocuğa ve topluma sağlayacağı fayda açısından önemlidir.

Kayıtdışı bakıcılığın makroekonomik etkileri de evde çocuk bakımı projesinin farklı biçimlerde devam ettirilmesi açısından dikkate alınmalıdır. Kayıtdışı bakıcılık, iktisadi dalgalanmaların tersi yönde etki yapmakta ve ekonomik durgunlukların derinleşmesine yol açmaktadır (Choi ve Johnson, 2014). Kayıtdışı bakıcılığın büyüklüğü arttıkça, ekonomik dalgalanmalar üzerindeki olumsuz etkisi de artmaktadır. Ülkemizde işsizlik oranının yüksekliği ve kayıtdışı ekonominin büyüklüğü; kayıtdışı bakıcılık sektörünün, kayıtlı bakıcılık sektörüne göre çok daha büyük olduğu tahminlerini de doğrulamaktadır.

Projenin kayıtlı kadın istihdamını artırmaya yönelik doğrudan etkileri dışında, makroekonomik etkilerinin de yaygın ve önemli olduğu görülmektedir. Proje yaklaşık 29 bin kişiye doğrudan ve uyarılmış olarak istihdam sağlamıştır. İstihdam ulusal ekonomide yaklaşık 4,5 milyar TL gelirin oluşumuna ve bu gelir nispetinde mal ve hizmet üretiminde artışa neden olacaktır. Devlet artan gelirden 488 milyon TL vergi toplayacaktır. Projenin yürütülmesi için yapılan, 21 milyonu kamusal olmak üzere toplamda yaklaşık 140 milyon TL'lik proje harcaması doğrudan ve uyarılmış gelirlerdeki artışa bağlı olarak SGK'ya toplamda 1,3 milyar TL prim kazancı sağlayacaktır. Yapılan proje harcamasının yaklaşık dokuz katı SGK'ya prim geliri olarak geri dönecektir. Dolayısıyla, projenin ulusal ekonomiye kendisine yapılan harcamadan daha büyük bir etkisi olmuş ve etkinin sürdürülebilir olması sağlanmıştır.

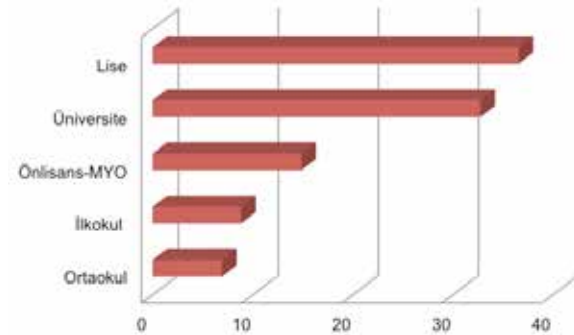
- [1] Ahn, H. (2012). Child Care Subsidy, Child Care Costs, and Employment of Low-income Single Mothers. *Children and Youth Services Review*, 34, 379-387.
- [2] Altschuler, J. (2004). Beyond Money and Survival: The Meaning of Paid Work among Older Women, *International Journal of Aging and Human Development*, 58(3), 223-239.
- [3] Antonopoulos, R. (2009). The Unpaid Care Work-Paid Work Connection. International Labour Office, Policy Integration and Statistics Department, Working Paper No: 86. Geneva
- [4] Baker, M., Gruber, J. & Miligan, K. (2008). Universal Child Care, Maternal Labor Supply and Family Well-Being. *Journal of Political Economy*, 116 (4), 709- 745.
- [5] Barsh, J. & Yee, L., (2012). Unlocking the Full Potential of Women at Work, McKinsey & Company, Wall Street Journal.
- [6] Bayisenge, J. (2010). Access to Paid Work and Women's Empowerment in Rwanda. *NUR Rwanda Journal*, 19 Series B. 84-106.
- [7] Berber, M. & Yılmaz Eser, B. (2008). Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz. *İşgücü Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(2), 1-16
- [8] Berlinski, S., Galiani, S. & McEwan, P. J. (2009). Preschool and Maternal Labor Market Outcomes: Evidence from A Regression Discontinuity Design, IFS working papers, No. 9
- [9] Blackden, M. & Hallward-Driemeier, M. (2013). Ready to Bloom? *Finance & Development*
- [10] Blau, D. M. & Tekin, E. (2007). The Determinants and Consequences of Child Care Subsidies for Single Mothers in The USA. *Journal of Population Economics*, 20, 719-741.
- [11] Brooks, F. (2002). Impacts of Child Care Subsidies on Family and Child Well-Being. *Early Childhood Research Quarterly*, 17, 498-511.
- [12] Center for Advanced Human Resource Studies (2011). Re-Examining the Female Path to Leadership Positions in Business, Cornell University.
- [13] Ceritoğlu, E. (2013). Household Expectations and Household Consumption Expenditures: The Case of Turkey. *TCMB Çalışma Raporu*, No 13/10.
- [14] Cleveland, G. & Krashinsky, M. (1998). The Benefits and Costs of Good Child Care: The Economic Rationale for Public Investment in Young Children- A Policy Study. University of Toronto at Scarborough.
- [15] Crawford, A. (2006). The Impact of Child Care Subsidies on Single Mothers' Work Effort, *Review Of Policy Research*, 23, 699-711.
- [16] Cuberes, D. & Teignier, M. (2012). Gender Gaps in the Labor Market and Aggregate Productivity, *Sheffield Economic Research Paper*.

- [17] Çabuk Kaya, N. (2010). Farkındalık Yaratarak Kadını Güçlendirme: Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bir Kalkınma Modeli. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 118-143.
- [18] Çalışma Bakanlığı(2015). Kadın İstihdamının Desteklenmesi Operasyonu Hibe Programı Proje Özetleri. Çalışma Bakanlığı, İŞKUR ve Avrupa Birliği http://www.ab.gov.tr/files/CSD/kadin_istihdami_compendium.pdf
- [19] Danziger, S. K., Ananat, E. O. & Browning, K. G. (2004). Childcare Subsidies and The Transition from Welfare to Work, *Family Relations*, 53, 523-545.
- [20] Dayıoğlu, M. & Kırdar, M. G. (2010). Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etkenler ve Eğilimler, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Çalışma Raporu, 5
- [21] DeAnne, G., Hoteit L., Rupp, C. & Sabbagh, K.(2012). Empowering the Third Billion. *Women and the World of Work in 2012*, Booz and Company.
- [22] Dedeoğlu, S. (2010). Visible Hands-Invisible Women: Garment Production in Turkey, *Feminist Economics*, 16(4), 1-32.
- [23] Do, Q. T., Levchenko A, & Raddatz, C.(2011). Engendering Trade, *World Bank Policy Research Working Paper*.
- [24] Dollar, D. & Gatti, R. (1999). Gender Inequality, Income, and Growth. Are Good Times Good for Women?" *World Bank Gender and Development Working Paper*, 1
- [25] Elborgh-Woytek, K., Newiak, M., Kochhar K., Fabrizio S., Kpodar, K., Wingender P., Clements, C & Schwartz, G. (2013). Women, Work, and the Economy: Macroeconomics Gains from Gender Equity, *IMF Working Paper*, 13 (10)
- [26] Enchautegui, M., Chien, N., Burgess, K. & Ghertner, R. (2016). Effects of the CCDF Subsidy Program on the Employment Outcomes of Low Income Mothers. *U.S. Department of Health and Human Services, Office of the Assistant Secretary for Planning and Evaluation*.
- [27] Erdut, T. (2005), *Toplumsal Cinsiyet Bakımından Evde Çalışma, Çalışma ve Toplum* 2, 55-81.
- [28] Erman, T., Kalaycıoğlu S. & Rittersberger-Tılıç, H. (2002). Money-Earning Activities and Empoverment Experiences of Rural Migrant Women in the City: The Case of Turkey. *Women Studies International Forum* 25(4), 395-410.
- [29] Eun-Young. C. & Johnson, T. (2014). Economic Impact of the Informal Childcare Sector in Kansas, *Journal of Regional Analysis and Policy*, 44(1), 20-35.
- [30] European Commission (2009). *The Provision of Childcare Services, A Comparative Review of 30 European Countries*.
- [31] European Commission (2014). *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe*, Eurydice and Eurostat Report.
- [32] Ferrant, G., Pesonda, L. M. & Nowacka, K. (2014). Unpaid Care Work: The Missing Link in The Analysis of Gender Gaps in Labour Outcomes. *OECD Development Center*. https://www.oecd.org/dev/development-gender/Unpaid_care_work.pdf
- [33] Forry, N. D. & Hofferth, S. I. (2011). Maintaining Work: The Influence of Child Care Subsidies on Child Care Related Work Distruptions. *Journal of Family Issues* 32(3), 346-368.
- [34] Gelbach, J. B. (2002). Public Schooling for Young Children And Maternal Labor Supply. *The American Economic Review*, 92(1), 307-322.
- [35] Givord, P. & Marbot, C. (2015). Does The Cost of Child Care Affect Female Labor Market Participation? An Evaluation of a French Reform of Childcare Subsidies. *Labour Economics*, 36, 99-111
- [36] Guner, N., R.Kaygusuz & G.Ventura (2014). Childcare Subsidies and Household Labor Supply. *IZA Discussion Paper*, 8303.
- [37] Ha, Y. (2009). Stability of Child Care Subsidy Use and Earnings of Low-Income Families. *Social Service Review*, 83(4), 495-523.
- [38] Ha, Y., & Miller, D. P. (2015). Child Care Subsidies and Employment Outcomes of Low-Income Families. *Children And Youth Services Review*, 59, 139-148.
- [39] Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014). 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
- [40] Hegewish, A. & Gornick, J. C. (2011). The Impact of Work-Family Policies on Women's Employment: A Review of Research from OECD Countries, *Community, Work and Family* 14(2), 119-138.
- [41] Heintz, J. (2006). Globalization, Economic Policy and Employment: Poverty and Gender Implications. *International Labour Organization*, Geneva.
- [42] İlkaracan, İ. (2012). Why so Few Women in The Labor Market in Turkey, *Feminist Economics*, 18(1), 1-37.
- [43] International Labour Office (2017). *World Employment and Social Outlook-Trends 2017*, Geneva.
- [44] International Labour Office (2013). *Domestic Workers across the World: Global and Regional Statics and the Extent of Legal Protection*. Geneva http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/publ/documents/publication/wcms_173363.pdf
- [45] Kaber, N., Mahmud, S. & Tasneem, S. (2011). Does Paid Work Provide a Pathway to Women's Empowerment? Empirical Findings from Bangladesh. *Institute of Development Studies Working Paper*, 375
- [46] Kılıç, D. & Öztürk, S. (2014). Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama, *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 107-130.
- [47] Kocacık, F., & Ayan, S. (2011). "Türkiye'de Tekstil Alanında Çalışan Kadınlar ve Sorunları: İstanbul-Adana-Denizli-Sivas ve Tekirdağ İli Örnekleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 464-483.
- [48] Korkmaz, A. & Korkut, G. (2012). Türkiye'de Kadının İşgücüne Katılımının Belirleyicileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 41-65.
- [49] Kosonen, T. (2014). To Work or not to Work? The Effect of Childcare Subsidies on the Labour Supply of Parents, *DeGuyter BE J. Econ. Anal. Polic*, 14(3), 817-848.
- [50] Kreyenfeld, M. & Hank, K. (2000). Does The Availability of Child Care Influence The Employment of Mothers? Findings from Western Germany, *Population Research and Policy Review*, 19, 317-337.
- [51] Kubota, S. (2016). *Child care costs and stagnating female labor force participation in the US*. Princeton University.
- [52] Kümbetoğlu, B., User, İ. & Akpınar, A. (2012). *Kayıp İşçi Kadınlar: Kayıtdışı Çalışmaya Dair Bir Alan Araştırması*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

- [53] Lefebvre, P.&Merrigan, P. (2008). Child-Care Policy and The Labor Supply of Mothers with Young Children: A Natural Experiment From Canada. *Journal of Labor Economics*, 26 (3), 519-548.
- [54] Loko, B. &Diouf, M. A. (2009). Revisiting the Determinants of Productivity Growth: What'sNew?IMF Working Paper, 09 (225).
- [55] Marks, G.& Houston, D. M. (2002). Attitudes towards Work and Motherhood held by Working and Non-Working Mothers. *Work, Employment and Society*, 16(3), 523-536.
- [56] Marshall, N. L., Wagner, R. W., Tracy, A. J., Frye, A. & Roberts, J. (2013). Subsidized Child Care, Maternal Employment and Access to Quality, Affordable Child Care. *Early Childhood Research Quarterly*, 28, 808-819.
- [57] Martinez, C. A. &Peticara, M. (2017). Childcare Effects on Maternal Employment: Evidence from Chile. *Journal of Development Economics*, 126, 127-137.
- [58] Meyers, M. K. Heintze, T, & Wolf, D.A. (2002). Child Care Subsidies and The Employment of Welfare Recipients. *Demography*, 39, 165-179.
- [59] Miller, G. (2008). Women's Suffrage, Political Responsiveness, and Child Survival in AmericanHistory. *The Quarterly Journal of Economics*, 1287-326.
- [60] Misra, J., Budin, M. &Boeckmann, I. (2011). Work-Family Policies and The Effects of Children on Women's Employment Hours and Wages. *Community, Work and Family*, 14 (2), 139-157.
- [61] Nyber, A. (2012). Gender Equality Policy in Sweden: 1970s-2010s. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 2(4), 67-84.
- [62] Organization for Economic Cooperation and Development (2012). *Closing the Gender Gap: Act Now*, Paris.
- [63] OECD, (2002).Development Assistance Committee Working Party on Aid Evaluation, Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management. Paris. (Web adresi: <http://www.oecd.org/dataoecd/29/21/2754804.pdf>)
- [64] Ören, K.,Negiz, N. & Akman, E. (2012). Kadınların Yoksullukla Mücadele Aracı Mikro Kredi: Deneyimler Üzerine Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(2), 313-338.
- [65] Özer, M. & Biçerli, K. (2004). Türkiye'de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2003-2004, 55-86.
- [66] Peng, I. (2009). The Political and Social Economy of Care in the Republic of Korea. UN Research Institute for Social Development. *Gender and Development Programme Paper Number 6*.
- [67] Person, K., May, M. S. & Mayer, C-H. (2016). The Meaning of Work for South African Women. A Phenomenological Study, *Journal of Psychology in Africa*, 26 (2), 134-140.
- [68] Ravazi, S. (2007). The Political and Social Economy Care in a Development Context. *Conceptual Issues, Research Questions and Policy Options*, UN Research Institute for Social Development, Gender and Development Programme,3.
- [69] Rittersberger-Tılıç, H. & Kalaycıoğlu, S. (2012). Çocuk ve Yaşlı Bakıcıları: Enformel Sektördeki Kadınlar. İçinde Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın. Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren (edt.) ss: 301-327. İstanbul: İletişimYayınları
- [70] Staab, S. & Gerhard, R. (2010). Childcare Service Expansion in Chile and Mexico. For Women or Children or Both? UN Research Institute for Social Development. *Gender and Development Programme*, 10.
- [71] Sulargil, G. (2015). Güneydoğu Anadolu'da Kadının Güçlendirilmesinde Yenilikler Projesi Kapsamında Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitim Çalışmaları. Erken Çocukluk Bakım ve Eğitim Hizmetleri Paneli, Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG), İstanbul. 59-72.
- [72] T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2008). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013*. Ankara.
- [73] T.C. KalkınmaBakanlığı (2013). Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>
- [74] T.C Kalkınma Bakanlığı (2017). İşgücü Piyasasındaki Gelişmelerin Makro Analizi. *Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dairesi*, Ankara.
- [75] Tekin E. (2007). Single Mothers Working At Night. *Standard Work and Childcare Subsidies. Economic Inquiry*, 45, 233-250.
- [76] Tömen, G. &Savran, F. (2015). Mikrofinans Programlarının Kadın Yoksulluğu ve Girişimciliği üzerine Etkileri: Bir Araştırma ve Bir İşbirliği Modeli Önerisi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 1, 343-369.
- [77] TÜİK (2013). Hane Halkı İşgücü Anketi Sonuçları, www.tuik.gov.tr
- [78] TÜİK (2016). AileYapısıAraştırması, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri>
- [79] United Nations(2015). *The World's Women, 2015 Trends and Statistics*. UN Department of Economic and Social Affairs.
- [80] Ustek, F. (2015). What is Work? On the Invisibility of Women's Paid Work in The Formal Sector. *Interdisciplines*, 1, 29-58.
- [81] Uysal, G. (2013). Kadın İstihdamına Verilen Teşvikler İşe Yarıyor. <http://betam.bahcesehir.edu.tr/2013/07/kadin-istihdamina-verilen-tesvikler-ise-yariyor/>
- [82] Walby, S.&Olsen, W. (2002). The Impact of Women's Position in The Labour Market on Pay and Implications for UK Productivity. *Women and Equality Unit*.
- [83] Walter, S. (2005). Making The Best of a Bad Job? Female Part-timers' Orientations and Attitudes to Work. *Gender, Work and Organization*, 12(3), 193-216.
- [84] World Bank (2011). *World Development Report 2012. Gender Equality and Development*, Washington.
- [85] Wrohlich, K. (2014). *Child Care Costs and Mothers' Labor Supply: An Empirical Analysis for Germany*. German Institute for Economic Research (DIW Berlin).
- [86] Vuri, D. (2016). Do childcare policies increase maternal employment? *IZA World of Labor 2016: 241 doi: 10.15185/izawol.241, wol.iza.org*

EK-1: DENEY GRUBU ANKET SORULARI VE SONUÇLARI

Soru 1. Eğitim düzeyiniz nedir?

Projeye katılanların %36.58'i lise, %32.76'sı üniversite, %14.87'si meslek yüksek okulu veya önlisans, %8.84'ü ilkokul ve %6.93'ü ortaokul mezunudur.

Soru 2. Hangi Sektörde Çalışıyorsunuz?

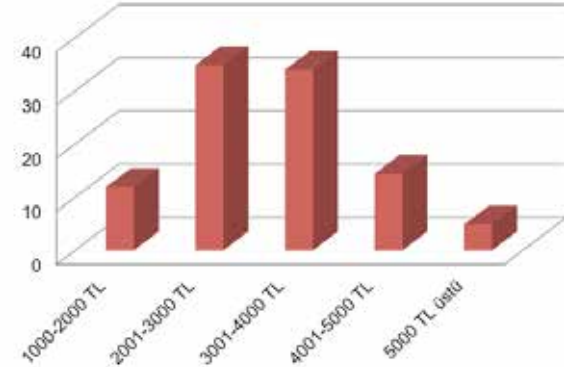
Projeye katılanların %19.84'ü ticaret (satış ve pazarlama) sektöründe çalışmaktadır. Ankete katılanların %15.97'si diğer seçeneğini seçmiş ve kendilerini spesifik bir sektörde tanımlamak yerine, çalıştıkları alanı kamu ya da özel sektör olarak tanımlamışlardır.

Soru 3. Mesleğiniz Nedir?

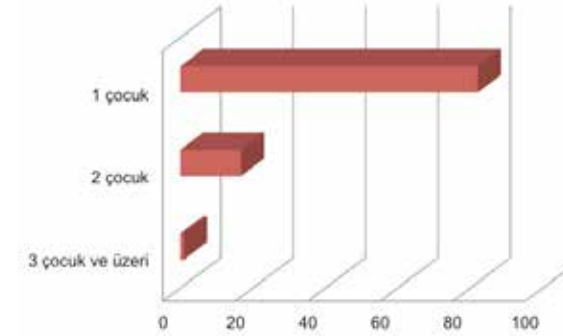
Projeye katılanların %45.46'sı büro ve müşteri hizmetlerinde çalışmaktadır. %21.75'i satış ve pazarlama görevlisi, %9.59'u ise sanayi işçisi olarak çalışmaktadır.

Soru 4. Hanenizin Toplam Aylık Geliri -TL

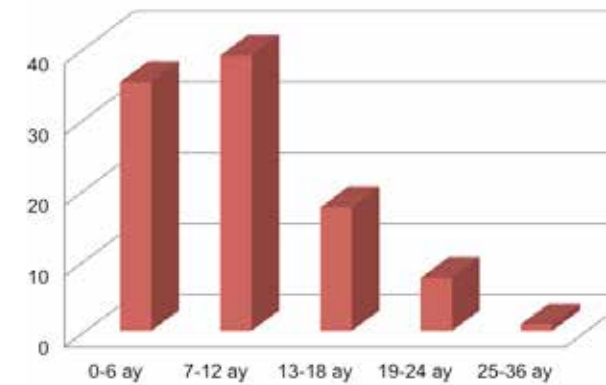
Projeye katılanların %34.85'i hanelerinin aylık gelirinin 2001-3000 TL arasında olduğunu belirtmiştir. 5000 TL üstü geliri olduğunu belirtenlerin oranı ise %4.87'dir. Ankete katılanların ortalama gelir düzeyi ise yaklaşık 3400 TL'dir.

Soru 5. Sizinle aynı evde yaşayan 6 (altı) yaşından küçük kaç çocuğunuz var?

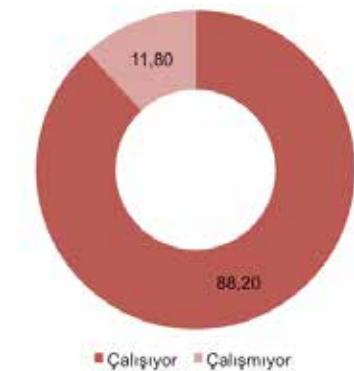
Projeye katılanların %82.12'sinin kendileri ile aynı evde yaşayan 6 (altı) yaşından küçük 1 çocuğu var iken, %16.81'inin 2 çocuğu ve %1.07'sinin 3 veya daha fazla çocuğu vardır.

Soru 6. Bebeğiniz Kaç Aylıkken Evde Bakım Projesine Başladınız?

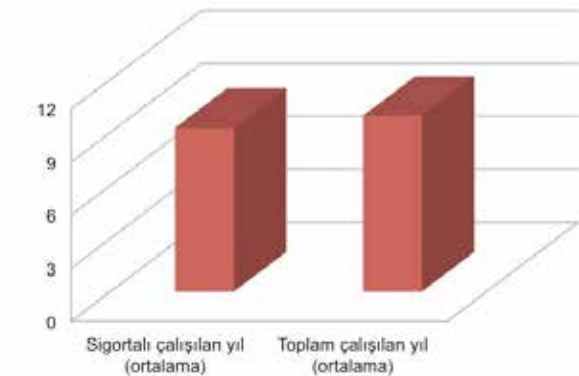
Projeye katılanların %38.91'i projeye başladıklarında bebeklerinin 7-12 aylık arasında olduğunu belirtmiştir. Bebeği 0-6 aylık arasında iken projeye başlayanların oranı %35.16'dır.

Soru 7. Evde çocuk bakımı projesine başvurduğunuzda halihazırda fiilen bir işte çalışıyor muydunuz?

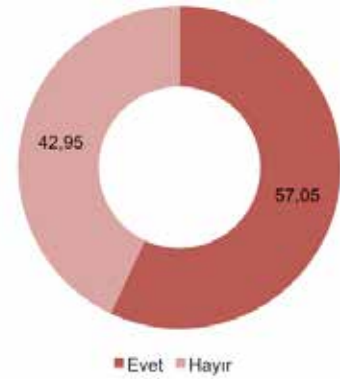
Evde çocuk bakımı projesine başvurduklarında halihazırda fiilen bir işte çalışanların oranı %88.12 iken çalışmayanların oranı %11.80'dir.

Soru 8.yılı sigortalı olmak üzere toplamdayıdır çalışıyorum.

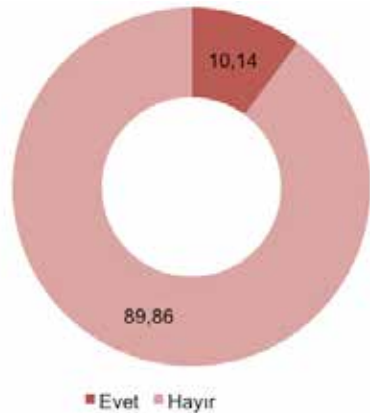
Projeye katılanların ortalama sigortalı çalışma süresi 9.27 yıl iken, ortalama toplam çalışma süresi 9.94 yıldır.

Soru 9. Eğer Evde Çocuk Bakımı Projesine katılmasaydınız, işinizden ayrılmayı düşünüyor muydunuz?

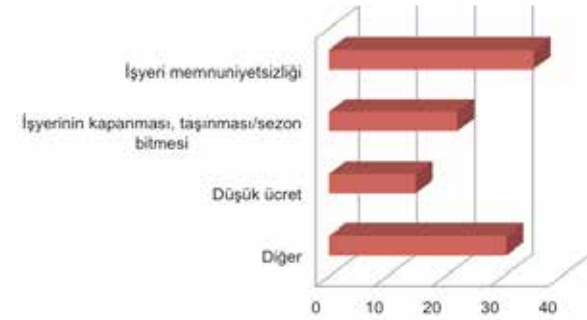
Eğer evde çocuk bakımı projesine katılmasaydı, işinden ayrılmayı düşünen annelerin oranı %57.05'tir.

Soru 10. Evde Çocuk Bakımı Projesine başladıktan sonra bu işinizi değiştirdiniz mi?

Evde çocuk bakımı projesine başladıktan sonra halihazırdaki işini değiştirenlerin oranı %10.14 iken değiştirmeyenlerin oranı %89.86'dır.

Soru 11. İşinizi Değiştirmenizin Nedeni/Nedenleri Nedir?

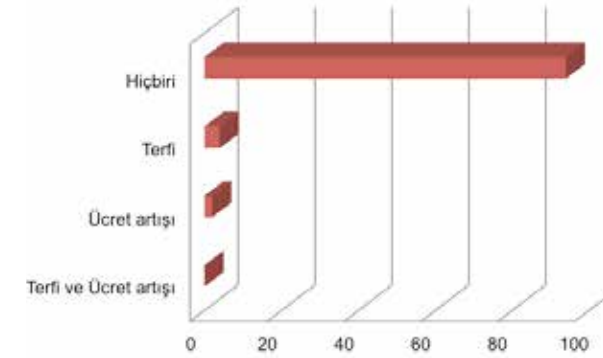
Projede yer alan annelerin iş yeri memnuniyetsizliğinden dolayı işini değiştirme oranı %35.29'dur.

Soru 12. Çalışmamanızın Nedeni/Nedenleri Nelerdir?

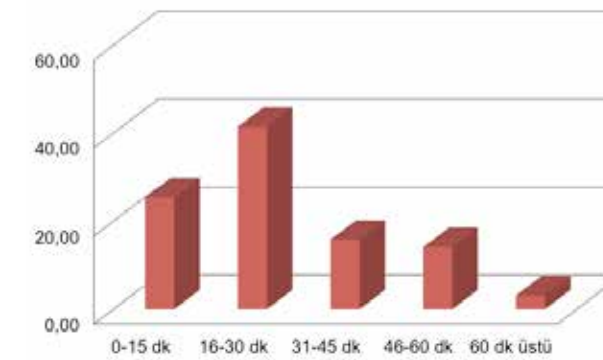
Çalışmama nedeni olarak en çok tercih edilen şık çocuk/çocuklarıma kendim bakmak için olmuştur. Çocuklarına kendileri bakmak için çalışmayanların oranı %47.17'dir. Doğum (analık) izninde olduğu için çalışmayanların oranı %22.64 iken düşük ücret nedeniyle çalışmayanların oranı %7.55'tir.

Soru 13. Evde çocuk bakımı projesine başladıktan sonra çalıştığınız işyerinde herhangi bir ücret artışı ya da terfi durumu yaşadınız mı?

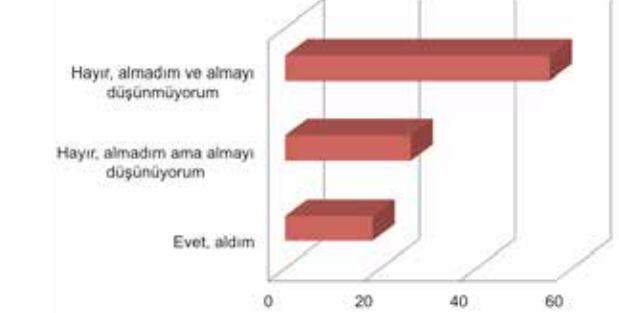
Evde çocuk bakımı projesine başladıktan sonra çalıştığı işyerinde herhangi bir ücret artışı ya da terfi durumu yaşamayanların oranı %94'tür. %4'ü yalnızca terfi, %2'si yalnızca ücret artışı alırken, hiç kimse hem ücret artışı hem de terfi aldığını belirtmemiştir.

Soru 14. İşe Yaklaşık Ne Kadar Sürede Gidiyorsunuz?

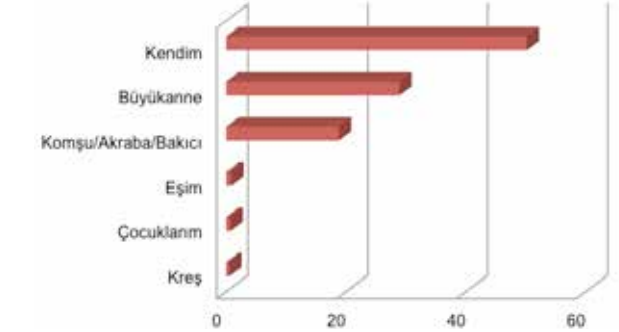
İşe gitme süresinin en yoğun olduğu aralık %41.48 ile 16-30 dk arası süredir. %25.41'i işe 0-15 dk arasında bir sürede gittiğini belirtirken, işe 60 dk üstü sürede gidenlerin oranı %3.15'tir.

Soru 15. Evde çocuk bakımı projesine başladıktan sonra işinizle ilgili bir eğitim veya meslek kursu aldınız mı ya da almayı düşünüyor musunuz?

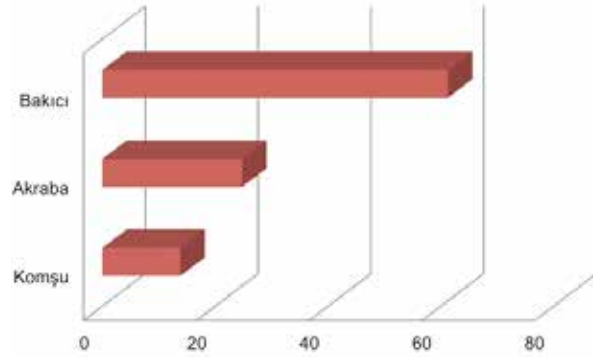

Evde çocuk bakımı projesine başladıktan sonra işi ile ilgili bir eğitim veya meslek kursu alanların oranı %18.32'dir. İş ile ilgili eğitim veya meslek kursu almayı düşünmeyenlerin oranı %55.39'dur.

16. Evde Çocuk Bakımı Projesine Başlamadan Önce Çocuğunuza Kim Bakıyordu?

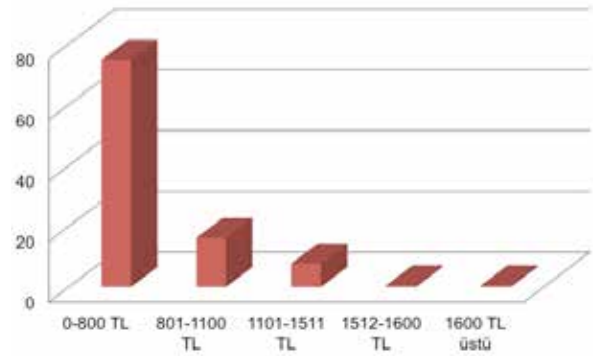

Evde çocuk bakımı projesine başlamadan önce çocuğuna kendisi bakanların oranı %50.16'dır. Çocuğuna büyükanne baktığını belirtenlerin oranı %28.91'dir. Çocuğuna komşu, bakıcı ya da akrabanın baktığını ifade edenlerin oranı %18.81'dir. Çocuk bakımı için kreşi tercih edenlerin oranı %0.53'tür.

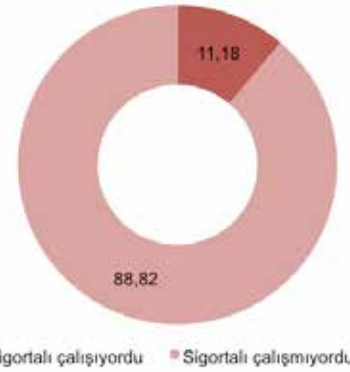
Çocuğuna komşu, bakıcı ya da akrabanın baktığını ifade edenlerin arasında %61.31'i, çocuklarına bakıcı'nın baktığını belirtmiştir.

Soru 17. Evde çocuk bakımı projesine başlamadan önce çocuk bakıcısına veya kreşe ne kadar ödüyordunuz?

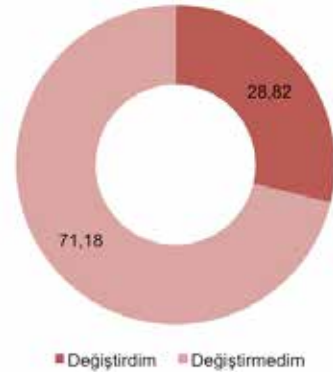
Evde çocuk bakımı projesine başlamadan önce bakıcısına veya kreşe yaptığı ödemenin 0-800 TL arasında olduğunu belirtenlerin oranı %74.85'tir. %16.17'si bakıcıya veya kreşe 801-1100 TL arası ödeme yaparken, %0.60'ı 1600 TL üstü ödeme yaptığını ifade etmiştir.

Soru 18. Bakıcınız Sigortalı mı Çalışıyordu?

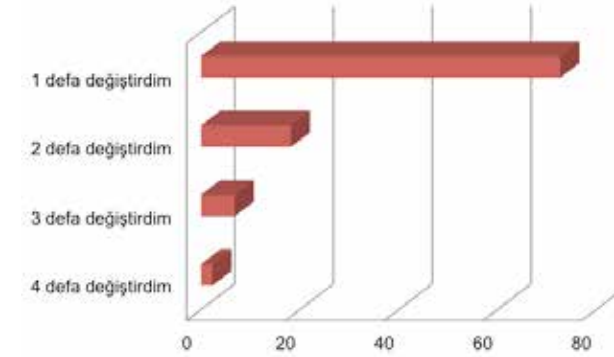

Çocuğuna bakan bakıcının sigortalı olarak çalıştığını belirtenlerin oranı %11.18'dir. Sigortasız olarak çalışan bakıcıların oranı ise %88.82'dir.

Soru 19. Evde Çocuk Bakımı Projesine Başladıktan Sonra Bakıcınız Değiştirdiniz mi?

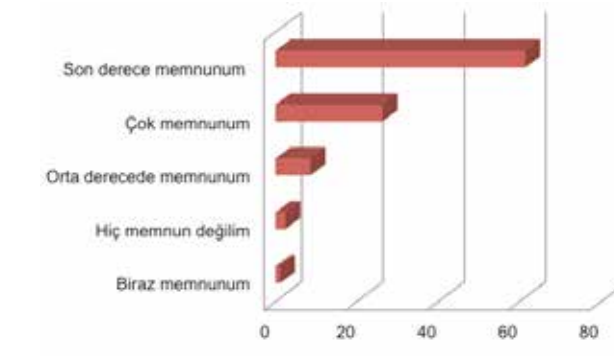

Evde çocuk bakımı projesine başladıktan sonra bakıcısını değiştirenlerin oranı %28.82 iken değiştirmeyenlerin oranı %71.18'dir.

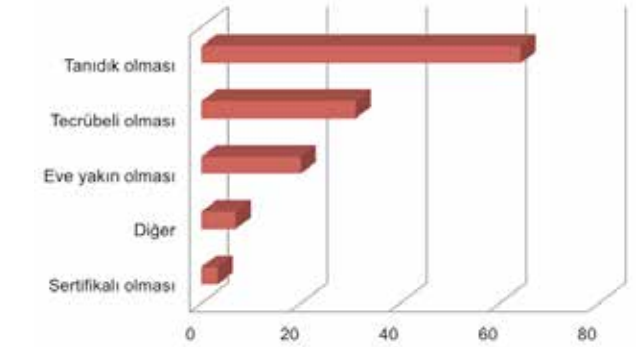
Bakıcısını 1 defa değiştirenlerin oranı %72.73'tür. %2.27'si ise bakıcısını 4 defa değiştirdiğini belirtmiştir.

Soru 21. Önceki Tercihinize Göre Şu Anda Çocuğunuza Bakıcının Bakması Hakkında Ne Düşünüyorsunuz?

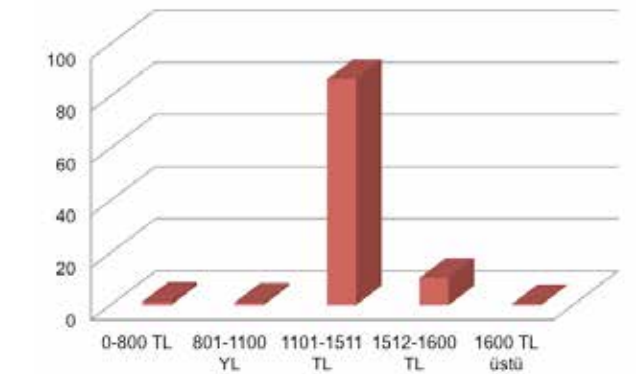
Önceki tercihlerine göre şu anda çocuğuna bakıcının bakmasından son derece memnun olanların oranı %61.40'tır. Hiç memnun olmayanların oranı ise %2.45'tir.

Soru 22. Bakıcınıza karar verirken hangi özelliklerini dikkate aldınız?

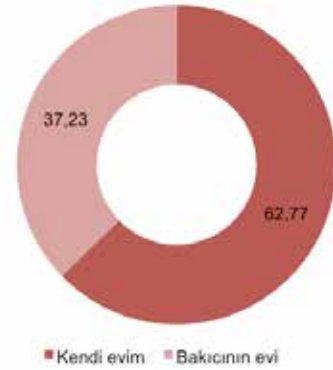
Bakıcıya karar verirken en çok dikkate alınan özellik %64.25 oranında tanıdık olmasıdır. Bu özelliği tecrübeli olması ve eve yakın olması nedenleri izlerken, sertifikalı olması özelliği en az tercih edilen özellik olmuştur.

Soru 23. Şu anda Bakıcınıza Ne Kadar Ücret Ödüyorsunuz?

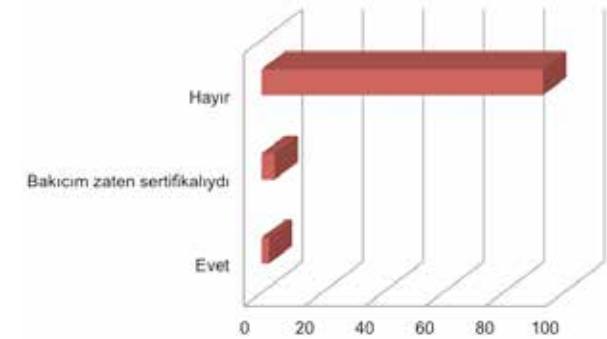
Annelerin %86.57'si şu anda bakıcılarına 1101-1511 TL arası bir ödeme yaptıklarını ifade etmiştir.

Soru 24. Bakıcı Çocuğunuza Hangi Evde Bakıyor?

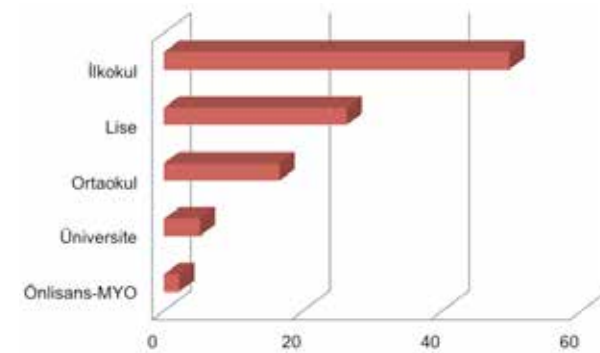
Çocuğuna bakıcının evinde bakıldığını belirtenlerin oranı %37.23 iken kendi evinde bakıldığını belirtenlerin oranı %62.77'dir.

Soru 25. Evde Çocuk Bakımı Projesine Başladıktan Sonra, Bakıcınız Çocuk Bakıcılığı Sertifikası Programına Kayıt Oldu mu veya Sertifika Aldı mı?

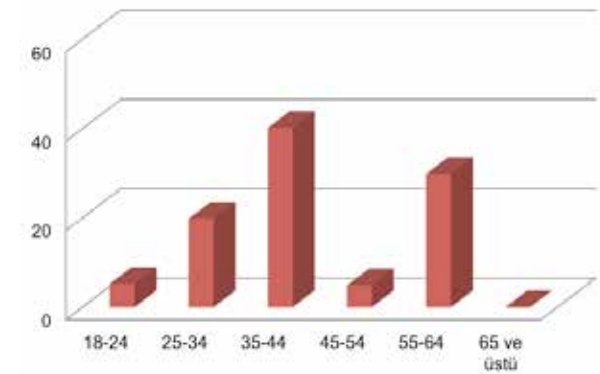
Evde çocuk bakımı projesine başladıktan sonra, bakıcısının çocuk bakıcılığı sertifikası programına kayıt olduğunu veya sertifika aldığını belirtenlerin oranı %2.45'tir. %93.19'u bakıcılarının çocuk bakıcılığı programına kayıt olmadığını veya sertifika almadığını belirtmiştir.

Soru 26. Bakıcınızın Eğitim Düzeyi Nedir?

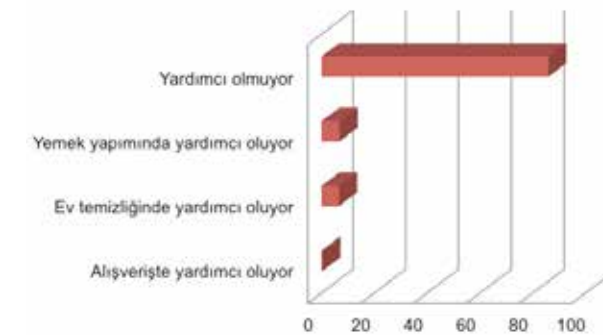
Bakıcıların eğitim düzeyinde en yüksek oran %49.68 ile ilkökuldür. Bakıcıların %2.22'si önlisans-myo, %5.19'u da üniversite mezunudur.

Soru 27. Bakıcınızın Yaşı Kaçtır?

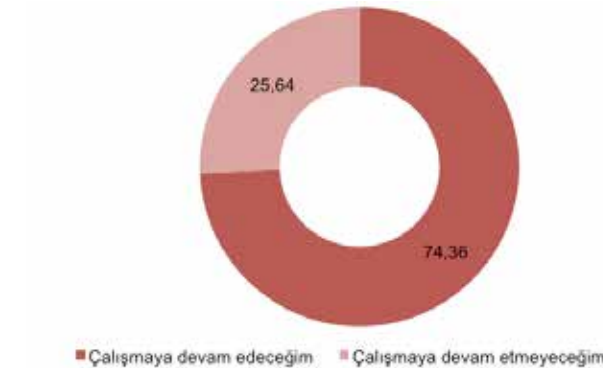
Bakıcıların en yüksek oranda belirtildiği yaş aralığı %40.19 oranında 35-44 yaş arasıdır. 55-64 yaş arasında olan bakıcıların oranı ise %29.85'tir. 65 ve üstü yaşında bakıcı belirtilmemiştir.

Soru 28. Bakıcınız Size Çocuk Bakımı Dışındaki Ev İşlerinde Yardımcı Olmakta Mıdır?

Çocuk bakımı dışındaki ev işlerinde, bakıcının yardımcı olmadığını belirtenlerin oranı %85.99'dur.

Soru 29. Evde Çocuk Bakımı Projesi bittiğinde çalışmaya devam edecek misiniz?

Evde çocuk bakımı projesi bittiğinde çalışmaya devam edeceğini belirtenlerin oranı %25.64'dir.

Soru 30. Çalışmaya Devam Etme Nedeniniz/Nedenleriniz Nelerdir?

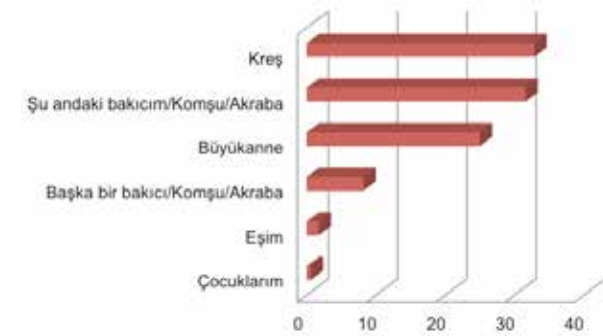
Çalışmaya devam etme nedenlerinden en çok tercih edilen seçenek %68.56 oranında aile bütçesine katkıda bulunmaktır. Bu nedeni %38.72 ile sigortalı kalmak izlerken, sosyal ilişkiler nedeni ile çalışmaya devam edeceğini belirtenlerin oranı %9.80'dir.

Soru 31. Sigortalı Olarak Çalışmanın Sizin için En Önemli Nedeni Nedir?

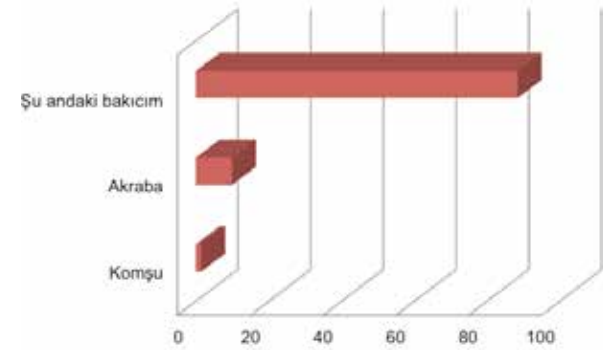

Sigortalı olarak çalışmanın en önemli nedenin emeklilik hakkı kazanmak olduğunu belirtenlerin oranı %75.69'dur.

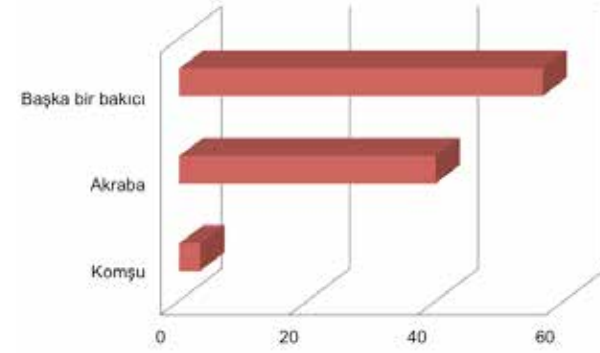
Soru 32. Siz Çalışırken Çocuğunuza Kim Bakacak?

Kendisi çalışırken çocuğuna kreşin bakacağını belirtenlerin oranı %32.90 iken, %31.61'i ise çocuğuna şu andaki bakıcısının, komşunun ya da akrabanın bakacağını belirtmiştir

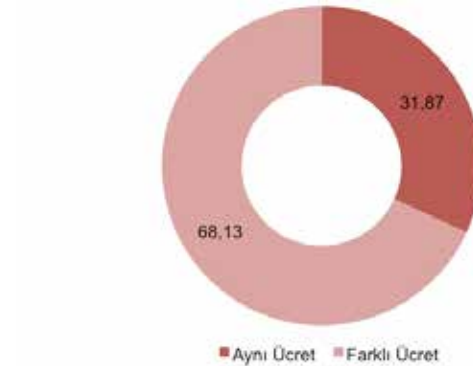

Çocuğuna şu andaki bakıcısının bakacağını belirtenlerin oranı %88.46'dır.

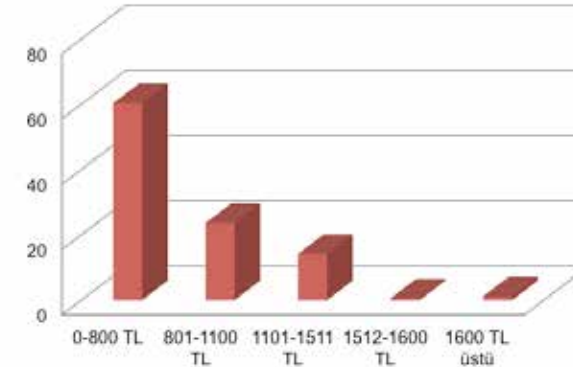

Çocuğuna başka bir bakıcının bakacağını belirtenlerin oranı ise %56.67'dir.

Soru 33. Bakınıza Ne Kadar Ücret Vermeyi Düşünüyorsunuz?

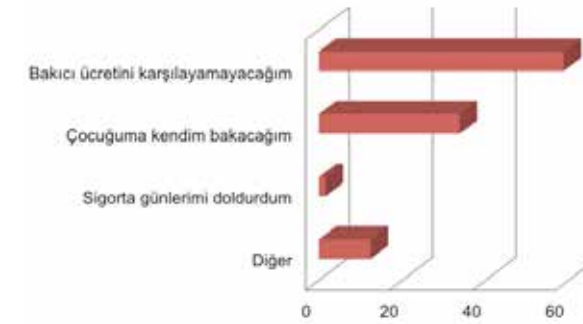

Proje bulunanların %31.87'si bakıcısına projeden sonra aynı ücreti vermeyi düşünürken, %68.13'ü farklı ücret vermeyi düşünmektedir.

Bakıcısına projeden sonra farklı ücret vermeyi düşünenlerin vermeyi istediği ücret %60.36 oranında 0-800 TL aralığındadır.

Soru 34. İşten Ayrılma Nedeniniz/Nedenleriniz Nelerdir?

İşten ayrılacağını belirtenlerin işten ayrılma nedenleri arasında en çok tercih edilen neden %58.87 oranında bakıcı ücretini karşılayamayacağım seçeneğidir

Soru 35. Size Göre Aşağıdaki Politikalardan Hangisi Sigortalı Olarak Çalışmanızı Teşvik Eder?*

*Tercihlerinizi 1'den 8'e kadar sıralayınız. En çok teşvik edene 1, en az teşvik edene 8 verin.

Projeye katılanların sigortalı olarak çalışmasının en çok teşvik eden politika evde çocuk bakımı projesi iken en az teşvik eden politika ise ücretsiz izin süresinin uzatılmasıdır.

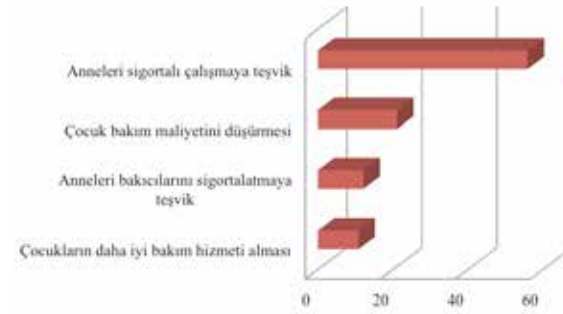
Soru 36. Size Göre Aşağıdaki Politikalardan Hangisi Bakıcınızı Sigortalı Olarak Çalıştırmanızı Teşvik Eder?*

*Tercihlerinizi 1'den 5'e kadar sıralayınız. En çok teşvik edene 1, en az teşvik eden 5 verin.

Projeye katılanlar, bakıcılarını sigortalı olarak çalıştırmaya en çok teşvik eden politikanın bakıcıların sigorta primlerinin düşürülmesi olduğunu belirtmiştir. En az teşvik eden politika ise sigortalama işlemlerinin kolaylaştırılması olarak seçilmiştir.

Soru 37. Sizce Evde Çocuk Bakımı Projesinin En Önemli Faydası Ne Olmuştur?

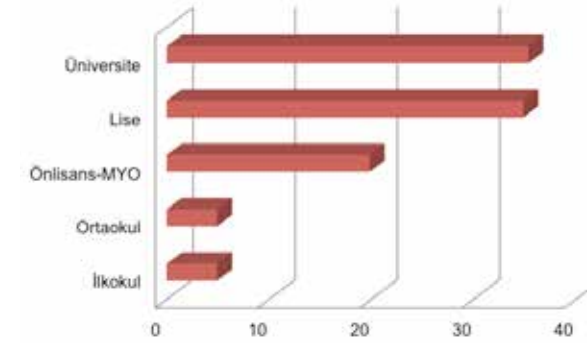

Evde çocuk bakımı projesinin en önemli faydasının, %55.95 oranında anneleri sigortalı çalışmaya teşvik etmesi olduğu belirtilmiştir. Projeye katılanların %21.09'u ise projenin en önemli faydasının çocuk bakım maliyetini düşürmesi olarak ifade etmiştir.

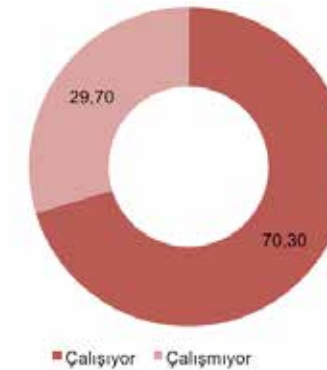
EK-2: KONTROL GRUBU ANKET SORULARI VE SONUÇLARI

Soru 1. Eğitim Düzeyiniz Nedir?

Kontrol grubunda ankete katılanların %35.38'i üniversite, %34.88'i lise, %19.86'sı meslek yüksek okulu veya önlisans, %9.88'i ilköğretim mezunudur.

Soru 2. Şu anda çalışıyor musunuz?

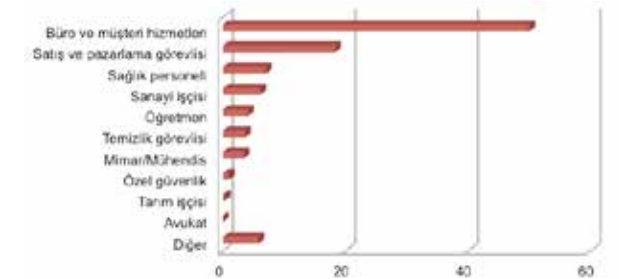
Ankete katılanların %70.30'u şu anda çalışırken, %29.70'i çalışmamaktadır.

Soru 3. Hangi sektörde çalışıyorsunuz?

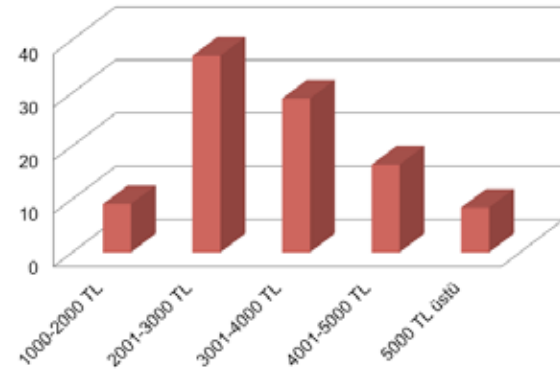
Ankete katılanların %16.50'si ticaret (satış ve pazarlama) sektöründe çalışırken, bunu %16.35 ile sağlık sektörü takip etmektedir. Ankete katılanların %15.18'i diğer seçeneği seçmiş ve kendilerini spesifik bir sektörde tanımlamak yerine, kamu ya da özel sektör olarak çalıştıkları alanı tanımlamışlardır.

Soru 4. Mesleğiniz Nedir?

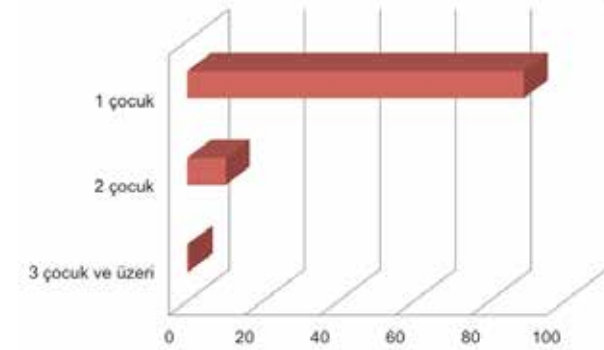
Ankete katılanların %50.07'si büro ve müşteri hizmetlerinde çalışmaktadır. %18.36'sı satış ve pazarlama görevlisi, %7.05'i ise sağlık personeli olarak çalışmaktadır.

Soru 5. Hanenizin toplam aylık geliri ne kadardır?

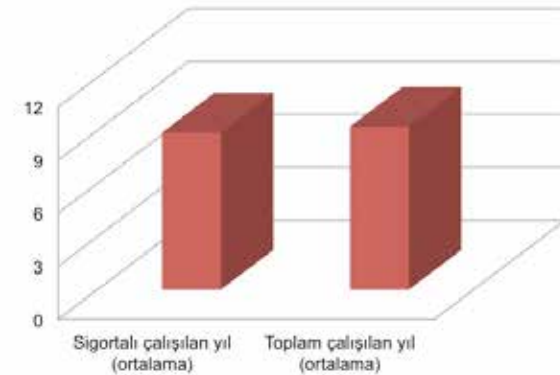
Ankete katılanların %37.04'ü hanelerinin aylık gelirinin 2001-3000 TL arasında olduğunu belirtmiştir. 5000 TL üstü geliri olduğunu belirtenlerin oranı ise %8.42'dir. Ankete katılanların ortalama gelir düzeyi ise yaklaşık 3800 TL'dir.

Soru 6. Sizinle aynı evde yaşayan 6 (altı) yaşından küçük kaç çocuğunuz var?

Ankete katılanların %89.25'inin kendileri ile aynı evde yaşayan 6 (altı) yaşından küçük 1 çocukları var iken, %10.27'sinin 2 çocuğu ve %0.48'nin 3 ve üzeri çocuğu vardır.

Soru 7. yılı sigortalı olmak üzere toplamda yıldır çalışıyorum.

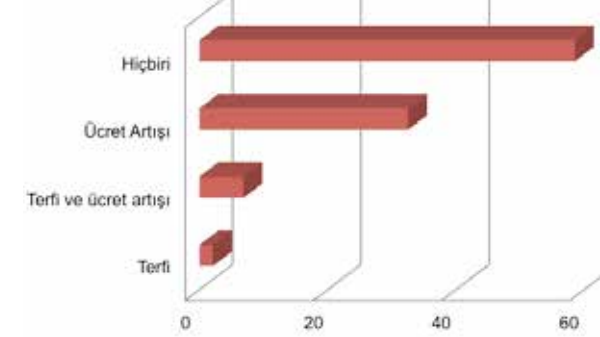
Ankete katılanların ortalama sigortalı çalışma süresi 8.88yıl iken, ortalama toplam çalışma süresi 9.22 yıldır.

Soru 8. Çalışmanızın nedeni/nedenleri nelerdir?

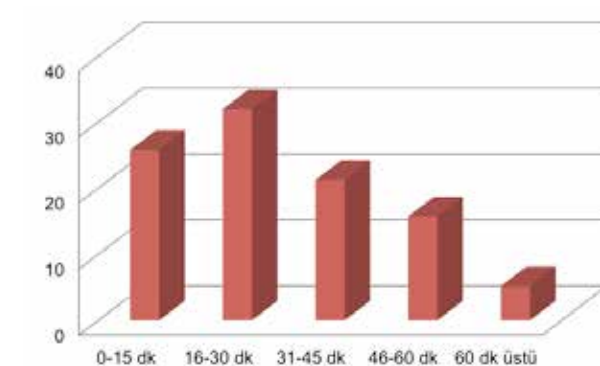
Bu soruya cevap verenlerin %81.30'u çalışma nedeni olarak aile bütçesine katkı nedeni ile çalıştıklarını belirtmiştir. Bu nedeni %45.64 oranı ile sigortalı olmak ve %36.45 ile ekonomik bağımsızlık nedenleri takip etmektedir.

Soru 9. Son iki yılda çalıştığınız işyerinde herhangi bir ücret artışı ya da terfi durumu yaşadınız mı?

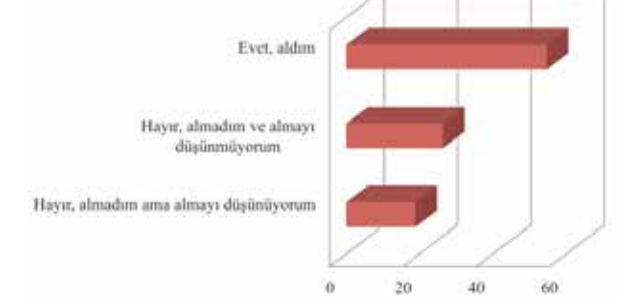
Son iki yılda çalıştıkları işyerinde herhangi bir ücret artışı alanların oranı %32.54 iken terfi alanların oranı %2.07'dir. Hem terfi hem de ücret artışı alanların ise %6.86'dır. %58.53'ü ise son iki yılda herhangi bir ücret artışı ya da terfi durumu yaşamadıklarını belirtmiştir.

Soru 10. İşe yaklaşık ne kadar sürede gidiyorsunuz?

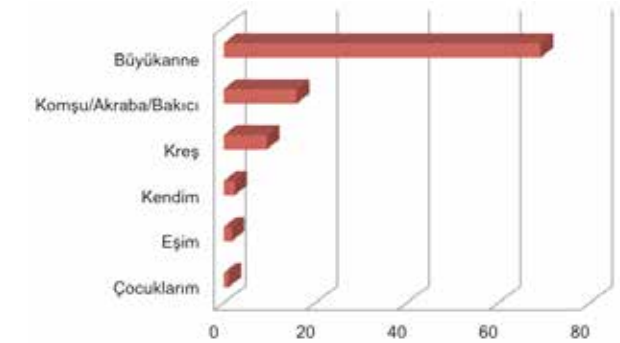
Ankete katılanların %31.98'ii işe yaklaşık olarak 16-30 dakika arasında bir sürede gitmektedir. İşe 60 dakikanın üzerinde bir sürede gidenlerin oranı ise %5.19'dur.

Soru 11. İşinizle ilgili bir eğitim veya meslek kursu aldınız mı ya da almayı düşünüyor musunuz?

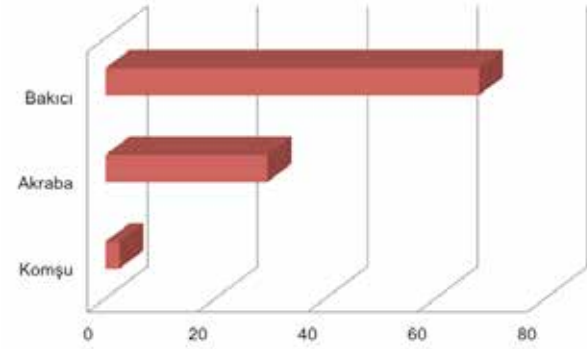

İşi ile ilgili bir eğitim veya meslek kursu alanların oranı %54.72 iken, almayanların oranı %26.4'tür. %18.88'i ise işi ile ilgili bir eğitim veya meslek kursu almamış fakat almayı düşünmektedir.

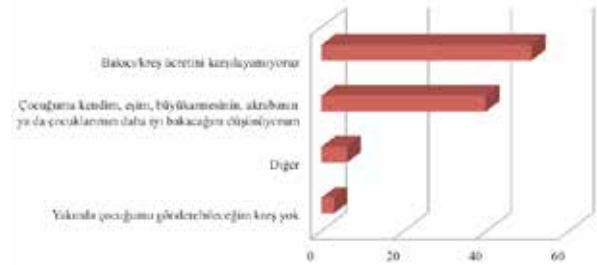
Soru 12. Siz çalışırken çocuğunuza kim bakıyor?

Çalışırken çocuklarına büyükannenin baktığını ifade edenlerin oranı %69.28'dir. %9.44'ü çalışırken çocuklarına kreşte bakıldığını belirtmiştir. %16'sı ise çocuklarına komşu, akraba ya da bakıcının baktığını belirtmiştir. Bu seçenek içerisinde çocuklarına komşularının baktığını belirtenlerin oranı %2.56, akrabalarının baktığını belirtenlerin oranı %29.49 ve bakıcının baktığını belirtenlerin oranı ise %67.95'tir.

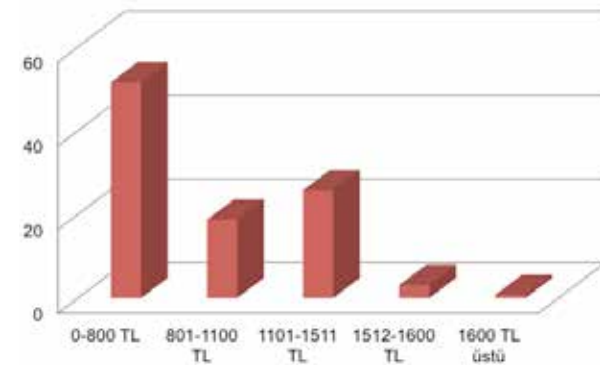

Soru 13. Çocuğunuza bakıcının bakmaması veya kreşe göndermeme nedeniniz nedir?

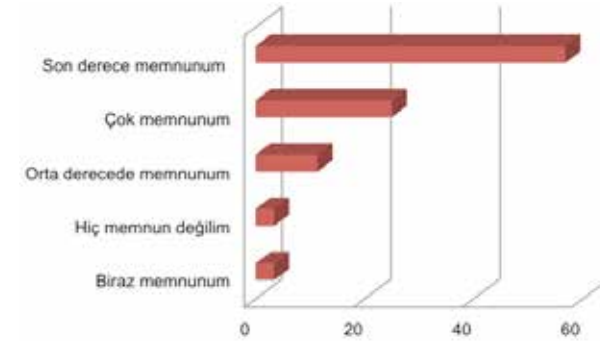
Katılanların %50.92'si çocuklarına bakıcının bakmaması veya kreşe göndermeme nedeni olarak bakıcı ya da kreş ücretini karşılayamamak olduğunu belirtmiştir. Annelerin %39.86'sı çocuklarına kendisinin, eşinin, büyükannenin, akrabanın ya da çocuklarının daha iyi bakabileceğini düşünmektedir. Diğer şikkını seçenler ise neden olarak, çocuklarının yaşlarının bakıcı ya da kreş için küçük olduğunu veya bakıcı ya da kreşe güvenmediklerini ifade etmişlerdir.

Soru 14. Çocuk bakıcısına veya kreşe aylık ne kadar ödeme yapıyorsunuz? (TL)

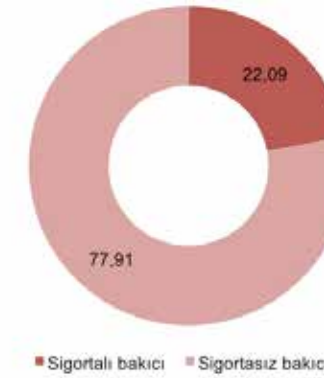
Annelerin %51.56'sı çocuk bakıcısına veya kreşe yaptıkları aylık ödemenin 0-800 TL arasında olduğunu belirtmiştir. %25.78'inin yapmış olduğu aylık ödeme ise 1101-1511 TL arasındadır.

Soru 15. Şu anda çocuğunuza bakıcının bakması hakkında ne düşünüyorsunuz?

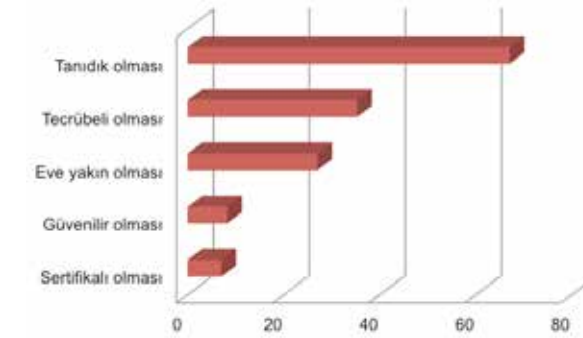
Şu anda çocuğuna bakıcının bakmasından son derece memnun olanların oranı %56.82'dir. Çocuğuna bakıcının bakmasından hiç memnun olmayanların oranı ise %3.41'dir.

Soru 16. Bakıcınız sigortalı mı çalışıyor?

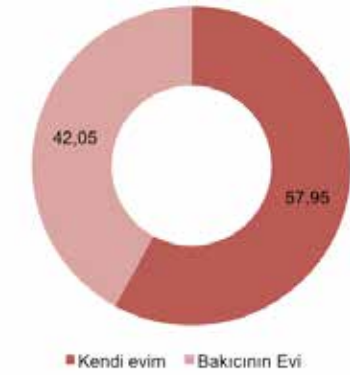
Bakıcıların %22.09'u sigortalı çalışırken, %77.91'i sigortasız çalışmaktadır.

Soru 17. Bakıcınıza karar verirken hangi özelliklerini dikkate aldınız?

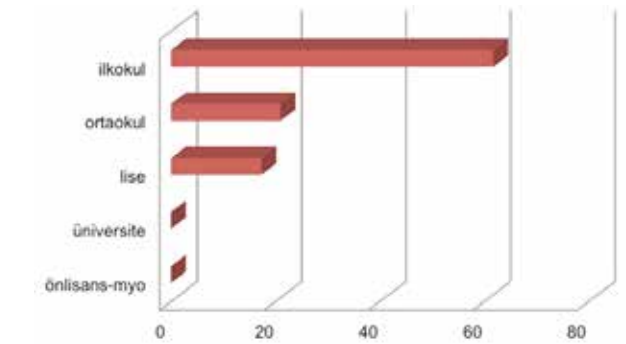
Anneler bakıcıya karar verirken %67.06 oranında bakıcının tanıdık olmasını dikkate aldıklarını belirtmişlerdir. Bakıcının sertifikalı olması ise anneler tarafından en az dikkate alınan özelliktir.

Soru 18. Bakıcınız çocuğunuza hangi evde bakıyor?

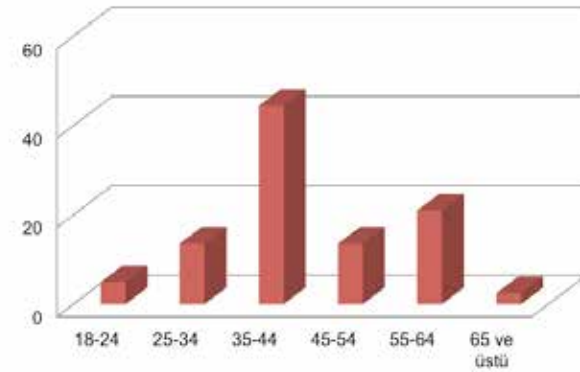
Çocuğuna bakıcının evinde bakıldığını belirtilenlerin oranı %42.05 iken, kendi evlerinde bakıldığını belirtenlerin oranı %57.95'tir.

Soru 19. Bakıcınızın eğitim düzeyi nedir?

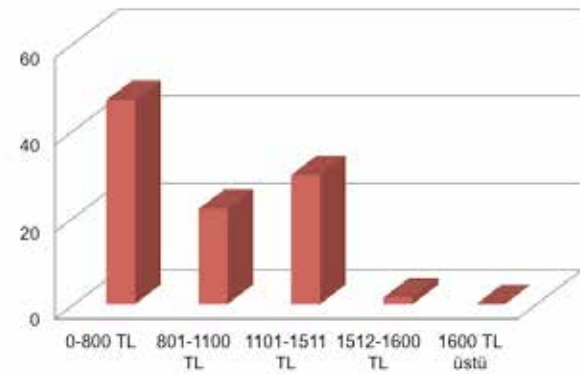
Bakıcıların %61.73'ü ilkokul mezunudur. Önlisans ya da üniversite mezunu bakıcı bulunmamaktadır.

20. Bakıcınızın yaşı kaçtır?

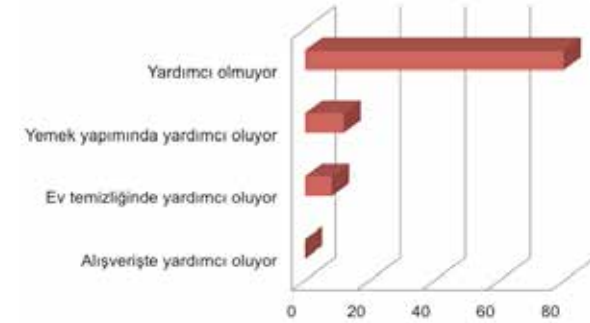
Bakıcıların %44.44'ünün 35-44 yaş aralığında olduğu belirtilmiştir. 65 yaş ve üstü bakıcıların oranı ise %2.47'dir.

21. Bakıcınıza aylık ne kadar ücret veriyorsunuz? (TL)

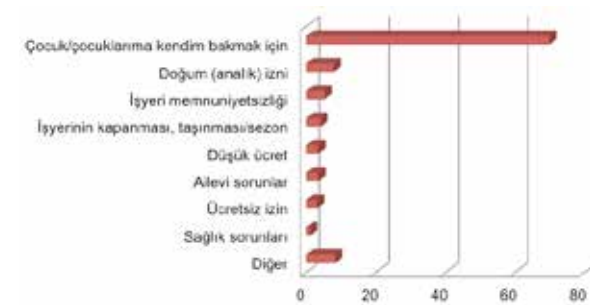
Çocuklarına bakıcının baktığını belirten annelerin yapmış oldukları aylık ödeme %46.88 oranında 0-800 TL arasındadır.

22. Bakıcınız size çocuk bakımı dışındaki ev işlerinde yardımcı olmakta mıdır?

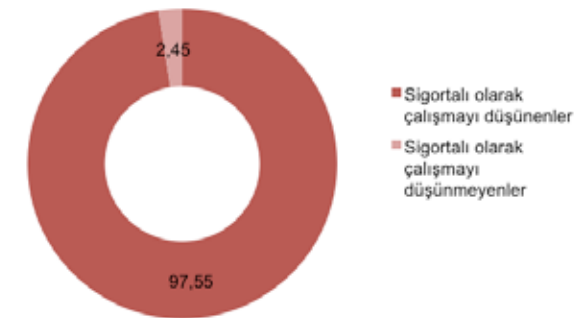
Bakıcıların %79.76'sı çocuk bakımı dışındaki ev işlerine yardımcı olmamaktadır. %11.90'ı yemek yapımında yardımcı olurken, %8.33'ü ev temizliğinde yardımcı olmaktadır. Bakıcıların hiçbiri alışverişte yardımcı olmamaktadır.

Soru 23. Şu anda çalışmamanızın nedeni nelerdir?

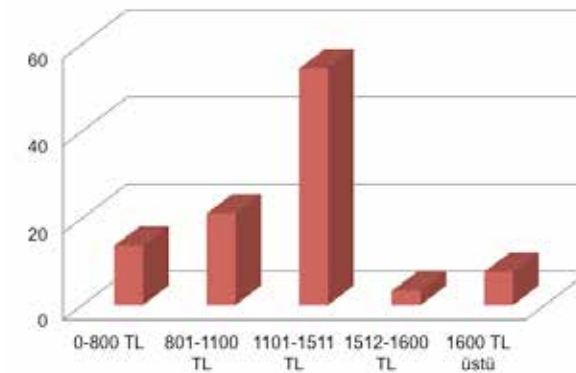
Şu anda çalışmayan kişilerin %69.85'i çalışmama nedenlerini çocuklarına kendileri bakmak olarak belirtmiştir. %8.33 diğer cevabı kişilerin %1.51'i çalışmama nedenini belirtmezken, %2.65'i bakıcı bulamadığı, %2.65'i iş bulamadığı, %0.76'ı prim günlerini doldurduğu ve %0.76'sı kendi isteğiyle çalışmadığını belirtmiştir. Ankete katılanların %7.95'i doğum (analık) izninde olduğu için çalışmadığını belirtmiştir.

24. Eğer evde çocuk bakımı projesine katılsaydınız, sigortalı olarak çalışmayı düşünür müydünüz?

Evde çocuk bakımı projesine katılsalardı sigortalı olarak çalışmayı düşünenlerin oranı %97.55'tir.

25. Eğer evde çocuk bakımı projesine katılsaydınız, ne kadarlık bir ödenek isterdiniz? (TL)

%54.39'u evde çocuk bakımı projesine katılsaydı 1101-1511 TL arası bir ödenek isteyeceğini belirtmiştir. 1600 TL üstü ödenek isteyenlerin oranı %7.64'tür.

26. Size Göre Aşağıdaki Politikalardan Hangisi Sigortalı Olarak Çalışmanızı Teşvik Eder?*

*Tercihlerinizi 1'den 8'e kadar sıralayınız. En çok teşvik edene 1, en az teşvik eden 8 verin.

Anneleri sigortalı olarak çalışmaya teşvik eden en önemli politikanın, evde çocuk bakımı projesi olduğu belirtilmiştir. Bu politikayı devletin kreş desteği vermesi ve büyükanne projesi izlemektedir. Kreşlerin yaygınlaştırılması ise en az teşvik edici politika olarak seçilmiştir.

27. Size Göre Aşağıdaki Politikalardan Hangisi Bakıcınızı Sigortalı Olarak Çalıştırmanızı Teşvik Eder?*

*Tercihlerinizi 1'den 5'e kadar sıralayınız. En çok teşvik edene 1, en az teşvik eden 5 verin.

Bakıcıların sigortalı olarak çalıştırılması için en teşvik edici politikanın bakıcıların sigorta primlerinin düşürülmesi olduğu ifade edilmiştir. Sigortalama işlemlerinin kolaylaştırılması ise bakıcıların sigortalı çalışmasını en az teşvik eden politika olmuştur.

28. Sizce Evde Çocuk bakımı projesinin en önemli faydası ne olmuştur?

Evde çocuk bakımı projesinin en önemli faydasının %53.16 oranında anneleri sigortalı çalışmaya teşvik etmesi olduğu belirtilmiştir. Bu durumu %19.79 ile çocuk bakım maliyetini düşürmesi ve %19.31 ile çocukların daha iyi ve kaliteli bakım hizmeti alması izlemektedir.